

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İslam Ceza Hukukunda Suçlu Psikolojisi

Melahat Hale ÖZCAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Konya-2022

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Melahat Hale ÖZCAN		
	Numarası	17810601237		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Orhan ÇEKER		
Tezin Adı	İslam Ceza Hukukunda Suçlu Psikolojisi			

“İslam Ceza Hukukunda Suçlu Psikolojisi” başlıklı bu tezde suçlunun psikolojisi ve suçlunun psikolojisine etki eden unsurlar ele alınmıştır. Tez, giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi, amacı, yöntemi, kaynakları ve sınırları belirtilmiştir.

Birinci bölümde suçlunun suç aşamasındaki psikolojisi bağlamında suçun tanımı, suç sistematigi, psikolojik yönden suçun unsurları ve suçun psikolojik nedenleri ile İslam düşüncesinde suçun nedenleri ele alınarak suç ve nedenleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İkinci bölümde cezalandırma aşamasında suçlu psikolojisi bağlamında cezaî sorumluluk ve cezaî ehliyet kavramları açıklanmış, akıl hastalıklarının tasnifleri incelenmiştir. Akıl hastalıklarından şizofreni, duygudurum bozuklukları, epilepsi, dürtü kontrol bozuklukları ve zakâ geriliğinin cezaî sorumluluğa ve cezaî ehliyeti etkisi ele alınmıştır. Akıl hastalığı kapsamında olup olmadığı tartışılan uyurgezerlik, hipnoz, demans, canavarca his, haksız tahrik, tasarlanan cezaî sorumluluğa ve cezaî ehliyeti etkisi ele alınmıştır. Akıl hastalarının hukuki sorumluluğu ile akıl hastalarının ıslahı ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde infaz aşamasındaki suçlunun psikolojisini incelemek üzere cezanın amaçlarından caydırıcılık, ıslah ve kefaretin; cezanın özelliklerinden kanunilik, şahsilik, genellik ve denkliliğin; cezalardan ölüm, celde, kısas, el kesme, sürgünün izahı yapılmıştır. Psikolojik açıdan infazın ilkeleri on maddede ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise infaz sonrası suçlu psikolojisi bağlamında cezasını çekmesinin akabinde infazı sona eren suçlunun tekrar suç işlememesi, topluma yeniden kazandırılması için takip edilmesi gereken psikolojik eğitim metotları ve suçluya iade edilmesi gereken psikolojik haklar ele alınmıştır.

Sonuçta ise İslam ceza hukukunda suçlunun psikolojisinin bütün aşamalarda dikkate alındığına işaret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Suçlu psikolojisi, adalet psikolojisi, adli psikoloji, akıl hastalıkları, cezaî ehliyet, cezaî sorumluluk, infaz, infaz sonrası

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Melahat Hale ÖZCAN		
	Student Number	17810601237		
	Department	Basic Islamic Sciences / Islamic Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Orhan ÇEKER		
Title of the Thesis/Dis-sertation	Criminal Psychology in Islamic Criminal Law			

In this thesis titled “Criminal Psychology in Islamic Criminal Law”, the psychology of the criminal and the factors affecting the psychology of the criminal are discussed. The thesis consists of an introduction, four chapters and a conclusion. In the introduction, the importance, purpose, method, sources and limits of the subject are stated.

In the first chapter, the definition of crime in the context of the criminal's psychology in the crime stage, the crime systematic, the psychological elements of the crime and the psychological reasons of the crime, and the reasons for the crime in Islamic thought are discussed and a general evaluation is made about the crime and its causes.

In the second part, the concepts of criminal responsibility and criminal liability in the context of criminal psychology in the punishment phase are explained and the classifications of mental illnesses are examined. The effects of mental illnesses such as schizophrenia, mood disorders, epilepsy, impulse control disorders and mental retardation on criminal responsibility and criminal liability are discussed. Sleepwalking, hypnosis, dementia, monstrous feeling, unjust provocation, and the effects of planning on criminal responsibility and criminal liability, which are discussed as being within the scope of mental illness, are discussed. The legal responsibility of the mentally ill and the rehabilitation of the mentally ill are discussed.

In the third chapter, in order to examine the psychology of the criminal at the stage of execution, deterrence, correction and expiation; the legality, personality, generality and equivalence of punishment; Among the punishments, death, execution, retaliation, cutting of hands and exile are explained.

In the fourth chapter, in the context of post-execution criminal psychology, the psychological training methods that must be followed in order to reintegrate the criminal into society, and the psychological rights that must be returned to the criminal are discussed.

As a result, it has been pointed out that the psychology of the criminal is taken into account at all stages in Islamic criminal law.

Keywords: Criminal psychology, psychology of justice, forensic psychology, mental illness, criminal responsibility, execution, post-execution

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Melahat Hale ÖZCAN		
	Numarası	17810601237		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İslam Ceza Hukukunda Suçlu Psikolojisi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ	1
1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
2. YÖNTEM	4
3. KAYNAKLAR VE LİTERATÜR.....	5
4. SINIRLANDIRMA.....	10
5. KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	11
I. İnsan	11
II. Fitrat	14
III. Suç ve Günah.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM

SUÇ AŞAMASINDA SUÇLU PSİKOLOJİSİ	17
1.1. SUÇUN TANIMI	17
1.2. SUÇ SİSTEMATİĞİ	19
1.3. PSİKOLOJİK YÖNDEN SUÇUN UNSURLARI	21
1.3.1. Maddî Unsur	22
1.3.2. Manevi Unsur	25
1.3.3. Kanunilik	33
1.3.4. Hukuka Aykırılık	34
1.4. EYLEM OLARAK SUÇ VE NEDENLERİ.....	35
1.4.1. Eylem Olarak Suç ve Psikolojik Nedenleri	38
1.4.2. İslam Düşüncesinde Suçun Nedenleri	43
1.4.3. Genel Değerlendirme	52

İKİNCİ BÖLÜM

CEZALANDIRMA AŞAMASINDA SUÇLU PSİKOLOJİSİ.....	54
2.1. CEZAÎ SORUMLULUK	54
2.2. CEZAÎ EHLİYET	56

2.3. AKIL HASTALIĞI (CÜNÛN)	58
2.3.1. İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Sınıflandırılması	60
2.3.2. Osmanlı'da Akıl Hastalıklarının Sınıflandırılması.....	63
2.3.3. Psikiyatride Akıl Hastalıklarının Sınıflandırılması	65
2.4. CEZAÎ SORUMLULUK VE CEZAÎ EHLİYETİ ETKİLEYEN AKIL HASTALIKLARI	68
2.4.1. Şizofreni	70
2.4.2. Duygudurum Bozuklukları	72
2.4.3. Epilepsi	74
2.4.4. Dürtü Kontrol Bozuklukları	75
2.4.5. Zekâ Geriliği (Mental Retardasyon).....	76
2.5. AKIL HASTALIĞI KAPSAMINDA OLUP OLMADIĞI TARTIŞILAN DURUMLAR	77
2.5.1. Uyurgezerlik	77
2.5.2. Hipnoz	78
2.5.3. Demans (Bunama)	79
2.5.4. Canavarca His.....	80
2.5.5. Haksız Tahrik	81
2.5.6. Tasarlama	83
2.6. AKIL HASTALARININ İTLAF VE TAZMİN SORUMLULUĞU.....	83
2.7. AKIL HASTALARININ ISLAHI.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNFAZ AŞAMASINDA SUÇLU PSİKOLOJİSİ	86
3.1. SUÇLU PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN CEZANIN AMAÇLARI.....	87
3.1.1. Caydırıcılık.....	88
3.1.2. Islah	89
3.1.3. Kefaret	91
3.2. CEZANIN ÖZELLİKLERİNİN PSİKOLOJİK İZAHI.....	92
3.2.1. Kanunilik	92
3.2.2. Şahsilik	94
3.2.3. Genellik	95
3.2.4. Denklik	96
3.3. CEZALARIN PSİKOLOJİK İZAHI.....	98

3.3.1. Ölüm	100
3.3.2. Celde	103
3.3.3. Kıyas	106
3.3.4. El kesme	107
3.3.5. Sürgün.....	108
3.3.6. Hapis.....	109
3.4. PSİKOLOJİK AÇIDAN İNFAZIN İLKELERİ.....	112
3.4.1. İkrar Eden Suçlu İçin Mühlet Verilmesi	113
3.4.2. Suçluya Tövbe Telkininde Bulunulması	114
3.4.3. İnfazın Aleniliği.....	115
3.4.4. Suçlunun Aşağılanmaması	117
3.4.5. İnfaz Esnasında Avret Yerlerin Örtülmesi	117
3.4.6. İnfaz Esnasında Gözlerin Bağlanması	117
3.4.7. İnfazın Tatbik Edildiği Zaman	118
3.4.8. İnfazın Ertelenmesi.....	118
3.4.9. İnfaz Esnasında İşkencenin Yasaklanması	121
3.4.10. İnfaz Aletinin Niteliği	122

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNFAZ SONRASI SUÇLU PSİKOLOJİSİ	124
4.1. İNFAZ SONRASI SUÇLUNUN EĞİTİM PSİKOLOJİSİ.....	125
4.1.1. Empati Kurmak	126
4.1.2. Bire Bir İlgilenmek.....	128
4.1.3. İbadete Yönlendirmek	128
4.1.4. Suç İşlenen Ortamdan Uzaklaştırmak	130
4.1.5. İyiliğe Teşvik Etmek	131
4.1.6. Nasihat Etmek	131
4.2. İNFAZ SONRASI SUÇLUNUN PSİKOLOJİK HAKLARI.....	132
4.2.1. İtibarın İadesi.....	132
4.2.2. Suçlarının Örtülmesi.....	134
SONUÇ.....	136
KAYNAKLAR	144

KISALTMALAR

APA	: American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Derneği)
DSM	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı)
H.z.	: Hazreti
ICD	: International Classification of Diseases (Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması)
r.a.	: Radıyallahu anh
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ÖN SÖZ

İslam hukukunun suçları ve suçlara uygulanacak cezaları konu edinen bir dalı olarak ceza hukuku, suçlar ve cezalar kadar suçun öznesi olan suçluya da odaklanmaktadır. Ceza hukukunun öznesi konumundaki insanın zihnî yapısını ve davranışlarını konu edinen bilim dalı ise psikolojidir. Suçlunun ceza hukukunun tüm aşamalarındaki durumunun psikolojik bir perspektiften incelenmesi gerekmektedir.

Fıkî mirasımız bugün beşerî hukuk sisteminde suçlu psikolojisi kavramı çerçevesinde ele alınan konulara dair zengin bir birikime sahiptir. Bu birikimden istifade ederek İslam ceza hukuku verileri ışığında, ilkeleri çağdaş dönemde ortaya konulmuş adalet psikolojisinin incelediği meselelerden biri olan suçlu psikolojisini ele almak ve İslam ceza hukuku müessesesinin öznesi konumundaki suçlunun tüm yönleriyle psikolojik izahını yapmak hukuk sistemini icra ederken karşılaşılabilecek pek çok sorunun çözümünde kilit bir rol oynayacaktır.

Tezimizde İslam ceza hukukunda suçlu psikolojisine dair ilkeleri tespit edebilmek için “adalet psikolojisi” disiplinine ait kaynaklardaki “suçlu psikolojisi” başlığı altında tespit edilen ilkelerin hem klasik hem muasır İslam ceza hukuku eserlerindeki karşılıkları tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın hacminin ve çapının küçüklüğüne rağmen zikrettiğimiz kilit rolü oynamada mütevazı bir katkı sunmasını ve İslam ceza hukukunda adalet psikolojisine dair yapılacak sonraki çalışmalara mukaddime teşkil etmesini temenni ediyorum.

Çalışmanın teşekkül sürecinin her aşamasında bana danışmanlık eden kıymetli hocam Prof. Dr. Orhan ÇEKER’e kalbî şükranlarımı arz ederim. Tez savunma jürisindeki kıymetli hocalarım Doç. Dr. Ahmet AKMAN’a ve Dr. Öğr. Üyesi Fatiha BOZBAŞ’a katkılarından dolayı içtenlikle teşekkür ederim. Bütün süreç boyunca beni daima destekleyen fedakâr aileme, tezimin son okumasını yapan kardeşim Elif ÖZCAN’a ve vefakâr dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Gayret kuldân, tevfik Allah’tandır.

M. Hale ÖZCAN

KONYA - 2022

GİRİŞ

Suçlu, hukuk sisteminin yasaklarını ve emirlerini çiğneyerek ceza gerektirecek eylemleri gerçekleştiren, hukuka aykırı bir şekilde hareket eden kimsedir. Suçlu psikolojisi ise bu suç eylemini gerçekleştiren kişinin psikolojisini, psikopatolojik durumunu ve zihinsel süreçlerini irdeler. Suçlunun suça eğilimli halleri, kusurluluk hali, akıl sağlığı, sorumluluğu azaltan ve ortadan kaldıran halleri, suçlunun infaz esnasında yaşadıkları ve infaz sonrası suçluya yapılması gereken muamele hakkındaki bütün araştırmalar suçlu psikolojisi içinde değerlendirilir.

Suçlu psikolojisi, literatürde “Adalet Psikolojisi”, “Adli Psikoloji” veya “Adli Psikiyatri” olarak geçen ve suçlu, sanık, mahkûm, tanık, mağdur, hâkim ve usul psikolojisi olmak üzere yargılama müessesesinin tüm unsurlarının psikolojisini inceleyen disiplinin alt başlıklarından birisidir. Adalet psikolojisi ise insan davranışının altında yatan temel nedenleri bulmaya çalışan bir çabanın sonucu olarak ortaya çıkan psikoloji biliminin ürettiği teorileri, kullandığı metotları ve elde ettiği bilimsel bulguları hukuk sistemi konularına uygulayan bir disiplindir.

Gerek psikolojinin gerek hukukun diğer alanlarıyla kıyaslandığında tarihçesinin çok daha kısa olduğu görülen adalet psikolojisinin ortaya çıkışı psikolojinin hukuk hadiselerine uygulanması ile olmuştur. Adalet psikolojisi başlığı altındaki ilk çalışmalar XIX. yüzyılın sonlarında, şahit ifadelerinin güvenilirliğini belirlemek üzere batıda başlamıştır. Bir buçuk asır gibi kısa bir sürede olgunlaşan bu ilim dalının bu kadar hızlı gelişmesinin nedeni öneminden ileri gelmektedir. Nitekim, ceza hukukundaki emniyet tedbirlerinin matuf olduğu amaca layıkıyla hizmet edebilmesi suçlu psikolojisinin teşhis ve tespitinin iyi yapılmasına bağlıdır. Bilhassa ceza ve cezanın infazı meselelerinde ceza hukukuna yol göstericiliğe başlamış olan psikolojinin semerelerinden azami derecede istifade etmek gereklidir.

1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

İslam hukuku Medine’ye hicretten sonra bir devlet kurulmasının gereği olarak, İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından bizzat uygulanmaya başlanan,

temel prensiplerini temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve sünnetten alan, tarihsel süreç içinde İslam hukukçularının bu ilkeleri yorumlayarak kendi dönemlerinde karşılaştıkları sorunları çözecek teoriler geliştirdikleri bir hukuk sistemidir.

Kaynağı Kur'an-ı Kerim ve hadisler olan İslam hukuku, dayandığı bu kaynaklar nedeniyle ilahî bir hukuk sistemidir. Sistemin ilahî kaynaklı oluşu dünyada meydana gelen değişikliklerden asla etkilenmemesini sağladığı gibi bundan sonra da etkileneceğinin açık bir göstergesidir. İki ilahî kaynaktan türetilen İslam hukukuna dünyada insan varlığı devam ettiği sürece tüm insanlığın tabi olması Allah Teala'nın bir emridir.¹ Günümüzde Libya, Pakistan, İran, Sudan, Yemen gibi bazı İslam ülkelerinde birtakım düzenlemelerle birlikte İslam ceza hukuku korunmakta ve uygulanmaktadır.² Son yıllarda Müslümanlar arasında gelişen hem kültürel hem siyasi bağımsızlık arzusu ile İslam'a karşı yenilenen bir ilgi ise bazı İslam ülkelerinde İslam şeriatını esas mevzuat kaynağı olarak benimsemeye yönelik güçlü bir talep oluşturmuştur.³

Klasik İslam ceza hukuku literatüründe genel bir suç ve ceza teorisi bulunmamaktadır. Ancak İslam hukukunun kazuistik (meselecî) yapısı nedeniyle bu son derece doğal bir durumdur. Suç ve ceza teorisinin bulunmadığı bir literatürde suçlu açısından cezalandırmanın öncesi, cezalandırma esnası, infazı ve infaz sonrası meselelerinin de müstakil olarak ele alınması beklenemez. Gerek klasik eserlerde gerek muasır eserlerde bu meselelere suç ve ceza ile ilgili meseleler altında kısmen değinilmiş ancak ayrıntıya inilmemiştir. Günümüzde yazılan İslam ceza hukuku eserlerinde ise cezanın özellikleri, ilkeleri gibi konular genel olarak incelenmiş, meselenin suçlu psikolojisi ile ilgili boyutuna satır aralarında işaret etmekle yetinilmiştir. Gelişen yeni ilim dalları ışığında İslam ceza hukukunu ele almak hukuk sistemini icra ederken karşılaşma ihtimali olan sorunların çözümünde aydınlatıcı bir rol üstlenecektir.

¹ Muhammed Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, çev. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2013), 188.

² Peters Rudolph, "Ceza Hukukunun İslamileştirilmesi (Karşılaştırmalı Bir Tahlil)", çev. Abdullah Kahraman, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 1/1 (2001), 213.

³ Kutaiba S Chaleby, *Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence* (Herndon: International Institute of Islamic Thought, 2001), 12.

Ceza hukukunun öznesi insan olduğu için belirlediği ilke ve esaslarda insanın özellikleri, davranış şekilleri, insanın toplumla ilişkisi, insanın psikolojik durumu, insanı suça sürükleyen nedenlerin tespiti, bir suça öngörülen cezanın suçlunun psikolojisine etkisi, ceza infaz edilirken suçlunun psikolojisi, infaz sonrası suçlunun eğitimi gibi meselelerin ele alınması gerekir.

Bu çalışmada, adalet psikolojisinin alt başlıklarından biri olarak suçlu psikolojisinin, belirli bir hukuki bağlamda yani İslam hukuku bağlamında ön incelemesi yapılacaktır. Çalışmanın temel amacı, İslam fıkıh geleneğindeki kaynakların, hukuki-psikolojik meseleleri ele alırken karşılaşılan zorlukları çözmek konusunda taşıdıkları potansiyeli, günümüzde ortaya çıkan sorunların çözümüne olan ihtiyacın kendi kaynaklarımızdan karşılanabileceğini göstermektir. 1400 yılı aşan oldukça geniş bir birikimi haiz kaynaklarımıza bakıldığında fakihlerimizin son derece ileri görüşlü, fevkalade insancıl, şefkatli ve esnek oldukları görülecektir. Günümüzdeki uygulamalara ilham verecek ve rehberlik edecek pek çok şeyi fıkıh literatüründen öğrenmek mümkündür.

Ayrıca bu çalışma ile adalet psikolojisi gibi ilkeleri çok sonradan ortaya konulan bir bilim dalının konu edindiğı ve incelediğı meselelerin İslam ceza hukuku verileri içinde nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak suretiyle iki ilim dalını mukayese etmek imkânı gösterilmiştir.

Çalışmamızın amacını bu şekilde özetledikten sonra, amaçlamadığımız şey hakkında da bir belirtme yapma gereğı duyuyoruz. Bu çalışmada İslam hukukunu diğer hukuklara karşı savunma amacı güdülmemiştir. Zira İslam hukukunun böyle bir savunuculuğa ihtiyacı yoktur. Elbette İslam âlimlerinin yaşadıkları çağın çok ilerisinde yaptıkları tanımlamaları, sınıflandırmaları, ince ve karmaşık ayrımları belirlemiş olmaları gerçeğini kabul etmek gerekir. Bu minvalde çalışmamızda yapılan açıklamalarda bir olumlama yahut olumsuzlama çabasına girilmemiş yalnızca gözlemleme amacı güdülmüştür.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada adalet psikolojisinin bir alt dalı olarak suçlu psikolojisinin incelendiği konular İslam ceza hukuku kaynakları taranarak ortaya koyulacaktır. Böylece İslam ceza hukukunun hükümleri içinde suçlu psikolojisine dair verilerin var olduğu ispatlanarak beşerî hukukun alt dalı olan adalet psikolojisinin ortaya koyduğu suçlu psikolojisi ilkeleri ile İslam ceza hukukunun ortaya koyduğu suçlu psikolojisi ilkelere karşılaştırma imkânı doğacaktır. Ayrıca İslam ceza hukukunun tatbikinde adli psikologlara yol gösterici bir katkı mahiyeti taşıması umulmaktadır.

Hukuk sisteminde bir insana işlediği bir fiilden dolayı yaptırım uygulanmasının beş aşaması vardır. İlk aşama, hangi fiilin suç olduğunun tespit edildiği suç aşamasıdır. İkinci aşama, hangi suça hangi cezanın verileceğinin belirlendiği cezalandırma aşamasıdır. Üçüncü aşama sanığın suçlu olup olmadığının tespit edildiği yargılama aşamasıdır. Dördüncü aşama, yargılanıp suçlu olduğu ispat edilen kişiye takdir edilen cezanın tatbik edildiği infaz aşamasıdır. Beşinci ve son aşama ise suçluya takdir edilen cezanın tatbik edilmesinin akabindeki infaz sonrası aşamadır. Bu beş aşamanın üçüncüsü olan yargılama aşamasında henüz suç ispat edilmemiş olduğu için kişi suçlu değil sanık vasfını taşımaktadır. Dolayısıyla yargılama aşamasındaki sanığın psikolojisi yargılama ve muhakeme usulleri bağlamında, “sanık psikolojisi” başlığı altında ayrıca incelenmeyi gerektirir. Bu çalışmada suçlunun, daha suça niyet ettiği andan itibaren, cezalandırılmaya ehil olup olmadığının tespit edildiği aşama, eğer cezalandırılmaya ehilse cezasının infaz edildiği aşama ve akabinde infazdan sonraki aşama olmak üzere ceza hukukunun dört aşamasının her birinin kendi içinde taşıdığı psikolojik özellik ve ilkeler ele alınacaktır. Her bir aşama müstakil bir bölümde incelenerek suçlunun geçirdiği tüm bu aşamalardaki psikolojik boyutuna bir mercek tutulacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde suç işleme aşamasındaki suçlu psikolojisi ele alınmıştır. Öncelikli olarak bir fiilin suç niteliği taşıması için sahip olması gereken unsurların detaylarındaki psikolojik yönler dikkat çekilmiştir. Arkasından hem batı dünyasında suçun -bilhassa- psikolojik nedenleri hakkındaki görüşler üzerinde durulmuş hem de İslam düşüncesinde suçun nedenleri üzerine yapılan mülahazalar fazla detaya inilmeden aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde cezalandırma aşamasında suçlu psikolojisi ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikli olarak cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluk meselelerine değinilmiştir. Sonrasında adalet psikolojisini ilgilendiren akıl hastalıklarının tıbbî ve hukukî tasniflerine işaret edilmiştir. Yapılan tasniflerden yola çıkılarak suçlu psikolojisini ve cezaî ehliyet ile cezaî sorumluluğu etkileme potansiyeli yüksek akıl hastalıkları ile akıl hastalığı olup olmadığı tartışmalı olan bazı durumlar müstakil olarak incelenmiş, cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluğa etkileri tespit edilmiştir. Kendilerine ceza verilemeyen akıl hastalarının itlaf ve tazmin sorumlulukları ile ıslahları meselesine kısaca değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde İslam hukuku literatüründe şimdiye kadar araştırıldığını ve incelendiğini tespit edemediğimiz bir konu olarak infaz aşamasında suçlu psikolojisi ele alınmıştır. Bu bağlamda cezaların amaçlarının, cezalarının özelliklerinin ve cezaların psikolojik izahı yapıp psikolojik açıdan infazın ilkeleri incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise yine İslam hukuku literatüründe şimdiye kadar araştırıldığını ve incelendiğini tespit edemediğimiz infaz sonrası suçlu psikolojisi, suçluya uygulanması gereken eğitim psikolojisi ve iade edilmesi gereken psikolojik haklar ele alınmıştır.

3. KAYNAKLAR VE LİTERATÜR

Çalışmamızın içeriğini belirlerken Türkiye’de, adalet psikolojisi alanında yazılmış ilk kitap olma özelliğini haiz Faruk Erem’in *Adalet Psikolojisi* (1950) kitabıyla adalet psikolojisi alanında yazılmış son kitap olan Yasemin Işıқтаç’ın *Adalet Psikolojisi* (2019) kitabından faydalandık. İçerikteki konuların belirlenmesi bakımından literatürün gelişim seyrini de takip ederek çağdaş hukuk kaynaklarından istifade etmekle birlikte ilgili konu başlıklarına dair malumatı İslam hukuku kaynaklarından temin ettik. Tasnifi ise mezkûr iki kaynaktan esinlenerek oluşturduk.

Çalışmamızda modern dönemde yazılmış İslam ceza hukuku kaynaklarının en geniş kapsamlısı olan Abdülkadir Üdeh’in *et-Teşrîu’l-cinâiyyü’l-İslâmî mukarenen bi’l-kanuni’l-vadî* ve Muhammed Ebu Zehra’nın *el-Cerime ve’l-ukube fi’l-fıkhı’l-İslami* adlı eserlerinden başlıca kaynak olarak faydalandık. Türkçe neşredilmiş İslam ceza

hukuku literatüründen ise bilhassa Hüseyin Esen’in *İslam’da Suç ve Ceza “İslam Hukukunda Cezaî Sorumluluk”* adlı eserinden ve Mustafa Özgür’ün *İslam İnfaz Hukuku* adlı eserinden istifade ettik.

Araştırmanın adalet psikolojisi tarafındaki birincil kaynakları Yasemin Işıқтаç tarafından kaleme alınmış *Adalet Psikolojisi* ve Faruk Erem tarafından kaleme alınmış *Adalet Psikolojisi* kitaplarıdır. İkincil olarak ise Osman Dolu’nun *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, Sulhi Dönmezer’in *Kriminoloji* ve Füsun Sokullu-Akıncı *Kriminoloji* adlı kitaplarından faydalanılmıştır.

İslam hukukunda adalet psikolojisi ile ilgili yapılan ilk çalışmalar, biri Kuveyt’te bir ABD’de olmak üzere eş zamanlı olarak 1996 yılında yayınlanmıştır.

Kuveyt’teki çalışma, Doktor Rıza Abdulhakim tarafından *el-Vâi’l-İslami* dergisinde “Mebâdiu ilmi’n-nefsi’l-cinâi fi’ş-şeriatî’l-İslamiyye” (İslam Hukukunda Suçlu Psikolojisinin İlkeleri) başlığıyla yayınlanmıştır. Abdulhakim makalesinde, insanın suç işlemesinin nedenlerinin Batı dünyasındaki ele alınışını tarihsel bir seyirle dile getirmiştir. Ardından, “İslam Hukukunda Psikoloji Teorisi” ara başlığı altında psikolojinin İslam kaynaklarındaki temellerine değinmiştir. Bu bağlamda Kur’an-ı Kerim’de ve hadis-i şeriflerde geçen insanın hayra da şerre de meyilli olması, fitratında iyiliğin de kötülüğün de yer alması ile ilgili ifadeleri zikretmiştir. Böylece insanın bedeni arzularının tahakkümü altına girdiği takdirde suç işlemeye yatkınlaşacağını ifade eden Abdulhakim, materyalist düşüncenin aksine İslam’ın ruha ve manevi boyuta verdiği önemin üzerinde durmuştur.⁴ Suçlu psikolojisinin sadece suçun nedenleri boyutunu incelemesi sebebiyle bu çalışma gerek kapsam gerek boyut açısından kısıtlı bir çalışmadır. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla İslam hukukunda suçlu psikolojisini ele alan ilk çalışma olması sebebiyle haiz olduğu önemin hakkını vermek gerekmektedir.

Abdulhakim’in çalışmasıyla aynı yılda yapılan diğer çalışma ise, ABD’de Kuttaiba Chaleby’nin *The Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law* dergisinde “Issues in Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence” (İslam Hukukunda

⁴ Rıza Abdulhakim, “Mebâdiu ilmi’n-nefsi’l-cinâi fi’ş-şeriatî’l-İslamiyye”, *el-Vâ’yi’l-İslami* 370 (1996), 30-35.

Adli Psikiyatrinin Sorunları) başlığıyla yayınlanan makalesidir. Chaleby makalesinde, İslam hukukunda adli psikiyatrinin sorunu olarak gördüğü meselelere kısaca değinmekle yetinmiştir. Chaleby'nin makalesinde değindiği başlıklar şunlardır: Mahremiyet sorunları, uzman tanık olarak psikiyatrist, mahkeme dışı ifade, hastaneye irade dışı yatırma, vasiyetname, sözleşme ehliyeti ve yetkinlik, intihar, çocuk velayeti, cezaî ehliyet, yargılanma yetkisi, tıbbi hata.⁵ Suçun nedenlerine değil suçlunun, tanığın, mahkemede görev alacak adli psikoloğun sorunlarına değinmesi bakımından bu makale gerek içerik gerek kapsam olarak daha geniş çaplıdır. İslam ceza hukuku literatüründe sadece suçlu psikolojisinin değil adalet psikolojisinin meselelerine değinmiş ilk çalışma olması sebebiyle de tarihi bir önemi haiz olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Chaleby bu çalışmasından beş yıl sonra, 2001 yılında *Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence* (İslam Hukukunda Adli Psikiyatri) isimli sekiz bölümden müteşekkil bir kitap yayınlamıştır. Bu bölümlerin başlıkları şu şekildedir: Ayrıcalıklar ve gizlilik, delilik savunması ve cezaî sorumluluk, irade dışı yatış ve tedavi, zihinsel yeterlilikler, adli psikiyatride aile hukuku, İslam hukukunda çocuk velayeti, çocuk istismarı ve çocuk tanık, psikiyatrik hasta ve sorumluluk.⁶

Henüz Türkçeye çevrilmemiş *Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence* isimli ve belki de çalışmamıza en büyük kaynaklığı teşkil edecek olan bu kitabın bir kopyasını dijital mecrada tespit edemedik. İSAM kütüphanesinde matbu bir nüshasının bulunduğunu ise çalışmanın bitimine çok az bir süre kaldığında fark ettik. Ancak ne yazık ki gerek lojistik sıkıntılar gerek tercüme edip istifade edecek yeterli vaktimizin bulunmaması sebebiyle çalışmamızda yer veremedik. Bu durumu çalışmamızın belki de en büyük kusuru olarak görüyor ve ileride başka çalışmalarda telafi edileceğini umuyoruz.

Mevzubahis kitabın yalnızca “Yazarın Girişi” başlıklı 19 sayfadan müteşekkil ilk bölümüne ve kitap hakkında yazılmış bir incelemeye⁷ erişebildik. Bu incelemeden

⁵ Kutaiba S. Chaleby, “Issues in Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence” 24/1 (1996), 117-124.

⁶ Chaleby, *Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence*.

⁷ Amber Haque, “Book Review: ‘Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence’ by Kutaiba S. Chaleby”, *The American Journal of Islamic Social Sciences* 19/3 (2002), 111-114.

edindiğimiz bilgiye göre, yazar kitabın ilk bölümünde kendisini kitabı yazmaya götüren sebeplerden bahsettikten sonra İslam hukukunun kaynakları, fayda ve zarar dengesi, İslam hukukunda yargı sistemi ve mahkemeler sistemi gibi genel ve konuya giriş mesabesinde birtakım meselelerden kısaca bahsetmektedir. Amber Haque tarafından yapılan incelemede ise kitabın her bir bölümünde anlatılan konuların ne olduğuna kısaca değinilmekle yetinilmiştir.

2018 yılında gelindiğinde ise *Mental Health, Religion & Culture* dergisinde Ian Grey, Amraim AlMazrouei, Justin Thomas and Patrick Randall'dan müteşekkil bir araştırmacı grubu tarafından hazırlanan “Forensic Psychology and Islamic Jurisprudence” (Adalet Psikolojisi ve İslam Hukuku) başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede araştırmacılar, psikolojik bilginin İslam hukuk sistemine olası faydasını tartışmışlar, zihinsel bozuklukları doğru bir şekilde tanımlama ve belirli bozuklukların özelliği olarak kabul edilecek belirli eylem kalıplarını ilişkilendirme sorununun varlığını müzakere etmişler ve İslam hukukunda adli psikolojinin önündeki engelleri dile getirmişlerdir.⁸

Türkiye’de ise son dönemde İslam hukuku ve psikoloji ile ilgili birtakım çalışmalar ortaya konulmakla birlikte İslam ceza hukuku ve adalet psikolojisi meselelerinin bir arada ele alındığı müstakil bir çalışma tespit edilememiştir.

Bazı akıl hastalıklarının cezaî sorumluluklarını da ele aldığı, “Adli Psikiyatrinin Verileri Işığında Dini Sorumluluklara Psikolojik Bakış” (2015) başlıklı makalesinde Ümit Horozcu, akıl hastalarının dini sorumluluklarına ve bunları belirlemede karşılaşılan zorluklara değinmiştir.⁹

Ahmet Aydın, “İslam Hukukçularının Aile ve Ceza Hukukuyla İlgili Meseleleri Sosyolojik ve Psikolojik Açıdan Değerlendirmeleri” (2018) başlıklı makalesinde, İslam hukuku eserlerindeki meselelerin çözümünde hukukçuların ceza hukuku ve aile

⁸ Ian Grey vd., “Forensic Psychology and Islamic Jurisprudence”, *Mental Health, Religion & Culture* 21/1 (2018), 20-34.

⁹ Ümit Horozcu, “Adli Psikiyatrinin Verileri Işığında Dini Sorumluluklara Psikolojik Bakış”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2015), 59-96.

hukuku bağlamında psikolojik ve sosyolojik unsurların dikkate alındığı konuları incelemiştir. Araştırmacının, ceza hukukunda psikolojik ve sosyolojik faktörlerin hukukçular tarafından dikkate alındığını tespit ettiği konular şunlardır: Öldürme suçunda fail yakınlarının diyete iştiraki, vakfa ait köleyi kasten öldüren failin mesuliyeti, uyku halinde ölüme sebebiyet veren kişinin mesuliyeti, ölüm neticesinde psikolojik faktörlerin etkili olması, iştirak halinde icra edilen öldürmede bütün faillere ölüm cezasının verilmesi, çocuğu öldüren babaya ölüm cezası uygulanmaması, şehir mahallinde eşkıyalık suçuna ağır cezanın uygulanmaması, meşru müdafaa eylemleri, bazı suçlarda kadının cezasının hafifletilmesi ve recm cezasının tatbikidir.¹⁰ Araştırmacı her bir konuyu ayrı başlıklar altında incelemiş olmakla birlikte konulardan yalnızca birkaçında psikolojik faktörler tespit edilmiş olup konuların büyük çoğunluğundaki tespitler sosyolojiktir.

Emel Yılmaz, suçlu psikolojisinde ele alınan konulardan biri olan, akıl hastalıklarından kleptomanide İslam ceza hukukuna göre cezaî ehliyetin varlığını “İslam Ceza Hukukuna Göre Kleptomanide Ceza Ehliyeti ve Hırsızlık Fiilinin Sonuçları” (2019) başlıklı makalesinde irdelemiştir. Araştırmacı, İslam ceza hukukuna göre suçluya cezanın nasıl tatbik edileceğini kendi dönemlerinde araştıran günümüz fıkıh bilginlerinin zengin bir birikimin mirasçıları olmalarına rağmen suçlunun aklî ve ruhî ehliyetini etkileyen faktörlerin tespitinde karşı karşıya kaldıkları dilemmayı şöyle açıklar: “İslam ceza hukuku failin aklî-ruhî ehliyetinin tayini için konuyla ilgili ilimlerden müstağni olamayacaktır. Bugün genel olarak psikoloji ve psikiyatri ilmi bu sahalarda otorite konumundadır. Muamelata dair bir sahada tecrübeye dayalı bir bilimden istifade etmek ilk bakışta mahzurlu görünmemektedir. Ancak söz konusu “ruh-akıl-irade” olduğunda Yaraticıyı merkeze alan İslam dini ile insan merkezli pozitif bilimler arasındaki keskin farklara dikkat etmek ve teyakkuz halinde olmak gerekmektedir. “Aklın” ve “iradenin” mevcudiyetinde işlenen, tipik bir hırsızlık fiilinin beraat sebebi olabilecek bir hastalık olduğu iddiası karşısında İslam ceza hukukunun vereceği cevaplar da böyle bir teyakkuzu gerektirmektedir.” Makalenin devamında Yılmaz,

¹⁰ Ahmet Aydın, “İslam Hukukçularının Aile ve Ceza Hukukuyla İlgili Meseleleri Sosyolojik ve Psikolojik Açıdan Değerlendirmeleri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/11 (2018), 242-253.

İslam'ın temel ilkelerine uygun bir zemin üzerinde inşa edilmiş, Müslümanların yetkin olduğu bir psikiyatri ve psikoloji bilimine olan ihtiyacı dile getirmektedir.¹¹

Yine Emel Yılmaz'ın şizofreni ve duygudurum bozukluğu hastalılarının cezaî ehliyetini ele aldığı “Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri” (2019) başlıklı yüksek lisans tezinin suçlu psikolojisinde ele alınan konularla ilgisi mevcuttur.

Son olarak başlığında “adalet psikolojisi” geçen bir çalışma olarak “Kur'an'da Adalet Psikolojisi -Adaleti Engelleyen Psiko-Sosyal Faktörler-” başlıklı çalışmanın hukuki bir yönünün bulunmadığını, araştırmacı Abdurrahman Kasapoğlu'nun bu çalışmasında Kur'an-ı Kerim ayetleri ışığında insanların adilane davranmalarını engelleyen ve psikolojik arka planı olan faktörleri ayrıntılı bir şekilde ele aldığını belirtmeden geçmemek gerektiği kanaatindeyiz.¹²

4. SINIRLANDIRMA

Başlığı “İslam Ceza Hukukunda Suçlu Psikolojisi” olan çalışmamızda suç işleyen bir insanın suçu işlediği andan itibaren cezası infaz edildikten sonraki hayatına uzanan süreçteki psikolojisi ele alınacaktır. Hem İslam hukuku hem beşerî hukuk hem de psikolojiyi kapsayan interdisipliner bir çalışma olarak konu bu haliyle dahi hayli geniş çaplı olduğundan, çalışmamızın bir yüksek lisans tezi olduğu da göz önünde bulundurularak, esasında ele alınabilecek ilgili bazı konular kapsam dışı bırakılmıştır.

İlk olarak, çalışmada beşerî hukukla ilgili kavramlara asgarî seviyede yer verilerek çalışmanın İslam ceza hukuku çerçevesinin dışına çıkmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Zira çalışmanın amacı mukayese yapmaktan ziyade mukayeseye müsait bir zemin hazırlamaktır. Elbette İslam ceza hukukunda mefhum olarak yer almasına rağmen tanım olarak yer almayan pek çok kavramın tanımlanmasında beşerî hukuk kaynaklarına müracaat edilmiştir.

¹¹ Emel Yılmaz, “İslam Ceza Hukukuna Göre Kleptomanide Ceza Ehliyeti ve Hırsızlık Fiilinin Sonuçları”, *Bilimname* 37 (2019), 551-552.

¹² Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'da Adalet Psikolojisi -Adaleti Engelleyen Psiko-Sosyal Faktörler-”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 5/10 (2012), 61-105.

Suç aşamasında suçlunun psikolojisini ele alırken incelenen suçun nedenleri bahsinde suçun sosyolojik, ekonomik, biyolojik ve psikolojik cihetten var olan pek çok nedenine çalışmanın kapsamını aşmamak adına değinilmemiş, yalnızca psikolojik nedenler detaylı olarak açıklanmıştır. Suçun sosyolojik, ekonomik, biyolojik nedenlerine bir cümleyle atıfta bulunmakla ve araştırmacıları ilgili kaynaklara yönlendirmekle yetinilmiştir.

İslam ceza hukukunda suçlu psikolojisini infaz aşamasında ele alırken gerek tarihî düzlemde gerek günümüzde yoğun tartışmaların yapıldığı reccm cezasının meşruiyeti gibi bazı meselelerdeki ihtilaflara değinilmemiştir. Bu gibi ihtilaflı konularda yaygın kanaat muteber kabul edilerek yalnızca bu kanaat üzerinden fikir beyan edilmiştir.

Çalışmamızda İslam hukukunun bütün dallarında olduğu gibi ceza hukukunda da mevcut olan mezhep ihtilaflarına birkaç istisna dışında temas edilmemiştir. Böylece ayrıntılarda kaybolmak yerine konunun net olarak temayüz etmesi amaçlanmıştır. Mezhep ihtilaflarının olduğu meselelerde genel olarak Hanefi mezhebinin görüşleri esas alınmakla birlikte sonraki dönemlerde yaygın kanaat oluşan diğer mezhep görüşlerinin esas alındığı da vakidir.

5. KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

Çalışma boyunca kullanılacak birtakım kavramları farklı boyutlarıyla kısaca açıklayarak kavramsal bir çerçeve çizmekte fayda görmekteyiz. Farklı disiplinlere göre tanımlarını vermekle yetineceğimiz her bir kavram şimdiye kadar birçok çalışmada başlı başına bir konu olarak detaylıca incelenmiş, bundan sonra da incelenecek derinlikli anlamlara sahiptir.

I. İnsan

Kur'an-ı Kerim'de insanın yeryüzünde görevlendirilmiş bir halife olduğu ifade buyrulmaktadır. Halifelikten maksat, yeryüzünü imar ve ıslah görevi olup insan bu görevi yerine getirebilecek yeterlikte güçle donatılmıştır. İyiliği ve kötülüğü kavrayıp bunlardan birini seçme yeteneğine sahip olarak yaratılan insan, kendini sorumlu kılmaya yetecek özgürlüğe de sahiptir. İnsana, göz, kulak, kalp (akıl) verilmiş, kendisine

doğru yol gösterilmiş, bu sayede değerlerin bilincine varmasını, ahlak kanununun bu yurduklarını ve son tahlilde kendisinin iyiliğine olanları seçmesini sağlayacak şekilde donatılmıştır. İnsanın yeryüzündeki temel anlamlarından birini böyle bir görevle yükümlü olması ve bu önemli emaneti yüklenmesi ifade eder. Yükümlü olduğu bu görevi yerine getirme ve yüklendiği bu emaneti layıkıyla taşıma sürecinde aşması gereken en büyük engel ise insanın bizzat kendisidir. İnsan birtakım zaafllara sahiptir ve bu zaafllarını kontrol etmeyi öğrenmelidir.¹³

İnsanı Allah yarattığına göre insanı ve onun tabiatını da en iyi tanıyan Allah'tır. İnsana bu görevi veren Allah aynı zamanda insanın iradesini, kendi işini kendi eliyle, büyük bir azim ve iradi bir güçle alıp yapacak şekilde terbiye edecek olandır. Dolayısıyla bu karmakarışık, birbirine benzeyen şeyler hakkında en doğru bilgiyi verecek olan, meydana gelmesi muhtemel psikolojik ve cismani hareketlere karşı en isabetli uyarıları yapan, herkese fitrî hareketinin hangi noktaya kadar uzanabileceğini bildiren, bunun üzerindeki yetkisinin sınırlarını, iradeye bağlı hareketlerinin nereden başladığını ve miktarını, bu noktadaki yetkisini ve sorumluluğunu en açık şekilde bildiren de tabii olarak Allah'tır.¹⁴

İslam hukuk usûlünde yapılan hüküm, hâkim, el-mahkûm fih, el-mahkûm aleyh şeklindeki dörtlü tasniften el-mahkûm aleyh kavramı “hakkında hüküm verilene” yani insana tekabül etmektedir. El-mahkûm aleyh kavramının kullanılması, insanın fiillerinden hareketle Allah tarafından muhakeme edileceğini ifade etmesi¹⁵ bakımından da ayrı bir önemi haizdir.

İslam hukukunun ele aldığı şekliyle insan, yaratanına, kendisine, bütün insanlara ve tabiata karşı birtakım sorumluluklar taşıyan, bu sorumluluğu taşımaya uygun hak ve yetkilerle donatılmış sorumlu varlık ve hak süjesidir.¹⁶ Bu, insanın mükellef

¹³ İlhan Kutluer, “İnsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/321.

¹⁴ M. Abdullah Draz, *İslam'ın İnsana Verdiği Değer*, çev. Nureddin Demir (İstanbul: Kayihan Yayınları, 1983), 60-61.

¹⁵ Tuba Erkoç Baydar, “Fıkhi Açıdan İnsan Kavramı Bezm-i Elestten Kabre İnsanın Mükellef Oluşunun Serüveni”, *İnsan Nedir?: İslam Düşüncesinde İnsan Tasavvurları*, ed. Ömer Türker, İbrahim Halil Üçer (İlem Yayınları, 2019), 469.

¹⁶ Kutluer, “İnsan”, 22/323.

olması sonucunu doğurur. Mükellef ise şer‘î hitapla yükümlü tutulan, söz ve davranışlarına şer‘î sonuçlar bağlanan âkil ve bâliğ insana denilmektedir.¹⁷ İnsanın ilahî teklife muhatap olabilmesi için ise ehliyetle sahip olması ve ehliyet arızalarından uzak olması gerekmektedir. Ehliyet sahibi olmayan bir insanın şer‘î hükümler ve hukukî sorumluluklardan mesul olması söz konusu değildir.¹⁸ Nitekim meselenin ceza hukukunu ilgilendiren kısmı olan cezaî ehliyet konusu çalışmanın ikinci bölümünde ele alınacaktır. İslam hukukunda insanın ferdî ve içtimaî hayatını yönlendiren ve şeklî yönü ağır basan normatif bir yaklaşım hâkimdir. Bununla birlikte koyulan kurallar ve öngörülen yaptırımlarda insanlığın genel tecrübe birikiminden yola çıkıldığı için tabiilik ve fitrîlik sağlanmıştır.¹⁹

Felsefeciler ise insanı nefis (ruh) kavramından hareketle metafizik boyutunu, biyopsişik yapısını, bir akıl ve irade varlığı olarak mahiyetini ve âkıbetini incelemiştir. Felsefeciler insanı en yukarıda peygamber olmak üzere, yaratılmışlar hiyerarşisinin en üst basamağına yerleştirmiştir. İnsanı “düşünen ve bilen bir canlı varlık” olarak tanımlamakla birlikte yaptıkları tanımlarda “yaratılışı gereği toplumsal ve siyasal bir canlı” olmasına da vurgu yapmışlardır.²⁰

Psikolojide ise insan tanımı yapılırken davranışçı ve bilişselci iki yaklaşım arasında önemli farklılıkların olduğu görülür. Tüm farklılıklar bir yana, çağdaş psikoloji ekollerinin, yöntemlerini ve araştırma ilgilerini, insan fizyolojisini anlamaya dayalı bilimsel zeminle sınırlamalarına rağmen her biri kendi içinde insanın tam bir tanımını yapmakta kifayetsiz kalmaktadır. Davranışın öğrenebileceğini ve laboratuvar ortamında hayvan denekler üzerinde yapılan testlerden çıkan sonuçların insan için genelleştirilebileceğini savunan davranışçılara göre insan, pasif olarak çevresindeki olaylardan etkilenen, gözlemlenebilir ve ölçülebilir davranışlar sergileyen, davranışları uyarıcı vasıtasıyla güdülenen bir canlıdır. Zihinsel yapıların işlevselliği içinde insanî varoluşun gerçekleştiğini iddia eden bilişselcilere göre ise insan; öğrenen, yeni

¹⁷ Mustafa Sinanoğlu, “Teklif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/385.

¹⁸ Erkoç Baydar, “Fıkhi Açıdan İnsan Kavramı”, 469-470.

¹⁹ Kutluer, “İnsan”, 22/323.

²⁰ Kutluer, “İnsan”, 22/323.

öğrendiğiyle önceki öğrendiğini karşılaştıran, sentezleyen veya yeniden düzenleyen zihni sayesinde bilgiyi öğrenir, bilgiden edindiği kazanımla davranışlarını iradi yetiyle değiştirebilir.²¹

İnsanı tanımlama çabaları ve insanın mahiyetine dair tartışmalar pek çok disiplin içinde yüzyıllardır yapılmaktadır ve yapılmaya da devam edecektir. Biz burada yalnızca İslam hukuku, İslam felsefesi ve psikoloji ekolleri açısından yapılan insan tanımlarından bir kısmına değinmeyi yeterli buluyoruz.

II. Fıtrat

Sözlükte “ilk yaratılış hali, temiz ve aslî tabiat” anlamına gelen fıtrat kavramı, Kur’an-ı Kerim’de “O halde sen hanîf olarak bütün varlığına dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz.”²² ayetinde geçmektedir. Ayetteki bağlamıyla birlikte değerlendirildiğinde fıtrat kelimesinin beşerî varlığın Allah’ın yaratması sonucunda ortaya çıkan başlangıçtaki saf ve aslî halini ifade eden ahlaki ve psikolojik bir terim olduğu görülür.²³

Rasulullah (s.a.v.) “Her doğan İslam fıtratı üzere doğar.” buyurmaktadır.²⁴ Sözlük anlamı da dikkate alındığında burada insanın benzersiz, kusursuz, saf ve temiz haline bir dikkat çekiş olduğu görülür.²⁵

Ayeti kerimede ve hadisi şerifte de geçen fıtrat kavramının anlamı üzerine pek çok mülâhaza yapılmış ve çeşitli fikirler ortaya konulmuştur.²⁶ Çalışmanın kapsamını

²¹ Hüseyin Subhi Erdem, “İnsan Şahsiyetinin Gelişimine Holistik Bakış: Felsefi Perspektiften Davranışçı Ve Bilişselci Ekolün Eleştirisi”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2010), 180-181.

²² Rûm 30/30.

²³ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı), 4/313.

²⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, ed. Muhammed Zehîr b. Nâsîru’n-Nâsir (Dâru Tavkî’n-Necât, 2001), Tefsîru’l-Kur’an, 302 (No. 4775); Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ts.), Kader, 22.

²⁵ Muhammet Ali Tekin, “Kur’ân ve Hadislerde Fıtrat Kavramının Anlamı Üzerine”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi [Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 6/2 (2020), 1483.

²⁶ Detaylı bilgi için bkz. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-me’ânî ve’l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdulkebir el-Bekrî (Mağrib: Vizâretü Umûmî’l-Evkâf ve’s-Şuûnî’l-İslâmiyye, 1387), 56-97.

aşmamak adına bu tartışma ve fikir ayrılıklarına yer verilmeyerek üzerinde çoğunluğun mutabık olduğu görüşü vermekle yetinilecektir. Buna göre fitrat, “her türlü inanca eşit uzaklıkta bulunan genel anlamda inanma kabiliyeti ve tevhide meyilli dini istidattır.”²⁷

Müslüman bir psikolog tarafından aynı minvalde yapılan tanıma göre fitrat, “İslam’ın çizdiği ahlakî ve dinî bir içgüdüdür. Kişiyi daha çocukluktan itibaren gerçek, tek ilahını bilmeye ve iyi işler yapmaya sevk eder.” Eğer çocuk ateist veya ahlaksız bir ebeveyn tarafından yetiştirilirse fitratı bozulabilir.²⁸

Mahlukatı yaratan ve onların varlıklarını uyum içinde devam ettirebilmeleri için kurallar koyan Allah’ın vazettiği hükümlerin tamamı yarattıklarının fitratına uygundur. Ayrıca zihinlerde yerleşik bir adalet algısının sonucu olarak insanın adalet arayışında olması Allah’ın insanı fitrat üzere yaratmasının bir tezahürüdür. İnsanlığın, akliselim ile kavranabilecek belli doğrularda birleşmesi de yaratılıştan gelen programın izlerini taşımaktadır.²⁹

Tarihî seyir içinde Allah, fitratı doğrultusunda, insandan görev ve sorumluluğunun bilincinde olmasını ve gereklerini titizlikle yerine getirmesini talep etmiştir. Yerine getirmediğinde ise hatırlatmış, uyarmıştır.³⁰ Eğer bu yerine getirememesi hali suç niteliği taşıyorsa cezaî müeyyideler öngörmüştür.

İslam medeniyetinin en büyük ayrıcalığı insanı bütün yönleriyle ele almış olmasıdır. Bundan dolayı o, gerçek anlamıyla “insanî” ve “insan” yapısının kendisi ile gerçekleştiği bütün alanları kapsayan bir medeniyet olmuştur.³¹

²⁷ Tekin, “Fitrat Kavramının Anlamı”, 1480.

²⁸ Malik Babikir Badri, *Müslüman Psikologların İkilemi*, çev. Aynur Tutkun (İstanbul, 2016), 71.

²⁹ Harun Savut, “Hikmet ve Fitrat Ekseninde Adaletin Temelleri”, *Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 9/11 (2014), 474.

³⁰ Erdoğan Pazarbaşı, “Mes’ûliyetin Kur’ân-ı Kerim’den Dayanağı (Fitrat-Akıl -Vahiy-Elest Bezmi-Kulluk-Emânet-Hilafet)”, *Kur’an-ı Kerim’de Mes’ûliyet (Kaynağı, Sınırları, Sonuçları)*, ed. M. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 52.

³¹ Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, 219.

III. Suç ve Günah

Suç, Hz. Adem'in oğullarından itibaren her çağda ve toplumda görülen bir vakiyadır. Her zaman ve her toplumda aynı şeye suç denilmese bile bütün kültürlerde suçtan, suçludan ve suçluluktan bahsedilmiştir. Bu durum toplumlar arasındaki ve aynı toplumun farklı zamanlarındaki değer ölçülerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Neticede, suç, psikoloji, sosyoloji, kriminoloji, hukuk, ahlak, din gibi pek çok değişik alanı ilgilendiren, çok boyutlu ve genel bir kavramdır. Dolayısıyla da tüm bu açılardan farklı tanımları mevcuttur.³²

Psikolojide suç, bir bütün olarak ele alınmamıştır. Freud'a göre suç, dürtüler ve biyolojiden kaynaklanır. Ona göre, süperegosu gelişmemiş bir insan toplumsal değerleri hiçe sayarak dürtüsel davranır ve suç işler.³³ Adler'e göre ise suç, çevrenin özellikle de ailenin çocuğun davranışları üzerindeki olumsuz etkisi sebebiyle ortaya çıkmıştır.³⁴

İnsan, fitrat, suç ve günah hakkında yaptığımız bu kısa mütalaadan sonra İslam ceza hukukunda suçlu psikolojisini her bir aşamasıyla ele alabiliriz.

³² Hüseyin Peker, "Suçlularda Dinî Davranışlar", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1990), 93.

³³ Tuğba Görgülü, "Suç ve Suçlu Davranışına Kuramsal Bir Bakış: Psikolojik Bakış Açısıyla Adli Sistemde Psikolojik Değerlendirme ve Uygulamaları", *Akademik Açık Dergisi* 1/1 (2021), 62.

³⁴ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), 135.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUÇ AŞAMASINDA SUÇLU PSİKOLOJİSİ

İnsanın hayatı boyunca gerçekleştirme ihtimali taşıdığı pek çok eylemden biri olarak suç mefhumunu öncelikle tanımlamak gerekmektedir. Pek çok çeşidi olan suçun İslam ceza hukukundaki sistematığı göz ardı edilemez. Tanımı yapılan ve sistematığı kurulan suçun unsurlarını da ele almak gereklidir. Özellikle ihmalî suç ve icraî suç ayrımı; kasıt, kasta benzer, taksir kavramları; bir suçun kanunda belirtilmesinin psikolojik etkisi suçlunun psikolojisini değerlendirmek bakımından önem arz etmektedir.

Akıl sağlığı yerinde olan hiçbir insan sebepsiz suç işlemez. Bir kimseyi suç işlemeye sevk eden pek çok sebep mevcuttur. Suçlunun suç işleme nedeni psikolojik, sosyolojik, biyolojik, ekonomik olabilir. Bu sebep bazen tek başına bulunabilir bazen diğerlerinden biri ya da birkaçıyla iç içe geçmiş halde bulunabilir. Konu hakkında yapılmış çağdaş çalışmalarda suçun psikolojik nedenleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Ayrıca İslam düşüncesinde bir insanın suç işleme nedenine dair geniş bir birikim mevcuttur. Bütün bunlar bir arada incelendiğinde bir insanın suç işlemede mevcut psikolojisinin etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

1.1. SUÇUN TANIMI

Türkçe kökenli bir kelime olan suç, sözlükte “Törelere, ahlak kurallarına, yasalara aykırı davranış, cürüm” olarak tanımlanmaktadır.³⁵ Hukukî bir terim olarak suçun günümüze kadar pek çok farklı tanımı yapılmıştır. Birbirinden farklı tanımların yapılmasının en önemli sebebi, tanımı yapan teorisyenin temel aldığı felsefî görüş ve suçun unsurları hakkındaki fikirleridir.

Klasik İslam hukuku literatüründe suç yerine kullanılan birden fazla terim vardır. En sık kullanılanları, “cürm”, “cerîme”, “cinayet”tir. Mâverdî, *el-Ahkamü's-sultâniyye* adlı eserinde cerîme lafzının çoğulu olan cerâim kelimesini kullanır ve bu

³⁵ <https://sozluk.gov.tr/?kelime=suç>, “Suç” (Erişim 25 Haziran 2021).

kelimeyi şu şekilde açıklar: “Allah Teala’nın had veya ta’zir ile cezalandırdığı şer’î yasaklardır.”³⁶ Tarifteki yasaklardan maksat Allah’ın haram kıldığı fiiller, hadden maksat miktarı naslarda açıklanmış cezalar, ta’zirden maksat ise miktarı hâkimin takdirine bırakılmış cezalardır.

Çağdaş dönem İslam ceza hukuku eserlerinde suç “İslam şeriatının haramlığına ve cezalandırılmasına hükmettiği fiil veya terklerdir.”³⁷ Tanımdaki “fiil”den maksat, gerçekleştirilen eylem, “terkler”den maksat ise gerçekleştirilmesi istenen ancak yerine getirilmeyen eylemlerdir.

“Suç, Allah’ın yasakladıklarını yapmak, emrettiklerini yapmamaktır.” tanımı ise yine çağdaş dönem âlimlerinden Ebu Zehra’ya aittir.³⁸

Yakın dönem Türk müelliflerden Cevat Akşit’in eserinde ise suçun tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “İslam hukukunun kanunla yasaklayıp karşılığında ceza takdir ettiği, sorumlu bir şahsın hukuka aykırı bir fiili veya terkidir.”³⁹ Görüldüğü üzere İslam ceza hukukunda suçun tanımlanmasında belirgin bir ihtilaf yoktur.

Günümüz hukuk teorisyenlerinin suça getirdikleri tanım ise sahip oldukları felsefî görüşe göre değişiklik arz etmektedir. Çalışmanın kapsamını aşmamak adına hepsine değinmeyerek örnek sadedinde bu tanımların en kapsayıcı olanlarından biri aktarılabilir: “Suç, isnat yeteneğine sahip bir kişinin kusurlu iradesinin yarattığı icraî veya ihmalî bir hareketin meydana getirdiği, yasada yazılı tipe uygun, hukuka aykırı ve müeyyide olarak bir cezanın uygulanmasını gerektiren bir eylemdir.”⁴⁰

Adalet psikolojisine dair yazılmış eserlerde ise suç “Toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuksal değerlerin açık ve bilinçli bir ihlali veya en

³⁶ Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye* (Kahire: Darü’l-hadis, ts.), 322.

³⁷ Abdülkerîm Zeydân, *el-Medhal li-dirâseti’s-şer’î’ati’l-İslâmiyye* (Beyrut, 2005), 382; Abdulkâdir Üdeh, *et-Teşrîu’l-cinâiyyü’l-İslâmî mukarenen bi’l-kanuni’l-vadî* (Beyrut: Daru’l-kâtibi’l-Arabî, ts.), 1/66.

³⁸ Muhammed Ebu Zehra, *el-Cerime ve’l-ukube fi’l-fikhi’l-İslami: el-Cerime* (Kahire, 1998), 20.

³⁹ Mustafa Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları* (İstanbul, 1976), 41.

⁴⁰ Uğur Alacakaptan, *Suçun Unsurları* (Ankara, 1975), 10.

azından bu değerleri korumaya yönelik kurallara özen göstermeme olarak beliren eylemlerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴¹

Zikredilen tüm bu tanımlardaki ortak nokta, en üst merci tarafından hakkında yasak hükmü konulmuş ve sonucunda ceza verileceği beyan edilmiş bir eylemi gerçekleştirmenin veya emredilen bir fiili yerine getirmemenin suç teşkil etmesidir. Suç işleyen kişiye ise suçlu denir.

1.2. SUÇ SİSTEMATİĞİ

Klasik İslam hukuku literatüründe suçlar “cinâyât, kısas, diyât, ukûbât, hudûd, serika, eşribe” başlıkları altında sistematik olarak ele alınmıştır. Fakat, konular kazuistik (meselecî) bir tutumla incelendiğinden modern hukuk sistematığında bilinen şekliyle ceza hukuku teorisine ve suç teorisine rastlanmamaktadır. Ancak böyle bir teoriyi ortaya koymayı mümkün kılan oldukça geniş bir birikim mevcuttur.⁴² İlk dönem eserlerinden itibaren İslam ceza hukuku eserlerinde, suçlar bir tasnife tabi tutulmuştur.⁴³ Bu tasnif, suçun niteliğine bakılarak değil de cezanın niteliğine bakılarak yapılmıştır. Klasik İslam ceza hukuku literatüründe modern hukukta yapılan *Uluslararası suçlar-Kişilere karşı suçlar* gibi cezayı değil suçu esas alan bir ayrıma⁴⁴ rastlanmaz.

İslam ceza hukuku doktrininde suç ve cezaların niteliğini belirlemede temel hareket noktasını oluşturan ayrım *had, cinayet ve ta'zir* cezaları ve bu cezalara müstahak olan suçlar şeklinde yapılan ayrımdır.⁴⁵ Çalışmanın devamında yer yer değinilecek olmasından ötürü bu kavramları kısaca açıklamakta fayda vardır.

Had suçları, Allah hakkı olarak uygulanması gereken, miktarı Kur'an-ı Kerim ve sünnet tarafından belirlenmiş cezaları olan suçlardır.⁴⁶ Allah hakkı ile kastedilen

⁴¹ Yasemin Işıktaç, *Adalet Psikolojisi* (İstanbul: Sümer Kitabevi, 2020), 62.

⁴² Mehmet Boynukalın, “Suç”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2009), 37/454.

⁴³ Mâverî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 325-349.

⁴⁴ Işıktaç, *Adalet Psikolojisi*, 74.

⁴⁵ Yaşar Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü* (Ankara: Sistem Ofset, 2012), 37.

⁴⁶ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 7/33; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-muhtâr* (Kahire, 1937), 4/79; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (yy: Daru'l-fikr, ts.), 5/212.

kamu hakkını ilgilendirmesidir. Kur'an-ı Kerim ve sünnet ile belirlenmiş olması ise alt ve üst sınırlarının tespit edildiğini, bu noktada hâkimin söz hakkının bulunmadığını gösterir. Had suçlarında af ve sulh geçerli değildir, cezaların düşürülmesi söz konusu olamaz.⁴⁷

Hangi suçların had cezasını gerektirdiği konusu müellifler arasında tartışmalı olmakla birlikte yaygın kanaate göre şu yedi suç had kapsamına girmektedir: Zina, kazf (iffete iftira), içki içmek, hırsızlık, hırâbe (yol kesme ve soygun), dinden dönmek ve bağı (düzene isyan).⁴⁸

Cinayet suçları, kısas cezalarını gerektiren, cana ya da vücut bütünlüğüne zarar vererek işlenen her türlü fiillerdir.⁴⁹ İslam ceza hukukunda cinayet suçları kapsamına giren beş çeşit fiil vardır: Kasten öldürme, kasta benzer öldürme, hataen öldürme, kasıtlı işlenen müessir fiil, hataen işlenen müessir fiil.⁵⁰ Kısas cezalarında mağdurun veya varislerinin suçluyu affetmesi mümkündür.⁵¹ Esasen kısas cezaları şer'î bir nasla tespit edilmesi yönünden had cezalarına benzese de kısas cezalarında Allah hakkından ziyade kul hakkının daha baskın olması ve affın imkanı itibariyle had cezalarından ayrılmaktadır.

Ta'zir cezalarını gerektiren suçlar ise, Şâriin belli bir ceza takdir etmediği, şahıslara ya da topluma olan zararından ötürü yasaklanan fiillerin ihlal edilmesiyle ortaya çıkan suçlardır.⁵² Ta'zir cezalarını gerektiren suçların kapsamı çok geniştir. Had ve kısas gerektiren suçların aksine belirli bir sayısı ve sınırı yoktur. Çünkü suçlar sonsuzdur, hepsi sayılıp belli bir miktar içinde dondurulamaz. Zira insan nefesine uyduktan sonra her geçen gün yeni bir suç icat etme kapasitesine sahiptir.⁵³ Hukuk sisteminin gereği olarak yetkili makam, şahsa veya topluma zarar vereceğini öngördüğü fiilleri

⁴⁷ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Daru'l-fikr, 1992), 4/4.

⁴⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 7/33; Muhammed Ebu Zehra, *el-Cerime ve'l-ukube fi'l-fikhi'l-İslami: el-Ukûbe* (Kahire, ts.), 74; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/79.

⁴⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/22.

⁵⁰ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/79.

⁵¹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993), 26/154.

⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, 7/63; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 39.

⁵³ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 62-63.

Kur'an-ı Kerim ve sünnetteki cezalardan tespit edilen kriterlerden yola çıkarak insanları suçtan alıkoyacak cezaları belirleyebilir, suçun işlenmesi halinde failine ceza uygulayabilir.⁵⁴ Ta'zir cezası gerektiren suçlarda af geçerlidir ve hâkim de takdir yetkisine sahiptir.⁵⁵

Çağdaş İslam hukukçularından Ebu Zehra, suçlar hakkında yapılan ayrımın ve derecelendirmenin ihlal ettikleri maslahata göre şekillendiği görüşündedir. Ona göre, bizzat korunması amaçlanan ve zaruriyat cinsinden olan bir şeyi ihlal etmek suçların en ağıridir. Dolayısıyla en ağır ceza da bu tip fiillere verilir. Bunun ardından bizzat korunması amaçlanmayan ve maslahat cinsinden olan şeyleri ihlal etmek gelir ki bu fiiller haciyat kabilinden şeylere yöneliktir. Tahsinî derecesindeki suçlar ise insanın şerefine karşı suçlardır. İslam ceza hukukuna göre her mertebenin bir cezası vardır.⁵⁶

1.3. PSİKOLOJİK YÖNDEN SUÇUN UNSURLARI

İnsanlar hayatları boyunca çeşitli eylemlerde bulunmaktadır. Bu eylemlerin bazıları hukuka aykırı olmasına rağmen suç niteliği taşımazken bazıları suç olarak kabul edilir ve cezaya müstahak olur. Suçu, suç sayılmayan eylemlerden ayırt etmeye yarayan, o eyleme suç vasfı kazandıran birtakım ölçütler vardır. İşte bu ölçütlere “suçun unsurları” denir.⁵⁷

Adam öldürme, hırsızlık, zina gibi bütün suçlarda ortak olan unsurlar “genel unsurlar” adını alır. Suçtan suça değişen, her suçta farklı bir şekilde ortaya çıkan unsurlar ise “özel unsurlar”dır. Genel unsurlar bütün suçlarda aynıyken özel unsurlar suçun sayısına ve çeşidine göre değişiklik gösterir.⁵⁸ Yasalarda her suça verilen ismin değişmesinin nedeni bu özel unsurlardaki farklılıklardır.⁵⁹

⁵⁴ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 91.

⁵⁵ Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 344; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/80; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 39.

⁵⁶ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 42.

⁵⁷ Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, 11; Hüseyin Esen, *İslam'da Suç ve Ceza “İslam Hukukunda Cezaî Sorumluluk”* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 41.

⁵⁸ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/111.

⁵⁹ Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, 5.

İslam ceza hukuku literatüründe suçlar kazuistik bir metotla ele aldığı için suçun genel unsurlarına müstakil bir başlık altında değinilmemiştir. Ancak suçun genel ve özel unsurları her suç için açılan ayrı başlıklar altında incelenmeye tabi tutulmuş, farklı mezheplerin görüşleri tartışılmıştır.⁶⁰ Bu değerlendirmeler “erkânu’l-cerîme” (suçun rükunları) başlığı altında yapılmıştır.

Çağdaş dönem beşerî hukuk eserlerine bakıldığında ise müellifler arasında ihtilaflar olmakla birlikte yaygın kanaate göre, bir eylemin suç sayılması için taşıması gereken unsurların maddî unsur, manevî unsur, kanunilik ve hukuka aykırılık şeklinde dört tane olduğu görülür. Muasır İslam ceza hukukçuları da çağdaş dönem beşerî hukuk eserlerinde yapılan bu tasnifi esas alarak suçun unsurlarını İslam hukuku açısından ele almışlardır.⁶¹

Çalışmamız İslam ceza hukukunda suçlu psikolojisini konu edindiği için maddî unsur, kanunilik unsuru ve manevî unsur psikolojiyi ilgilendiren boyutlarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu noktada psikolojik bir boyutu tespit edilemediği için hukuka aykırılık unsuruna kısaca değinmekle yetinilmiştir.

1.3.1. Maddî Unsur

Tüm hukuk sistemlerinde bir eylemi suç olarak adlandırabilmek için elle tutulur, gözle görülür birtakım somut emareler aranır. Bu emarelerin sayısı kaynaklarda farklı olsa da en geniş haliyle altı başlık altında toplanabilir:⁶²

- Fiil: İcraî yahut ihmalî şekilde gerçekleşen bir davranış
- Fâil: Fiili gerçekleştiren kişi ya da kişiler
- Mağdur: Suçun konusunun ait olduğu kişi ya da kişiler
- Konu: Suç sayılan hareketin yöneldiği varlık
- Netice: Fiil ile dış dünyada meydana gelen değişiklik

⁶⁰ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, 41-42; M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2017), 157.

⁶¹ Esen, *İslam’da Suç ve Ceza*, 44.

⁶² Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi*, 63-69.

- Nedensellik: Fiil ile netice arasındaki neden-sonuç ilişkisi, illiyet bağı

İslam ceza hukukunda Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Allah, ümmetimin içinden geçirdiklerini söylemedikçe veya yapmadıkça bağışlamıştır."⁶³ ve "Bir kimse kötülük yapmaya niyetlenir fakat yapmazsa Allah katında ona tam bir iyilik sevabı yazılır."⁶⁴ hadislerinin sarîh delaletiyle, eyleme dökülmemiş yani maddî unsur gösteren emareleri meydana gelmemiş düşüncelerin sorumluluk doğurmayacağı ilkesi benimsenmiştir.

Suçun maddî unsurunun bir tanımı da "bir emir veya yasak hükmünün bir icra veya ihmal hareketi ile çiğnenmesidir."⁶⁵ şeklinde yapılmaktadır. İcraî (icabî) fiil ile ihmalî (selbî) fiil ayrımı suçlu psikolojisi açısından üzerinde durulması gereken meselelerden birisidir. Silahla adam öldürmek örneğinde olduğu gibi suç işleme kasıt ve iradesinin açık ve belirgin olduğu bir şekilde suç işlemek icraî bir fiildir. Aç bir insana açlıktan ölene kadar gıda vermemek suretiyle öldürmek örneğinde olduğu gibi kasıt ve iradenin kapalı ve belirsiz olduğu bir şekilde suç işlemek ise ihmalî bir fiildir.⁶⁶

İcraî fiillere bakarak failin psikolojisini tahlil etmek ihmalî fiillere bakarak böyle bir tahlil yapmaktan daha kolaydır. Failin icra ettiği icraî bir fiilin neticelerini isteyip istemediği, dolayısıyla kastın mevcudiyeti nispeten daha kolay tespit edilebilir. İhmalî bir fiildeki kast veya taksirin tespiti ise oldukça zor olmakla birlikte bir kimse- nin yaptığı hareketten ziyade yapmadığı hareketlerin tahlili suçlu psikolojisi hakkında daha detaylı bilgi vermektedir.⁶⁷

⁶³ Müslim, "İman", 201, 202; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî Nesâî, *Sünen*, thk. Hasan Abdûlmun'im Şelebi (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), "Talak", 48 (No. 5599); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen*, ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Daru İhyai Kütübî'l-Arabiyye, ts.), "Talak", 25 (No. 2040).

⁶⁴ Buhârî, "Rikak", 80 (No. 6492); Müslim, "İman", 207.

⁶⁵ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/342; Şamil Dağcı, "İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi", *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 3/1 (2003), 73.

⁶⁶ Faruk Erem, *Adalet Psikolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961), 43; Ebu Zehra, *el-Cerime*, 96.

⁶⁷ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 43.

İslam ceza hukukunda icraî ve ihmalî suç ayrımı konusunda önemle durulmuş, mezhepler arasında çeşitli ihtilaflar sonucu üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşler şu şekilde özetlenebilir.⁶⁸

- Malikî ve Zahirîlere göre, ihmalî fiil ölüme sebep olursa, kasıt mevcutsa sebebiyet unsuru meydana gelir ve faile kısas gerekir. Kasıt için somut verilerden ziyade suçlunun ruh hali incelenir.
- Şafî ve Hanbelîlere göre, ihmalî fiilden önce ölüme sebebiyet verebilecek icraî fiil işlenmişse failin kastı var demektir ve faile kısas gerekir. Bu görüşe göre kastın ispatı için somut veriler gereklidir. Eğer failin ihmalî fiilinden önce kastını ortaya koyan icraî fiili yoksa kısas gerekmez.
- Hanefilere göre ise ihmalî fiiller hiçbir şekil ve şartta icraî fiil gibi kabul edilemez, ihmalî fiil neticesinde hiçbir zaman kısas gerekmez. Çünkü kisasın vücubiyeti için fail, fiili doğrudan işlemiş olmalıdır. Sebep olmak ise doğrudan işlemek gibi değildir.

İlk görüş ile ikinci görüş -ileride detayları açıklanacak, psikolojik bir unsur olan- kasıt unsurunu esas almaları itibariyle birbirine oldukça yakındır. Aralarındaki fark ilk görüşün kasıt için psikolojik ilkeleri araması, ikinci görüşün maddi deliller aramasıdır. Ancak Ebu Hanife'ye ait olan üçüncü görüş gerek kasıt unsuruna itibar etmemesi gerek kısas cezasını öngörmemesi bakımından aykırı bir görüştür.

Her ne kadar eylemsizlik niteliği taşısa da sonuç doğurması bakımından icraî fiille kıyas edilebilecek ihmalî fiillerin psikolojik boyutu olarak kabul edilen kasıt unsurunu göz ardı etmemek gerekir. Nitekim, “her ihmalî eylem de kişiliğin bir dışa vurumu olup soyut düşüncüyü aşan, dış dünyada belli ölçüde tanımlanabilir bir değişiklik düzeyine ulaşan insan davranışdır.”⁶⁹ İhmalî suçlarda maddi unsurun çekirdeği olan eylemsizlik hali de esasen bir fiildir ve kişinin yükümlü olduğu eylemi terk ederek

⁶⁸ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 412.

⁶⁹ Kayıhan İçel vd., *İçel Suç Teorisi: Suç Kavramına İlişkin Genel Bilgiler, Suçun Yapısal Unsurları, Suçun Özel Oluşum Biçimleri* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2000), 2/62.

sonuca engel olmaması fiil ile tipik sonuç arasındaki nedensellik bağıını kurmak için yeterlidir.⁷⁰

İhmalî suçlarda, hareket yeteneğine sahip olduğu halde hareket etmeyen fail, hareket etme yükümlüğünün bilincinde olarak, tipik neticenin gerçekleşeceğini biliyor ve istiyorsa suçu kasten işlemiş sayılır. Fail istemediği neticenin istemli bir ihmalî davranışla ortaya çıkmasına neden olmuşsa kastın aşılması söz konusudur. Fail yükümlülüğün bilincinde değilse veya netice dikkatsiz bir hareketle ortaya çıkmışsa fiili taksirle işlemiş sayılır.⁷¹ Kasıt, kastın aşılması ve taksir kavramları “manevî unsur” başlığı altında açıklanacaktır.

1.3.2. Manevi Unsur

Bir eylemin suç niteliği taşıyabilmesi için diğer tüm unsurlarla birlikte manevi unsurunun da mevcut olması gerekir. Manevi unsurun varlığından bahsedebilmek için kişinin cezaî ehliyeteye sahip olması, ehliyeti azaltan veya ortadan kaldıran bir sebebinin olmaması ve hukuka aykırı fiilini kusurlu olarak, kendi iradesiyle yapması şarttır.⁷² Failin tüm bu şartları taşır hale gelmesi ise suçları ve cezaları anlayabilecek aklî olgunluğa erişmesi ve belli bir yaşa gelip bulûğa ermesi ile meydana gelir.⁷³

Hukuk tarafından dikkate alınıp cezalandırılmayı hak eden insan eylemlerinin arka planında daima akıl ve irade vardır. Fevri olarak bir anda işlenen suçlarda bile aradan geçen zaman ne kadar kısa olursa olsun akli ve iradi bir süreç sonucunda eylemin yapılmasına karar verilmektedir. İşte ceza hukukunda manevi unsur, akıl ve irade arasındaki bu ilişkidir.⁷⁴

Ceza sorumluluğunun esasını insanın iyiyi de kötüyü de seçebilecek bir irade hürriyetine sahip olmasına rağmen iradesini suç teşkil eden fiile yönelik olarak

⁷⁰ M. Rahmi Telkenaroğlu, “‘İhmalî Suç’ Kavramı ve İslam Hukukuna Göre İhmal Suretiyle İşlenen Kasten Adam Öldürme Suçu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 299.

⁷¹ Telkenaroğlu, “İhmalî Suç”, 330.

⁷² Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 168.

⁷³ Ebü'l-Hasen Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî Âmidî, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, ed. Abdurrezzâk Afîfî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.), 1/150, 151.

⁷⁴ Dağcı, “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”, 75.

kullanması oluşturmaktadır. İslam ceza hukukunda objektif (kusursuz) sorumluluk yoktur. Dolayısıyla İslam hukuku, suçlarda manevi unsurun aranmasına öncülük etmiş bir hukuk sistemidir.⁷⁵

İslam ceza hukukunda bir kişinin eylemlerinden sorumlu tutulabilmesi için ter-cih serbestisi yani kastı mevcut olmalıdır. Buna göre idrak kabiliyeti olmayan kimseler ile çocuk, deli, matuh gibi kâmil idraki olmayan kimseler ve bilinci yerinde olmayanlar eylemlerinden sorumlu tutulamaz.⁷⁶ Bu konudaki hadis çok açıktır: “Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanana kadar uyuyan, bulûğa erene kadar çocuk ve akıllanana kadar deli.”⁷⁷ İyiyi kötüden ayıracak seviyede akla sahip olup bulûğ çağına ulaşan kişiler suç kastı taşıyan eylemlerinden ötürü cezalandırılabilirler. Akıl hastaları ve küçük çocuk-ların eylemlerinde kasıt aranmadığı için suç işlemeye ehil değildirler. Dolayısıyla on-lardan sadır olan eylemler suç olarak nitelendirilemez ve haklarında had cezaları uy-gulanmaz.⁷⁸

İslam hukuku, akıl ve irade sahibi şahısları gerçekleştirdikleri eylemler ile ira-deleri arasındaki ilişkiye göre sorumlu tutmaktadır.⁷⁹ Bir şahıs, hukuka aykırı bir bi-çimde bir eylem gerçekleştirse bile suç kastı taşımıyorsa cezalandırılmaz. İslam ceza hukukunda failin suçlu kabul edilebilmesi ve hukukun faile öngördüğü cezanın verile-bilmesi için gerekli unsurların belki de en önemlisi⁸⁰ olan kasıt unsuru, psikolojik bir unsur olup tamamen suçlunun iç dünyasıyla ilgilidir.⁸¹ Hem taşıdığı bu önem hem de insanın iç dünyasının sübjektif bir alan olması bakımından İslam hukukçuları kastın

⁷⁵ Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Atlas Akademi, 2017), 185.

⁷⁶ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 305.

⁷⁷ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen*, ed. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), “Hudûd”, 53 (No. 4403); Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahih*, thk. Beşşar Avad Ma'ruf (Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), “Hudûd”, 1 (No. 1423); Nesâî, “Talak”, 45 (No. 5596); İbn Mâce, “Talak”, 26 (No. 2041); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Su-udî Arabistan: Dâru'l-Muğni, 2000), “Hudûd”, 1 (No. 2342); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd. (Müessesetü'r-Risâle, 2001), 2/254 (No. 940); 2/266 (No. 956); 2/372 (No. 1183).

⁷⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 7/234.

⁷⁹ Dağcı, “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”, 75.

⁸⁰ Yaşar Yiğit, “İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Açısından Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendi-rilmesi”, *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 3/1 (2003), 113.

⁸¹ Ali Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku* (Erzurum, 1977), 72.

ispatlanabilmesi için objektif kıstasların kullanılması hususunda büyük bir hassasiyet göstermişlerdir.

İslam ceza hukukunda suçlunun kastını ortaya koyan vasıtalar, suç aletleri ve suçun icra edilmesine yardımcı olan aletlerdir.⁸² Zira suçlular suç işlerken genellikle en kısa sürede amaçlarına ulaştıracak yöntem ve araçları kullanırlar. Eğer suçlunun kastı öldürmek ise kullandığı alet de kesici, delici, parçalayıcı, kısa sürede can alıcı bir alet olacaktır.⁸³ Ebu Hanife'ye göre ancak delici ve kesici aletler adam öldürme kastını ispat ederek kısası icap eder, keskin ve sivri olmayan taş -hatta büyük taş, büyük sopa-gibi aletlerle adam öldürme neticesinde ise kasıt sabit olmadığından kısas gerekmez.⁸⁴

Bu yolda yapılacak araştırma, çok büyük güçlüklerle karşılaşır ve özellikle failin hangi nevi kastla hareket ettiğini tayin gibi psikolojik incelemeleri gerektirir. Hâkim bu konuda her şeyi, faille mağdur arasındaki geçmiş münasebetleri, suçun işlenme yeri, zamanı ve tarzını dikkate almak ve ona göre kastın bulunup bulunmadığını tespit etmek zorundadır.⁸⁵

İslam ceza hukukuna irade ve sonuç arasındaki ilişki üç şekilde tezahür edebilir: Kasıt, kastın aşılması (kasıt benzeri) ve taksir (hata).⁸⁶ Kasıt, kastın aşılması ve taksir durumlarının daha çok yaralama ve öldürme suçlarında müşahade edilmesi İslam ceza hukuku kaynaklarında yapılan tanımlamaların ve verilen örneklerin neredeyse tamamının yaralama ve öldürme fiillerine endekslenmesi sonucunu doğurmuştur.⁸⁷ Bu tanımlar ve örnekler ışığında adalet psikolojisi ile ilgisi bakımından mezkur kavramları kısaca incelemekte fayda vardır.

⁸² Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/32.

⁸³ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 72.

⁸⁴ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 7/234; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısıfî İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu kenzu'd-dekâik* (Daru'l-Kitabi'l-İslamî, ts.), 8/335.

⁸⁵ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)* (İstanbul, 1971), 252.

⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/59.

⁸⁷ Nihat Dalgın, "Cezai Sorumlulukta Kasıt", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (1998), 240.

1.3.2.1. Kasıt

Kasıt, failin suç teşkil eden bir fiili neticelerini bilerek ve isteyerek işleme iradesine denir.⁸⁸ Kasıt, kalbin işi olduğu için varlığı ve yokluğu dışarıdan bir gözle bakarak bilinemez. Ancak bir fiilin suç niteliği taşıyıp taşımadığına hükmetmek için kasıtın varlığının ya da yokluğunun aşikâr olması gerekmektedir. Bilinmezliği ortadan kaldırmak için suçta öldürücü bir aletin kullanılıp kullanılmadığına bakılmaktadır.⁸⁹ Öldürme amacıyla imal edilmiş bir silah, sivriltilip keskinleştirilerek insan uzuvlarını kesmede silah işlevi görebilen ağaç, taş gibi şeyler kullanarak veya ateş kullanıp yakarak birini öldürmek kasten öldürme suçu olarak değerlendirilir.⁹⁰ Kastın varlığına ancak bir delil ile vakıf olunmasının sebebi kastın bulunduğu yerin kalp olmasıdır. Bu delil de normalde öldürücü vasfıyla bilinen bir aletin kullanılmasıdır.⁹¹ Ebu Hanife'nin ağır bir cisimle başa vurarak, yüksekten atarak, iple veya suda boğarak öldürme suçlarında kısas gerekmediği şeklindeki görüşü birtakım eleştirilere maruz kalmış⁹² olmakla birlikte cezaî sorumluluğu önemli ölçüde daraltarak vakaların çoğunun suçlu lehine karar çıkarak sonuçlanmasını sağladığını göz ardı etmemek gerekir.⁹³

Diğer bir görüşe göre ise failin öldürme kastını anlamak için muayyen bir aletin kullanılması şart değildir. Mağdurun ölümüne yol açan, normalde öldürücü olan herhangi bir alet kullanıldığı takdirde öldürme kastı mevcuttur. Örneğin sert bir taşla yahut kalın bir sopa ile vurarak öldürmek kastın olmadığı anlamına gelmez.⁹⁴

Kasten işlenen ve kasıt olduğu kesin emarelerle tespit edilen suçlar, İslam ceza hukukunda en ağır şekilde cezalandırılmıştır. Örneğin bilerek, isteyerek, sonucuna niyet ederek adam öldürmenin cezası kısas yani failin öldürülmesidir.⁹⁵

⁸⁸ Dağcı, "İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi", 75; Erem, *Adalet Psikolojisi*, 62.

⁸⁹ Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm* (Daru İhyai Kütübi'l-Arabiyye, ts.), 2/88.

⁹⁰ Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Ebu Bekir Muhammed Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fî fıkhi'l-Hanefî* (Beyrut, 1997), 184.

⁹¹ Esen, *İslam'da Suç ve Ceza*, 161.

⁹² Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Darü'l-Hadis, 2004), 4/189.

⁹³ Telkenaroğlu, "İhmali Suç", 316.

⁹⁴ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 470.

⁹⁵ Mâide 5/45; Bakara 2/178-179.

1.3.2.2. Kastın Aşılması (Kasıt Benzeri)

İslam ceza hukuku literatüründe “şibh-i amd” veya “amdu’l-hata” olarak adlandırılan kastın aşılması durumu kasıt ve taksirin birleşerek fiilin, failin kastettiğinden çok daha ağır bir şekilde sonuçlanmasıdır. Burada bir suç işleme kastı olmakla birlikte sonuç failin iradesiyle uyumsuzdur. Örnek olarak, sadece yaralama kastıyla işlenen bir fiilin mağdurdaki bir hastalık sebebiyle mağdurun ölümüne yol açması verilebilir.⁹⁶ Böyle bir durumda öldürme kastı olmasa bile yaralama fiilinin bilerek ve isteyerek işlendiği bir gerçektir.⁹⁷

Şibh-i amd, cana yönelik suçlara özel bir öldürme çeşididir.⁹⁸ Dolayısıyla şibh-i amdi tanımlarken bu yönde ifadeler kullanılmaktadır. Şibh-i amdin tanımlarından bazıları şunlardır: “Failin kastı öldürmek değil vurmaktır.”⁹⁹, “Darp kastı olmakla birlikte öldürme kastı olmaksızın”¹⁰⁰, “Failin vurma niyetine itibarla kasıt, öldürme niyetinin olmayışı itibarıyla hata.”¹⁰¹

Kasıt ve kastın aşılması arasındaki farkı anlamak için, kastı anlamak için baktığı gibi, kullanılan aletin niteliğine bakılır. Tekrarlamak gerekirse, kullanılan aletin işlevi konusunda Hanefi mezhebinde farklı görüşler vardır. Ebu Hanife’ye göre, kişinin silah veya silah benzeri şeyler dışında kesmeyen, delici olmayan aletlerle başkasına vurarak ve yakma dışında gerçekleştirdiği fiil sonucunda meydana gelen ölüm kastın aşılmasıdır.¹⁰² İmam Muhammed ve Ebu Yusuf’a göre ise kasta benzer öldürme, kişinin normalde ölüme yol açmayacak bir alet ile vurduğu halde ölümün gerçekleşmesidir. İmameyne göre büyük bir taş, tahta gibi normalde silah vasfı taşımayan ancak kullanım şekline göre öldürücü güce sahip olabilen aletlerle bir kimseye vurup onu

⁹⁶ Dağcı, “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”, 76-77.

⁹⁷ Salih Akdemir, “İslam Hukuku ve Mukayeseli Hukukta Kasdın Aşılması Meselesi Üzerine Bir Tedkik”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 2 (Ekim 1986), 23.

⁹⁸ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 520.

⁹⁹ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 6/529.

¹⁰⁰ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni* (Kahire, 1968), 7/271.

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/64-65.

¹⁰² Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad Şeybânî, *el-Asl*, thk. Ebü’l-Vefâ el-Efgânî (Karaçi: İdaretü’l-Kur’an ve’l-Ulumi’l-İslamiyye, ts.), 4/484; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/23; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 7/233.

öldürmek kasıt içerir.¹⁰³ Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki, kastın aşılmasına hususi olarak öldürme işinde kullanılmayan aletler kullanılır. Bir kimseye düşmanlık beslediğinden dolayı ya da onu terbiye etmek için kamçı, sopa, küçük bir taş parçası, yumruk, tokat ile veya normalde öldürücü olmayan ve beraberinde öldürmeye sebep olacak bir cisim bulunmaksızın bir aletle bir şahsa vurmada aşırı gidilmesi de kastın aşılması anlamına gelmektedir. Dikkat edilmesi gereken nokta, tüm bu fiillerde öldürme kastının bulunmamasıdır.¹⁰⁴

İslam ceza hukukunda kastın aşılması sonucunda işlenen suçun cezası ağırlaştırılmış diyet (diyet-i muğalaza)tir. Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadisi şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Şibhu'l-amd neticesinde, kamçı ve sopa ile gerçekleştirilen öldürmelerin cezası kırk gebe olmak üzere yüz devenin ödenmesinden ibarettir.”¹⁰⁵

Kasıt ve kasta benzer durumlarını özetlemek gerekirse, İslam ceza hukukunda kastın varlığını tespit için suç işleme aletinin niteliğine bakılmış ve çeşitli özellikteki aletler için çeşitli hükümler konulmuştur. Bu duruma getirilen eleştirilerden birine göre failin kullandığı aletin niteliğinin öldürme işine ait olup olmamasına itibar etmek tek başına yeterli değildir. Eğer yeterli görülürse kötü niyetli kişiler maksatlarını bir sopa ve benzeri aletlerle gerçekleştirip kısas cezasından kurtulmalarının yolunun açar. Silah adı taşımayan birtakım aletlerle de kasten öldürme fiili gerçekleştirilebileceği prensibi kabul edilerek kullanılan aletle birlikte suçlunun onu kullanma şekli, kullandığı zamanki psikolojik durumu, olay anındaki ruh hali, vurduğu bölgeler gibi belli başka faktörler de incelenmelidir.¹⁰⁶ Burada failin kişilik yapısı, çevresel faktörler gibi kıstaslar ise dikkate alınmamış olmamakla birlikte dikkate alınmasını engelleyen bir delil yoktur.

¹⁰³ Şeybânî, *el-Asl*, 4/506; Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî*, 184.

¹⁰⁴ Abdurrahman Maliki, *İslam Hukukunda Ceza* (Köklü Değişim Yayınları, 2002), 187.

¹⁰⁵ İbn Mâce, “Diyât”, 13 (No. 2627).

¹⁰⁶ Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, 243.

1.3.2.3. Taksir (Hata)

İrade ve sonuç arasındaki ilişkinin tezahür ettiği üçüncü şekil ise taksirdir. Taksir, failin kastettiği sonuç ile ortaya çıkan sonuç arasında tam bir uyumsuzluk halinin söz konusu olmasıdır.¹⁰⁷ Mesela bir hedefe atış yaparken bir insana isabet ettirerek onu öldürmek, kazılan bir kuyuya veya çukura bir insanın düşüp ölmesi, yokuş bir yere konulan taşın yuvarlanmak suretiyle bir insanı öldürmesi durumlarında öldürme kastının bulunmadığı açıktır.¹⁰⁸ Ancak dikkatsizlik ve ihmalkarlık mevcut olduğu ve neticede ölüm sebebi failin fiili olduğu için failin bir şekilde cezalandırılması gerekir. Burada kasıt olmadığı için kısas cezası düşer,¹⁰⁹ mali tazminat ödenir.¹¹⁰

Taksirle işlenen adam öldürme suçlarında mali tazminatın söz konusu olmasının sebebi insanların kanlarının boşa akıp gitmesini önlemektir. Eğer böyle bir müeyyide olmasaydı bir kısım insanların hataları sonucu bir kısım insanlar boşuna ölmüş olurdu. Oysa insanların canı dokunulmazdır. Bu dokunulmazlık hata gibi mazeretlerle ortadan kalkmaz.¹¹¹

Sosyal dayanışma müessesesi olarak kabul edilen, kan bağına dayalı bir sistem olan akile kapsamında yer alan kişi ve kurumlar da failin maddi yükünü azaltmak için ödemede ona ortak olmaktadır. Böylece hem haksız tecavüze uğrayan mağdur hem de hiç istemediği halde oldukça ağır bir zarara neden olarak zaten vicdan azabı çeken fail korunmuş olmaktadır.¹¹²

Neticede İslam ceza hukukunda manevi unsurun esası olarak kabul edilen kasıt; irade, ihtiyar, rıza ve azmden oluşan bileşik bir kavram olup psikoloji ile de yakından ilgilidir.¹¹³ Cezalandırmada failin iradesi ile ortaya çıkan sonuç arasındaki uyumluluk değerlendirilmektedir.¹¹⁴ Tamamen suçlunun iç dünyasıyla ilgili psikolojik bir

¹⁰⁷ Dağcı, “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”, 77.

¹⁰⁸ Mâverî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 338.

¹⁰⁹ Ahzâb 33/5.

¹¹⁰ Nisâ 4/92.

¹¹¹ Osman b. Ali Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik şerhu kenzi'd-dek'âik* (Kahire: Matbaatu'ul-kübra, 1895), 6/99.

¹¹² Dağcı, “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”, 77.

¹¹³ Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, 221.

¹¹⁴ Dağcı, “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”, 77.

durum olan kastı şahsın kendisinden başka bir kimsenin tam olarak belirlemesi ve ispat etmesi imkansızdır. Dolayısıyla failin ikrarına bakılacağı gibi kullandığı alet gibi kastına kanıt ve işaret olabilecek şeylere de bakılıp hüküm verilmesi gerekir.¹¹⁵

Sadece psikolojik sahada kalacak bir araştırma ile taksir mefhumunu izaha kalkışmak netice veremez ve doğru olamaz. Çünkü taksirli hususlarda cezalandırılan husus, failin psikolojik durumundan ziyade, failin dikkatli veya dikkatsiz, özenli veya özensiz şekilde hareket ettiği hakkında başkaları tarafından verilen değer hükmünden ibarettir.¹¹⁶ Ayrıca, taksirli suçlarda failin ani hareketlerini de tahlil etmek gerekir. Zira insanların ani durumlar karşısında birbirlerinden çok farklı hareket ettikleri görülmüştür. Bu farklılıkta her insanın o durumdan önceki uzun ve çok defa bilinçaltına atılmış psikolojik hali etkilidir. Ani durumlar karşısında şu veya bu hareketin seçimi tamamıyla iradî, şuurlu bir hareket sayılamazsa da insanın psikolojik şahsiyetinden tamamıyla ayrı ve müstakil bir hareket olmadığı da rahatlıkla da söylenebilir.¹¹⁷

İslam ceza hukukunda manevî unsurun üç şekli olan kasıt, kastın aşılması ve taksir mütalaa edilmiş, bir fiilin suç teşkil edebilmesi için prensip itibarıyla bu üç halden birinin bulunması şart koşulmuştur. Bütün bu hallere şamil olan tek unsur, hareketin iradîliği yani yapılan hareketin istenmesidir. Bazen bu irade neticeye de şamil olabilir ve bu takdirde kasıttan bahsedilir. Bazen aynı irade yine neticeye şamil olmakla beraber tahmin edilen netice istenmemiş olabilir ve bu takdirde kastın bir çeşidinden mi yoksa taksirin bir nevinden mi bahsetmek gerektiği münakaşa olunur. Bazen aynı irade sadece harekete münhasır kalır ve bu takdirde netice faile yüklenir ve bu hallerde de duruma göre, kastın aşılmasından veya taksirden bahsedilir. Ancak bütün bu değişik durumların ortak bir kaynağı vardır ki o da kusurlu irade adı verilen, başlangıçtaki psikolojik durumdur. Bir irade söz konusu olduğunda ise bunun mahiyetinin ve muhtevasının kusurlu olup olmadığı hakkında yapılacak araştırma sadece psikolojik olabilir.¹¹⁸

¹¹⁵ Dalgın, “Cezai Sorumlulukta Kasıt”, 242.

¹¹⁶ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 219-220.

¹¹⁷ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 64.

¹¹⁸ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 223.

1.3.3. Kanunilik

Kanunilik, bir eylemin suç sayılabilmesi için onu tanımlayan ve karşılığında cezaî yaptırım öngören bir kanunun bulunmasıdır.¹¹⁹ Kanunilik prensibine göre hangi eylemlerin suç niteliği taşıdığına herkes tarafından tartışmasız olarak aynı şekilde anlaşılmaması gerekir.¹²⁰

İslam ceza hukukunda Kur'an-ı Kerim'deki pek çok ayetin sarîh ifadesi neticesinde¹²¹ “Nas olmadığı takdirde akıl sahibi mükelleflerin eylemleri hukuki bir anlam ifade etmez.”¹²² şeklinde kaide kanunilik prensibine işaret etmektedir. Böylece kanunilik prensibi ve neticeleri ilk olarak İslam hukukunda kesin ifadesini bulmuş olmaktadır.¹²³

Kanunilik ilkesinin varlığı ve yürürlüğünün psikolojik yönü ise insanları eğitiyor ve korkutuyor olmasıdır.¹²⁴ Eylemlerinin hangisinin cezalandırılacağını hangisinin cezalandırılmayacağını bilen insan buna göre davranışlara yön vermektedir. Böylece davranışlarında belirli bir tutarlılığa sahip olmaktadır.

Suçların kanuni olmasının bir diğer sonucu da geçmişe yönelik uygulamayı imkansızlaştırmasıdır. Bu ise insanın yaşadığı zaman diliminde hukuken suç olmayan fiillerin gelecekte suç olabilme endişesinden uzak bir şekilde güven içinde hareket etmesini ve yaşamasını sağlar. Fakat böyle bir güvencenin olmaması, insanın, yaptığı veya yapacağı fiilden ötürü ileride bir gün çıkacak yasak nedeniyle cezalandırılma endişesi ve tedirginliğiyle hareket etmesine ve yaşamasına neden olur.¹²⁵

¹¹⁹ Üdeh, *et-Teşrû 'l-cinâi*, 1/98; Ebu Zehra, *el-Cerime*, 133.

¹²⁰ Rifat Uslu, “İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (Nisan 2015), 1050.

¹²¹ Bkz: Nisa 4/165; İsrâ 17/15; Şu'arâ 26/208; Kasas 28/59.

¹²² Üdeh, *et-Teşrû 'l-cinâi*, 1/115 “لا حكم لأفعال العقلاء قبل ورود النص”.

¹²³ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 44.

¹²⁴ Bayram Demir, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi* (İstanbul, 2018), 52.

¹²⁵ Yaşar Yiğit, “İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Kanunu Bilmemenin Cezalara Etkisi”, *Diyanet İlmi Dergi* 36/1 (2000), 65.

1.3.4. Hukuka Aykırılık

Hukuka aykırılık, bir eylemin suç olarak kabul edilip cezalandırılması için kanunun koyucu tarafından yasaklanmış olması gerekliliğini ifade eder. Bir fiil hukuka aykırı değilse yani Şâri tarafından menedilmemişse suç sayılmaz.¹²⁶

İslam ceza hukukunda suç sayılan eylemler genel anlamda herkes için yasak olsa da şahısların veya toplumun şartlarının gerektirdiği durumlarda suç kabul edilen bazı eylemler birtakım özel niteliklere sahip olan kişiler için mübah kılınmıştır.¹²⁷ Genel durumdan yapılan bu istisna, İslam hukukunda hukuka aykırılık unsurunun varlığını göstermektedir. Nitekim “Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın dokunulmaz kıldığını cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda haksızlığa sapmasın.”¹²⁸ ayetinde yasaklanan haksız yere adam öldürme fiili, istisnai şartlarla istisnai kişilere meşru kılınmıştır.¹²⁹ Bu, bir eylemin suç teşkil edebilmesi için hukuka aykırı bir şekilde tahakkuk etmesi, meşru bir sebebinin olmaması gerektiğini göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi hukuka aykırılığı kaldırıp eylemi suç vasfından kurtaran bazı sebepler vardır. Modern hukuk literatüründe “hukuka uygunluk nedenleri” başlığı altında incelenmekte ve bu nedenlere “mazeret nedenleri” ya da “suçu ortadan kaldıran objektif nedenler” de denilmektedir.¹³⁰ Yakın dönemde yazılan İslam ceza hukuku eserlerinde ise bu sebepler “Mübahlık Sebepleri (اسباب الاباحه)” başlığı altında incelenmektedir.¹³¹ Bu sebepler hukuka aykırılık durumunu ortadan kaldırıp eylemi, hukukun meşru saydığı bir hareket haline getirirler Böylece suç sayılan eylemin

¹²⁶ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 43; Adnan Akalın, “İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları”, *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* VI/10 (2013), 68.

¹²⁷ Üdeh, *et-Teşrîu’l-cinâî*, 1/469.

¹²⁸ İsra 17/33.

¹²⁹ Üdeh, *et-Teşrîu’l-cinâî*, 1/469; Akalın, “İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları”, 68.

¹³⁰ Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, 98.

¹³¹ Üdeh, *et-Teşrîu’l-cinâî*, 1/469-557; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Mes’ûliyyetü’l-cinâiyye fi’l-fikhi’l-İslamî* (Kahire: Daru’ş-şurûk, 1988), 171.

yapılmasına yetki tanındığı ya da bu eylemi yapmak görev haline getirildiği için eylem daha yapılmaya başlandığı anda meşru hale gelir.¹³²

İslam ceza hukukuna göre fiilden suç vasfını kaldırıp mübah kılan hukuka uygunluk sebepleri farklı hukukçular tarafından farklı tasniflere tabi tutulmakla birlikte genel olarak şunlardır: Hakkı kullanmak, görevi ifa, meşru müdafaa, te'dib (uslandırma), tıbbî müdahale, yarış oyunlarında isabet, şahısları yok etme, hakimlerin görev ve yetkileri¹³³, mağdurun rızası, ızdırar hali¹³⁴.

1.4. EYLEM OLARAK SUÇ VE NEDENLERİ

Batı dünyasında suçun nedenlerine dair ilk açıklamalar, Orta Çağda “doğüstü güçler” anlayışıyla başlamıştır. Bu anlayışa göre suçların nedeni periler, şeytanlar gibi soyut ve insanüstü varlıklardır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupa’da yüz binden fazla insanın cadı avları sonucunda mahkûm edilmesi ve binlercesinin yakılması veya türlü işkencelere uğraması da bu yaklaşımın bir sonucudur.¹³⁵ XVII. yüzyılın sonunda, Avrupa’da, reform ve rönesans hareketleriyle başlayan, adına “Aydınlanma Çağı” denilen dönemde adaletsiz düzen, cehalet, batıl inançlar ve kilise tahakkümü gibi meselelerin yanı sıra ceza adalet uygulamaları da sorgulamaya tabi tutularak Avrupa hukuk sisteminin dönüşüm sürecine girmesine zemin hazırlanmıştır. Bu sürecin öncülüğünü yapan iki isim Cesare Bonesana Beccaria ve Jeremy Bentham’dır. Beccaria, Bentham ve yanı sıra dönemin diğer bazı düşünürleri Avrupa’daki feodal adalet sistemlerinin karakteristik özelliği olan barbarlıkları ve eşitsizlikleri protesto etmeye başlamışlar¹³⁶ ve yasaların halkın da anlayabileceği bir şekilde yazılı hale getirilmesi, suç olarak kabul edilen eylemlerin açıkça belirlenmesi, yargılamaların süratli ve adaletli olması, cezaların ıslah edici ama insanî olması gerektiğini savunmuşlardır.¹³⁷ Bu dönem daha sonra

¹³² Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, 98.

¹³³ Üdeh, *et-Tesrîu 'l-cinâî*, 1/469-557; Behnesî, *el-Mes'ûliyetü 'l-Cinâiyye*, 173-193.

¹³⁴ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, 43-46.

¹³⁵ Larry J. Siegel, *Criminology: Theories, Patterns and Typologies* (Boston: Cengage Learning, 2016), 96.

¹³⁶ Piers Beirne - James W. Messerschmidt, *Criminology: A Sociological Approach* (New York: Oxford University Press, 2015), 59.

¹³⁷ Franklin P. Williams - Marilyn D. McShane, *Criminological Theory* (Harlow: Pearson Education, 2014), 19; Ronald L. Akers (ed.), *Criminological Theories: Introduction and Evaluation* (New York: Routledge, 2012), 15.

literatüre “Klasik Okul” olarak geçen dönemdir. Orta Çağın vahşice ve keyfi uygulamalarına bir tepki sadedinde ortaya çıkan “Klasik Okul”, insanüstü varlıkları değil, bireylerin aldıkları kararları ve yaptıkları tercihleri suç teşkil eden eylemlerin nedeni olarak görmüştür. Klasik Okul anlayışı içinde suça sebep olan şeyler bireylerin bencil oluşu, sadece kendilerini düşünmeleri, tek amaçlarının hayattan aldıkları haz ve zevki artırıp acı ve sıkıntıyı azaltmak olmasıydı. Dolayısıyla bireyler bir kâr-zarar hesabı yaparak, işlenen suç sonucunda elde edilecek kazanç ve fayda, işlenen suç karşılığında alınacak risk ve cezadan daha fazlaysa suç işliyordu.¹³⁸

Klasik Okul’daki anlayış, Batı’da daha önce hiç hesaba katılmayan insan iradesinin rolünü vurgulayarak suçu rasyonel bir davranış olarak ele almıştır. Orta Çağda suça doğaüstü varlıkların etkisiyle meydana gelen bir eylem olarak bakılırken Aydınlanma Çağı’nda ortaya çıkan Klasik Okul içinde bu fikir reddedilerek suç eyleminin esas nedeninin insan iradesi olduğu fikri savunulmuştur. Ancak bu fikri savunurken sosyal olayların ve faktörlerin önemi gözden kaçırılmıştır. Nitekim suça etki eden biyolojik, sosyolojik ve psikolojik pek çok etmen mevcuttur. Suça sadece insan iradesinin bir sonucu olarak bakmak insanın seçimlerine hak ettiğinden daha fazla önem vermek demektir. Neticede kişinin ve ailesinin sosyoekonomik seviyesi, sosyokültürel durumu, içinde yaşadığı toplum ve başka pek çok çevresel faktör insan davranışlarını etkilemektedir.¹³⁹

Klasik Okul anlayışını takip eden süreçte suça dair yapılan çalışmalarda Pozitivist Okul anlayışı başat anlayış haline gelmiştir. Klasik Okul’da suç araştırmalarının odak noktası suçlu davranış iken Pozitivist ekolle birlikte suçlunun kendisi merkeze yerleştirilmiştir.¹⁴⁰ Pozitivist Okul’a göre sosyal olgular, ilişkiler ve olaylar arasındaki ölçülebilir etkileşimin bir sonucudur. Bu da demektir ki insan davranışı çeşitli nedenlerden etkilenecek ortaya çıkar. Bu nedenlerin bazıları sosyaldır, varlık durumu ve sınıf farkının etkisi gibi. Bazıları ise politik ve tarihidir, savaş ve kıtlık gibi. Diğer nedenler ise daha kişisel ve psikolojiktir; bireyin beyin yapısı, biyolojik yapısı ya da zihinsel

¹³⁸ Osman Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), 91-92.

¹³⁹ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 115.

¹⁴⁰ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 153.

yeteneği gibi. Bunların her biri insan davranışını bir şekilde etkiler ve şekillendirir. Hiç kimse iyi ya da kötü olarak doğmaz. Pozitivist Okul'a göre insanlar sosyal ve psikolojik özelliklerinin bir ürünüdür ve yetiştirilme tarzlarından ve çevrelerinden etkilenirler.¹⁴¹ Suç ve suçlu ile ilgili çalışmalarda bilimsel tekniklerin uygulanması gerektiğini vurgulayan Pozitivist Okul'a¹⁴² göre suç insan iradesinin etkisi, bireysel tercihlerin önemi olmaksızın tamamen biyolojik, sosyolojik ve/ya psikolojik nedenler sonucunda meydana gelmektedir.¹⁴³

Pozitivistlere göre her şey bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde olduğu için suçlar, bireyde ya da toplumda meydana gelen patolojik durumlar sebebiyle tezahür eden bir sonuç niteliğindedir. Bu yüzden pozitivist kriminologlara göre suça dair yapılan araştırmalarda güdülmesi gereken temel amaç suça neden olan patolojik durumları incelemek ve ortaya koymaktır.¹⁴⁴ Pozitivist ekolde suçlu kişi, iyileştirilmesi gereken ve rehabilitasyona ihtiyaç duyan bir hasta olarak görülmektedir.¹⁴⁵

Pozitivizmi esas alan ve XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar hâkim olan hukuk sistemine bakıldığında eylem olarak suçun nedenlerinin üç temele dayandırıldığı görülmektedir. Bunlar, biyolojik nedenler, sosyal nedenler ve psikolojik nedenlerdir.

Biyolojik suç teorileri kapsamında erken dönemde, dış görünüşe bağlı teoriler geliştirilmişken çağdaş döneme gelindiğinde genetik özellikler, beyin fonksiyonu bozuklukları ve hormonal bozuklukların da suça neden olabileceği düşünülmüştür.¹⁴⁶

Sosyal bakımdan suçun nedenleri ise toplumsal kontrol mekanizmalarının çökmesi, hızlı şehirleşme, göç, sanayileşme ve ekolojik nedenlerle açıklanır.¹⁴⁷

¹⁴¹ Siegel, *Criminology*, 133.

¹⁴² Frank Schmalleger, *Criminal Justice Today: An Introductory Text for the Twenty-First Century* (Boston: Pearson, 2017), 80.

¹⁴³ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 152.

¹⁴⁴ Lesley Noaks - Emma Wincup, *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods* (London ; Thousand Oaks, Calif: SAGE, 2004), 5-6.

¹⁴⁵ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 97.

¹⁴⁶ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 151-178.

¹⁴⁷ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 209-231.

Psikolojik olarak suça neden olan faktörler ise zekâ geriliği, dürtüler ve akıl hastalıkları olarak açıklanır.

Çalışmanın kapsamını aşmaması için biyolojik ve sosyal nedenlere bu kadar değinmekle iktifa edilerek yalnızca psikolojik nedenler incelenecektir.

1.4.1. Eylem Olarak Suç ve Psikolojik Nedenleri

Suçun nedenlerini arayan araştırmacılar, XX. yüzyılın başlarından itibaren be-
denden ruha yönelmişler,¹⁴⁸ akıl hastalıkları ile suç, zekâ ile suç, dürtüler ile suç ara-
sında bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda farklı ruhsal özellikleri merkeze
alıp farklı teoriler geliştirmişlerdir. Akıl hastalıkları ile suç arasında bağlantı kurmaya
çalışanlar psikiyatrik teoriyi, zekâ ile suç arasında bağlantı kurmaya çalışanlar zekâ
geriliği teorisini, dürtüler ile suç arasında bağlantıyı kurmaya çalışanlar ise psikanalitik
teoriyi geliştirmişlerdir.

1.4.1.1. Psikiyatrik Teori

Akıl hastalıklarını bir patoloji olarak ele alan psikiyatrik teoriye göre suça ne-
den olan faktörler psikozlar, sara ve çeşitli akıl hastalıklarıdır. Duygudurum bozukluk-
ları ve psikopatik durumlar da bu teoride oldukça önemlidir. Psikiyatrik teori, dikkat-
leri suçlunun kişiliği üzerine çekmiş ve kişiliği derinlemesine inceleme imkanını sun-
muştur.¹⁴⁹

Akıl hastalıkları ile ilgili bu teori adalet psikolojisi için oldukça önemlidir.
Çünkü akıl hastalarının çoğu suç teşkil eden fiilleri işleyen kimselerdir. Genellikle akıl
hastalığının varlığı kişinin davranışlarının tahlil ve tetkikiyle tespit edilmektedir. Do-
layısıyla suçlu psikolojisini patolojik yönden inceleyen psikiyatrik metot önemli bir
bilgi kaynağı ve vasıtasıdır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Füsün Sokullu-Akıncı, *Kriminoloji* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021), 182.

¹⁴⁹ Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji* (İstanbul, 1967), 69-70.

¹⁵⁰ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 19.

Bu teoriyi savunanlara göre, aynı sosyal şartlar içinde hayatını sürdüren ve aynı kuvvetlerle çevrili olan iki kişiden birisinin suç işleyip diğerinin işlememesi ancak aklî ve ruhsal özelliklerle açıklanabilir.¹⁵¹

Psikiyatrik hastalıklar ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada ulaşılan sonuçlara göre şizofreni, paranoid bozukluk, atipik psikoz gibi psikotik hastalığa sahip erkeklerin daha çok öldürme; kişilik bozukluğu olanların daha çok hırsızlık; mental retardasyon yani zeka geriliği olanların daha çok cinsel suçlar; alkol ve madde kullanım bozukluğu olanların daha çok uyuşturucu bulundurma ve firar, üste karşı gelme suçlarını işledikleri tespit edilmiştir.¹⁵²

Akıl hastalıkları ile suçluluk arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişki bulunduğu bir gerçektir. Nitekim akıl hastalıklarının gösterdiği klinik belirtiler de bunu doğrulamaktadır. Ancak akıl hastalıklarını suçluluğun tek sebebi olarak göstermek ve her akıl hastasının mutlaka suç işleyeceği düşüncesi kabul edilemez.¹⁵³

Çalışmanın ikinci bölümünde “Akıl Hastalıklarında Cezaî Ehliyet ve Cezaî Sorumluluk” başlığı altında adalet psikolojisinin konusu olan psikiyatrik hastalıklara ve sorumluluk derecesine detaylı şekilde değinilecektir.

1.4.1.2. Zekâ Geriliği Teorisi

Zekâ geriliği teorisine göre, birtakım testlerle hesaplanan zekâ seviyesinin düşüklüğü önemli bir suç işleme nedenidir. Teorinin temel savı, uygulanan zekâ testlerine göre suçun az zekalı bireylerin davranış şekli olduğudur.¹⁵⁴ Bu teoriyi savunanlara göre zekâ geriliği olan kişi içinde yaşadığı toplumun gereklerine uyum sağlayamaz, öğrenmede yetersizdir, kendi işlerini tek başına görüp çözümleyemez.¹⁵⁵ Dolayısıyla suç işlemeye yatkındır.

¹⁵¹ Dönmezer, *Kriminoloji*, 149.

¹⁵² F Maner vd., “Psikiyatrik Hastalıklar ve Suç”, *Düşünen Adam Dergisi* 4/1 (1991), 8.

¹⁵³ Yener Ünver, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989), 9.

¹⁵⁴ Dönmezer, *Kriminoloji*, 72.

¹⁵⁵ Ünver, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, 27.

Bu teorinin önemli temsilcilerinden biri olan Henry Herbert Goddard, 1914 yılında yayınlanan *Feeble-mindedness: Its Cause and Consequences (Zekâ Geriliği: Sebepleri ve Sonuçları)* isimli kitabında, yeterli zekâ seviyesine sahip olmayan kimse-lerin doğruyu yanlıştan ayırt edemedikleri (temyiz gücüne sahip olmadıkları) veya doğruyu yanlıştan ayırt etseler bile doğruyu yapıp yanlıştan kaçmak için yeterli muhakeme gücüne ve iradeye sahip olmadıkları için her an suç işleme potansiyeline sahip olduk-larını belirtmektedir.¹⁵⁶

1977’de yapılan “Intelligence and Delinquency: A Revisionist Review” (Zekâ ve Suç: Yeniden Gözden Geçirme) başlıklı bir araştırmada ise Hirschi ve Hindelang, araştırmanın yapıldığı dönem itibariyle zekâ seviyesinin suçluluk üzerinde doğrudan bir etkisi olduğuna dair bir kanıt bulunmadığını tespit etmişlerdir.¹⁵⁷ Sonraki dönem-lerde bu konu hakkında birçok araştırma yapılmasına rağmen düşük zekâ seviyesinin doğrudan suça neden olduğuna dair sağlam bulgular elde edilememiştir. Bu araştırma-larda her ne kadar sebep-sonuç ilişkisi kurmayı sağlayacak bir veriye ulaşılamamış da olsa düşük zekâ seviyesi ile suç arasındaki negatif korelasyonun varlığı inkâr edile-mez.¹⁵⁸

Yapılan çalışmalar sonucunda, çeşitli suç türlerine ait zekâ derecelerinin de farklı olduğu ortaya konulmuştur. Dolandırıcılık gibi hileli suçların failleri görece yük-sek bir zekâ seviyesine sahipken adam öldürme, yaralama suçlarının faillerinin zekâ seviyesi genellikle düşük olarak gözükmemektedir.¹⁵⁹

Elbette zekâ geriliği olan bir kimsenin hayatın getirdiği zorluklarla yeteri kadar mücadele edecek kapasitesi olmadığından başarısız olup suça yönelmesi oldukça ko-laydır.¹⁶⁰ Tek başına bir suç nedeni olarak gösterilemeyen zekâ geriliğinin suça sürük-leyebileceği durumların mevcudiyeti göz ardı edilemez.

¹⁵⁶ Henry Herbert Goddard, *Feeble-Mindedness: Its Cause and Consequences* (New York: The Mac-millan Company, 1914), 7.

¹⁵⁷ Travis Hirschi - Michael J. Hindelang, “Intelligence and Delinquency: A Revisionist Review”, *Ame-rican Sociological Review* 42/4 (1977), 585.

¹⁵⁸ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 195.

¹⁵⁹ Dönmezer, *Kriminoloji*, 133.

¹⁶⁰ Dönmezer, *Kriminoloji*, 133.

1.4.1.3. Psikanalitik Teori

Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, insan benliğinin id, ego ve süperegö olmak üzere üç parçalı bir yapıya sahip olduğunu iddia etmiştir. Freud’a göre id, insanın ani ve dürtüsel arzularını, bedensel tatminini önceleyen yönüdür. Ego, kişinin yönetici yönüdür ve id ile süperegö arasında arabuluculuk yapar. Süperegö ise ahlaki değerleri önceleyen vicdani yönüdür.¹⁶¹ Freud, suçluluğun aşırı aktif bir süperegö yani vicdandan kaynaklanabileceğini öne sürmüştür. Çünkü Freud, hastalarını tedavi ederken dayanılmaz derecede suçluluk duygusu yaşayanların yakalanmak ve cezalandırılmak için suç işlediklerini fark ettiğini düşünmüştür. Freud’a göre cezalandırıldıktan sonra bu kişilerin suçluluk duyguları hafifliyor, kişi bir rahatlama hissediyordu.¹⁶²

Psikanalitik teoride suçlu davranışın bir başka açıklaması da şöyledir: Birey, zihin tarafından bastırılması, kontrol edilmesi ve kanalize edilmesi gereken güçlü ve yıkıcı cinsel dürtülerin etkisi altında olduğu için bu dürtülerini bastıramaz, kontrol edemez ve kanalize edemezse davranışlarını kısıtlayamaz ve saldırgan davranışlar sergiler.¹⁶³ Psikanalistlerin çoğuna göre suçlu, anlık zevk için arzularından vazgeçemeyen, dürtülerini kontrol edemeyen bir çocuktur.¹⁶⁴

Psikanalistlere göre suçlu davranışı ortadan kaldırmak, çok eskilerdeki, bil-hassa çocukluktaki travmaları hatırlamak ve travmaların yol açtığı sorunları çözmekle mümkün olabilir.¹⁶⁵

Psikanalitik görüşü etkileyici bulan ve destekleyen pek çok araştırmacı olmakla birlikte birçokları tarafından yetersiz bulunarak eleştirilmiştir. Başlıca eleştiri odağı, yaklaşımın ortaya koyduğu “id”, “ego”, “süperegö” gibi kavramların gözlenememesi ve dolayısıyla temel varsayımların test edilebilmesinin mümkün gözükmemesidir.¹⁶⁶ Bir başka eleştiri noktası, davranışların açıklanmasında mevcut durumlardan ziyade

¹⁶¹ Freda Adler vd., *Criminology* (New York: McGraw-Hill, 2010), 86.

¹⁶² Adler vd., *Criminology*, 87.

¹⁶³ Martin O’Brien - Majid Yar, *Criminology: The Key Concepts* (London: Routledge, 2008), 41.

¹⁶⁴ Adler vd., *Criminology*, 87.

¹⁶⁵ Sokullu-Akinci, *Kriminoloji*, 185.

¹⁶⁶ Donald J. Shoemaker, *Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 74.

erken çocukluk deneyimlerine güçlü bir vurgu yapılıyor olmasıdır.¹⁶⁷ Ayrıca suç işleminin nedeninin bilinçaltından gelen cezalandırılma isteği olarak açıklanması da çok gerçekçi bulunmamaktadır.¹⁶⁸

“İnsan niçin suç işlemiştir?” sorusunun değil “İnsan niçin suç işlememiştir?” sorusunun sorulduğu psikanalize¹⁶⁹ “suçu masum gösterme” yahut “suçu süsleme” bilimi adı verilebilir. Psikanalitik teorinin en büyük sorunu insanı hesaba katmıyor oluşudur. Bu teoride insandaki dizginleyici irade hesaba katılmamakta ve insanın tüm yaptıkları, tercihte bulunmasına imkân vermeyecek şekilde psikolojik mecburiyet esasına dayandırılarak açıklanmaktadır. Böyle bir açıklamanın hizmet ettiği nokta suçun masum gösterilmesinden başka bir şey değildir.¹⁷⁰

1.4.1.4. Değerlendirme

XX. yüzyıl boyunca suçluluğun altında yatan nedenin psikolojik olduğuna dair gelişen yaklaşımın en muteber teorileri, suçluluğu psikiyatrik hastalıklara, zihinsel yetersizliğe ve psikanalize bağlamaktadır.

Hangi teoriyi takip ettiği fark etmeksizin, suç davranışının altında psikolojik bir nedenin yattığını savunan teorisyenlerin tamamının üzerinde ittifak ettiği üç genel varsayım vardır. Bunların birincisi, suçluluğun, bireyin içinde yaşadığı çatışmaların ve altta yatan rahatsızlıkların bir tezahürü olduğudur. İkincisi, bireyin iç dünyasında yaşadığı problemlerin erken çocukluk döneminden itibaren gelişmeye başladığı ve zamanla bireyin karakteristik bir özelliği haline geldiğidir. Üçüncü varsayım, problemin kaynağı birey olduğu için suç davranışının önlenbilmesinin bireye ve sonucunda suç davranışının ortaya çıktığı sorunlarına odaklanılmasına bağlı olduğudur.¹⁷¹

Suçun psikolojik nedenlerle açıklanmasına farklı açılardan pek çok eleştiri de getirilmiştir. Bu eleştirilerin başlıcası, akıl hastası veya zekâ seviyesi düşük yahut da

¹⁶⁷ Shoemaker, *Theories of Delinquency*, 75.

¹⁶⁸ Sokullu-Akıncı, *Kriminoloji*, 187.

¹⁶⁹ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 55.

¹⁷⁰ Muhammed Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri*, çev. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayınları, 2011), 206.

¹⁷¹ Shoemaker, *Theories of Delinquency*, 62-63.

kötü bir çocukluk geçirmiş bütün insanların suç işlemiyor oluşudur. Zekâ seviyesi normale göre daha yüksek olan insanların az suç işledikleri ya da hiç suç işlemedikleri iddiasının da bilimsel hiçbir temeli yoktur. Nitekim zekâ seviyesindeki düşüklük ile suç arasında kesin bir ilişki olduğu bilimsel verilerle ispatlanabilmiş değildir. Aksine suçluların çoğunun herhangi bir zekâ problemi ve akıl hastalığının olmadığı ispatlanmıştır.¹⁷² Hatta günümüzde oldukça karmaşık ve ileri teknoloji bilgisi gerektiren suçları işleyebilmek için tam bir akıl sıhhatine ve daha yüksek bir zekâ seviyesine ihtiyaç olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir.

Getirilen eleştirilerden biri de araştırmalarda kullanılan örneklem ve yöntemler üzerinedir. Araştırmaların genellikle ufak ve seçilmiş gruplar üzerinde yapılması, kontrol gruplarının nadiren kullanılması araştırma neticesinde elde edilen bulguların genellenebilir olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır.¹⁷³ Genellenebilir olmadığı için bilimsel standardı yakalamayan çalışmalara ise ne kadar orijinal olursa olsun daima şüpheyile bakılmaktadır.

Psikoloji eksenli suç teorilerinin olumlu ve güçlü yanı ise suçun daha iyi anlaşılmasını sağlamasıdır. Özellikle ceza ehliyeti ve sorumluluk kavramının belirlenmesi ve altının doldurulması aşamasında psikoloji ve psikiyatri bilimlerinin katkısı inkâr edilemeyecek düzeyde fazladır. Öte yandan, psikolojik teoriler tarafından ortaya konulan pek çok kavram başta, bugün sosyolojik olarak tanımlanan teorilerde olmak üzere, diğer teoriler tarafından da kullanılmaktadır.¹⁷⁴

1.4.2. İslam Düşüncesinde Suçun Nedenleri

İslam düşüncesinde suçun nedenlerini incelerken öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislerde suç işlemeye ve suçluya atıfta bulunan ibarelere bakmak gereklidir. Ayrıca kelimeler literatüründe insanın fiilleri ve sorumluluğu bağlamında yapılan tartışmalar İslam düşüncesinde suçun nedenlerine dair bir fikir sahibi olmayı sağlar. Muasır

¹⁷² Piers Beirne - James W. Messerschmidt, *Criminology* (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1991), 488.

¹⁷³ Mustafa T. Yücel, "Suç Vakıasının Psikolojik Tahlili", *Adalet Dergisi* 56/3 (1965), 372.

¹⁷⁴ Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 204.

Müslüman mütefekkirlerin, insanın suç işlemesinin nedeniyle alakalı psikolojik arka plana dayanarak yaptıkları mülahazalar da meseleyi netleştirecektir.

Kur'an-ı Kerim'de farklı terimlerle pek çok defa suçtan ve suçludan bahsedilmiş, insanın ıslah edilmesi gereken özelliklerine işaret edilmiştir.¹⁷⁵ Bazı ayetlerde nelerin suç ve günah olarak kabul edildiğine, bazılarında suçlu ve günahkarların uğrayacağı dünyevi ve uhrevi cezalara değinilmiştir. Birtakım ayetler ışığında insanoğlunun günaha girmesine ve suç işlemesine dair nedenlerden de bahsetmek mümkündür.

Kur'an-ı Kerim ışığında suçun nedeni olarak gösterilebilecek nedenlerin ilki Allah'ın yarattığı şekliyle insanda var olan ihtilaf gerçeğidir.¹⁷⁶ “Rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir. Zaten onları bunun için yarattı. Rabbinin, ‘And olsun ki cehennemi hem cinlerden hem insanlardan (suçlularla) dolduracağım’ sözü kesinleşti.”¹⁷⁷ ayeti bu açık gerçeğe işaret etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen ve suçun nedeni olarak gösterilebilecek bir başka faktör ise insanın, bünyesinde taşıdığı tüm güzel hasletlere rağmen çirkin özellikleri de barındırıyor olmasıdır.¹⁷⁸ Bu durumu ispat sadedinde insanların zayıf yaratıldığını,¹⁷⁹ kıskanç ve bencil tutkulara elverişli olduğunu,¹⁸⁰ kalplerinde kin taşıdığını,¹⁸¹ çok aceleci olduğunu,¹⁸² tartışmaya düşkün olduğunu,¹⁸³ hırslı ve sabırsız olduğunu,¹⁸⁴ nankörlük potansiyeli taşıdığını,¹⁸⁵ kendisine hayır ve şer olmak üzere iki apaçık yolun gösterildiğini,¹⁸⁶ nefislerine hem kötülük duygusunun hem takva duygusunun ilham

¹⁷⁵ Mustafa Reşit Belgesay, *Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963), 27.

¹⁷⁶ Sabri Erturhan, “Suçla Mücadelenin Fıkhi Esasları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (2009), 46.

¹⁷⁷ Hud 11/118-119.

¹⁷⁸ Erturhan, “Suçla Mücadelenin Fıkhi Esasları”, 46.

¹⁷⁹ Nisa, 4/28.

¹⁸⁰ Nisa, 4/128.

¹⁸¹ Hicr, 15/47.

¹⁸² İsrâ, 17/11; Enbiya, 21/37.

¹⁸³ Kehf, 18/54.

¹⁸⁴ Mearic, 70/19.

¹⁸⁵ İnsan, 76/3.

¹⁸⁶ Beled, 90/10.

edildiğini,¹⁸⁷ en güzel şekilde yaratıldıktan sonra aşağıların aşağısına indirildiğini¹⁸⁸ ifade eden ayeti kerimeler gösterebilir. Ayeti kerimelerden anlaşıldığı kadarıyla insanoğlu içinde güzelliklerin yanında kötücül özellikler ve birtakım zaafılar da barındırmaktadır. Suça yatkınlıkta bu olumsuz özellik ve zaafıların peşinden giderek arzu ve heveslere tabi olmanın çok büyük bir rolü vardır.¹⁸⁹

Ayeti kerimelerden anlaşıldığına göre insan, iyiliğe de kötülüğe de eğilimli olma yetisi sebebiyle bunlardan dilediğini seçebilme imkanına sahip kılınmıştır. Bunlardan birisinin nefiste yerleşmesi ve büyümesi, diğerinin silik ve çekinik kalması yalnızca insanın tercihinine bağlıdır. İyilik ve kötülük Allah tarafından insana ilham edilmiştir fakat iyi ya da kötü olmak, suç işlemek ya da işlememek tamamen insanın kendi elindedir. Gerekli olan kabiliyet ve hürriyet insana verilmiş, dilediğine yönelmek insanın kendi iradesine bırakılmıştır.¹⁹⁰

Kur'an-ı Kerim'deki suça neden olarak gösterilecek tüm bu ifadelerden başka hadisi şeriflerde de suça neden olarak işaret edilen hususlar vardır. Mesela, “İnsanlar değerli madenler gibi cins cinstir. Onların cahiliye dönemde hayırlı ve iyi olanları dini emirleri anlayıp amel ettikçe İslam devrinde de hayırlı ve iyi olurlar.”¹⁹¹ hadisinden anlaşıldığına göre suça neden olan etken yaratılıştan gelen farklılıklardır.¹⁹² Fıtratında iyilik olan bir insan, özünü bozacak bir kötülük yapmadığı sürece iyidir. Fıtratında kötülük olan bir insan ise eğer kendisini iyiliğe sevk etmez ve yaptığı kötülüklere devam ederse kötü olarak kalır ve suç işleyebilir.

İslam'da insanın hata işlemez, suç işlemesi mümkün olmayan bir varlık olarak görülmediğine Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) rivayet edilen “Allah'a yemin ederim ki eğer siz günah işlemeseydiniz Allah sizi helak eder ve yerinize günah işleyip

¹⁸⁷ Şems, 91/8.

¹⁸⁸ Tin, 95/4-5.

¹⁸⁹ Muammer Bayraktutar, “Suç Önlemede Dinî ve Ahlakî Değerlerin Rolü”, *Suç Önleme Sempozyumu*, 2011, 8.

¹⁹⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'a Göre Vicdanın Kaynağı ve İşlevleri”, *Akademik Araştırmalar Dergisi* 5/18 (2003), 156.

¹⁹¹ Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 199.

¹⁹² Erturhan, “Suçla Mücadelenin Fıkhi Esasları”, 46.

peşinden pişman olarak Allah'tan mağfiret isteyen bir kavim getirirdi.”¹⁹³ hadisi de delalet etmektedir. Bu hadisi şerif insanın günaha mütemayıl psikolojik yapısını açıkça gözler önüne sermektedir.¹⁹⁴

İslam filozoflarının ve kelam âlimlerinin insanın iradesine ve fiillerine dair bir takım mülahazaları vardır. İslam filozofları irade meselesini psikolojik açıdan incelemekle birlikte irade özgürlüğü konusuna neredeyse hiç değinmemişlerdir.¹⁹⁵ Kelam âlimleri ise insanın iradesi meselesi üzerinde önemle durmuşlardır. Aynı zamanda hukuk alanında da sorumluluğun esasını oluşturması¹⁹⁶ bakımından kelam alanında insanın iradesi konusunda yapılan mülahazaların İslam ceza hukuku suç teorisiyle bağlantısı kolaylıkla kurulabilir.

Kelam âlimleri, kişinin iradesini kullanmadığı durumlarda gerçekleştirdiği fiillerinden dolayı sorumlu tutulamayacağını belirtmişlerdir. Uyuyanın, küçük bir çocuğun ve akıl sağlığı yerinde olmayan delinin iradesi devrede olmadığı için gerçekleştirdiği fiiller suç niteliği taşısa dahi sorumluluk doğurmaz. Bu hüküm “Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanana kadar uyuyan, bulûğa erene kadar çocuk ve akıllanana kadar deli.”¹⁹⁷ hadisi şerifinin açık ifadesiyle delillendirilmiştir.

Kelam alimlerine göre insanın fiillerinden sorumlu tutulmasının şartı, zihinsel, düşünsel ve fiziksel yeterliliğe sahip olmasıdır. İnsanın bu yeterliliklere sahipse fiillerinden dolayı sorumlu tutulabileceği ilkesi benimsenmiştir.¹⁹⁸

Kelamcılar yukarıda zikredilen uyuyan, küçük çocuk ve akıl hastası dışında, istisna niteliği taşımayan kişilerin gerçekleştirdikleri fiillerin ne derece sorumluluk

¹⁹³ Müslim, Tevbe, 11.

¹⁹⁴ Sabri Erturhan, “Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslam Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001), 284.

¹⁹⁵ Esen, *İslam'da Suç ve Ceza*, 65.

¹⁹⁶ Talip Atmaca, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002), 68.

¹⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 53 (No. 4403); Tirmizî, “Hudûd”, 1 (No. 1423); Nesâî, “Talâk”, 45 (No. 5596); İbn Mâce, “Talâk”, 26 (No. 2041); Dârimî, “Hudûd”, 1 (No. 2342); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/254 (No. 940); 2/266 (No. 856); 2/372 (No. 1183).

¹⁹⁸ Ramazan Altıntaş, “İbn Rüşd'e Göre İrade Özgürlüğü”, *Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu - İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek* 2/ (2009), 349.

doğurduğu konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda Mutezileye, Cebriyeye ve Eşarilere ait üç farklı görüşten söz edilebilir.

1.4.2.1. Mutezile

Mutezile âlimleri insanın fiillerinin yaratıcısı olduğunu savunarak Allah'ın kulların fiillerinin yaratıcısı olmasını kabul etmezler. Çünkü onlara göre kulların fiillerinde mevcut olan zulüm ve adaletsizlik, eğer fiillerin yaratıcısı Allah olsaydı Allah'a nispet edilecektir ki Allah zalim ve adaletsiz olmaktan uzaktır.¹⁹⁹ Mutezili görüşe göre insan, Allah'ın kendisine verdiği kudret sayesinde iyi ve kötü, bütün fiillerini yaratabilir. Ahirette ödül ve ceza ile karşılaşılacak olmasının altında da bu özgürlük yatar. İnsan kendi hür iradesi ve kudretiyle fiilini gerçekleştirir, Allah insanın fiillerine müdahil olmaz. İnsan gerçekleştirdiği fiillerinden tamamen sorumludur.²⁰⁰ Özetle, Mutezile'ye göre, kişi fiillerini gerçekleştirmekte tamamen özgürdür, onun fiillerini gerçekleştirmesinde herhangi bir zorunluluktan bahsedilemez.

1.4.2.2. Cebriye

Cebriye veya Cehmiye olarak adlandırılan gruba tabi âlimler insanın iradesini ve kudretini tamamen yok saymaktadır. Onlara göre insanların fiilleri Allah'ın irade ve isteği neticesinde yaratılır. Fiillerin yaratılmasında insanın hiçbir şekilde etkisi ve dahli yoktur.²⁰¹ İnsanın rüzgârın önünde savrulan bir yaprak gibi görüldüğü bu mezhebe göre bir insanın kendi istek ve arzusuyla bir silahı ateşleyip birini öldürmesi ile büyük bir kayanın bir tepeden aşağı düşüp birini öldürmesi arasında en ufak bir farklılık yoktur.²⁰² Cebriyeye göre insan fiillerinin gerçekleşmesinde irade sahibi olmadığı için sorumluluk sahibi de değildir. Fiillerini isteği dışında, elinde olmadan, mecburen gerçekleştirir. Dolayısıyla hiçbir sorumluluğu yoktur ve suç niteliği taşıyan fiilleri neticesinde cezalandırılması haksızlıktır.

¹⁹⁹ Ahmed b. Abdülcebbâr el-Hemedânî Kadî Abdülcebbâr, *Şerhu usûli'l-hamse*, thk. Abdülkerim Osman (Kahire, 1996), 345.

²⁰⁰ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 15-18.

²⁰¹ Kadî Abdülcebbâr, *Şerhu usûli'l-hamse*, 324.

²⁰² Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 18.

Kelamdaki cebir görüşünün nedeni modern hukukçuların öne sürdüğü nedenden daha farklıdır. Modern hukukçulara göre cebrin nedeni, kalıtım, çevre, kişinin psikolojik durumu ve suçun işlendiği anda kişiyi etkileyen durumlardır. Kelam âlimlerine göre cebrin nedeni ise Allah'ın kullarına irade hakkı tanımamış olmasıdır.

1.4.2.3. Ehli Sünnet

İslam alimlerinin ekserisi, teklif ve sorumluluğu reddeden Cebri görüşü de mutlak insan hürriyetinden bahseden Mutezili görüşü de ifrat ve tefrit olarak görüp benimsemekten kaçınmışlar, ikisinin arasında orta bir yol benimsemişlerdir. Bu orta tavır, Allah'ın kudretinin ve iradesinin mutlaklığı ve sınırsızlığı ile insanın yükümlülük ve sorumluluğunu bir arada kabul etmektedir.²⁰³ Buna göre insan fiilleri Allah tarafından yaratılmaktadır ve insan fiil ortaya koyma gücüne sahiptir, bu gücü de fiille beraber Allah yaratmaktadır. İnsanın fiilleri, yaratma yönünden Allah'a, kesb yönünden ise insanın kendisine nispet edilir.²⁰⁴ Bu görüşü benimseyenlere ise "Ehli Sünnet" denilir. Ancak ehli sünnet de kendi içerisinde bazı ihtilaflara sahiptir.

Ehli sünnet mezheplerinden Eşarilere göre, insanın fiilleri iki kısma ayrılır:²⁰⁵ gayriihtiyarî ve ihtiyarî. Gayriihtiyarî fiillerde kulun iradesi mevzubahis değildir. İhtiyarî fiillerde ise insan irade ve isteğiyle fiili gerçekleştirir. Ancak kişinin irade ve kudreti mutlak ve müstakil değildir. Her şeyin yaratıcısı Allah ise fiillerin yaratıcısı da Allah'tır. Eşarilerin bu görüşü bir yönüyle cebre dayanmaktadır. Zira Allah'ın iradesi kulun bütün fiillerine taalluk edince ve iradesine uygun şekilde fiilleri yaratan kudreti her şeyi ilgilendirince kul fiilleri gerçekleştirirken cebir altındadır, irade sahibi değildir.²⁰⁶

Eşarilerin cebre yakın olan bu görüşlerine karşın, bir diğer ehli sünnet mezhebi olan Maturidilerin görüşleri insanın fiillerinin nedenini ortaya koymak bakımından daha derli topludur. Mutezilenin ve Cebriyenin görüşlerinin telif edilmiş hali olan ve

²⁰³ Esen, *İslam'da Suç ve Ceza*, 68.

²⁰⁴ Atmaca, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti*, 72.

²⁰⁵ Faruk Erem, "Suçlu İnsan Psikolojisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/4 (01 Aralık 1944), 521-522.

²⁰⁶ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 20-21.

insana kısmi özgürlük tanıyan bu görüşe göre, insan fiillerini bir bakımdan seçebilir bir bakımdan seçemez. İhtiyarî yani seçebildiği fiiller neticesinde bir suç işleyen insan cezasına katlanmak zorundadır. Bu görüş sahipleri kalıtım, çevre, suçun işlendiği andaki psikolojik durum gibi faktörleri kabul etmekle birlikte bu faktörlerin insan iradesini tamamen ortadan kaldırmadığını, sorumluluğa engel olmadığını, bu etkenlere rağmen kişinin işlediği suçun cezasını çekebileceğini kabul etmektedirler.²⁰⁷

Kısaca bilgi vermekle yetinilen bu üç görüş şu şekilde özetlenebilir: Allah insana iyi ile kötüyü ayırt etmesine yarayacak bir akıl, iyilik ile kötülükten birisini seçebilecek bir irade ve iradesinin yöneldiği fiili gerçekleştirebilecek bir kudret bahşetmiştir. Bu akıl, irade ve kudret birlikteliği insanın işlediği fiillerin Allah'ın iradesine ve kudretine engel olduğu anlamına gelmez. İnsanın iradesinin Yaratıcı'nın iradesiyle çatışması imkansızdır. İnsan suç işlemek isterse Allah da o fiili gerçekleştirir yani insanın iradesiyle fiili arasına bir engel koymaz, insanın iradesine uygun olan fiili gerçekleştirmesine müsaade eder. Yine Allah bu işlediği suçtan ötürü insanı cezalandırır.²⁰⁸ Netice itibarıyla insan fiillerini seçmekte ve yerine getirmekte özgürdür. Eğer iyilik işlemeyi tercih ederse ödüllendirilir, kötülük ya da suç işlemeyi tercih ederse cezalandırılır. İşlediği fiillerin sonucuna katlanmak insanın sorumluluğundadır.

Fukahaya gelince, onlar ceza hukuku ile ilgili hükümleri ortaya koyarken yukarıda kısaca yer verdiğimiz kelam ilminin konularından olan kulların fiilleri tartışmalarından etkilenmişlerdir. Belli bir ölçüde bu etkileşimi hükme yansıtmışlardır. Fakat bu durum hükmün oluşum evresinde fakihin zihninde olup biten şeylerdir. Hüküm belirlenip ortaya konulduktan sonra mahkemeyi de sanığı da bağlayan şey niyet okuyuculuğu veya vehmî suç isnatları değil, zahirî kanunlardır.²⁰⁹ Fukaha, had ve kısas cezalarında cezanın infazı için suçlunun âkil ve baliğ olmasının şart koşulması, hata ile öldürmede ödenmesi gereken kefareti gibi dinî cezalarda ehliyet şartının ileri sürülmesi, ikrah durumunda kısas hükmünün kalkması, haram kılınmamış bir madde ile

²⁰⁷ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 319.

²⁰⁸ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 23.

²⁰⁹ Şevket Topal, "İslam Ceza Hukukunda Suça Uygulanan Had, Kısas, Tazir vb. Müeyyideler Şiddet Olarak Algılanabilir mi?", *Din ve Şiddet-Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla-Sempozyumu*, ed. Faruk Sancar (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016), 593.

sarhoş olan kimsenin işlediği fiilden sorumlu olmaması şeklindeki had cezasını düşürücü muhtelif şüphe şekillerini incelemiştir. Bu inceleme sonucunda yukarıda zikredilen durumlarda suçun işlenmesinde failin suç işleme ehliyetinin bulunmadığı sonucunu çıkarmıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki fukaha “insan, fiillerinde hür ve muhtardır” esasını benimsemiş ve hükümleri de bu esas üzerine bina etmiştir.²¹⁰

İslam âlimlerinin çoğunluğu, insanın nisbî bir iradeye sahip olduğu ve akıllı ve bulûğ çağına ermiş bir kimsenin bilinçli bir şekilde nisbî iradesiyle işlediği fiillerinin sonuçlarından sorumlu olacağı görüşündedirler. Dolayısıyla iradeye, tercih serbestisine ve akla sahip olduğu sürece hiçbir suçlu psikolojik rahatsızlığı olduğu gerekçeyle mazur kabul edilemez. Elbette kişinin akıllı ve sorumlu olduğunun, işlediği suçun cezasını çekecek durumda olduğunun kesinkes tespit edilmesi şarttır.²¹¹ Çalışmanın üçüncü bölümünde psikolojik rahatsızlıkların cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluğa etkisinden bahsedilecektir.

Hem İslami ilimler alanında yayınlar neşretmiş hem de psikoloji ile ilgilenmiş bazı müellifler, ayeti kerime ve hadisi şeriflerin, sahip oldukları ilmi birikimin ve edindikleri tecrübelerin ışığında suça neden olan faktörler hakkında birtakım mülahazalarda bulunmuşlardır. Muhammed Kutub bu alimlerden birisidir ve *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler* başlıklı kitabında insanoğlunu suç işlemeye sevk eden etmenler üzerinde durmuştur.

Kutub’a göre, kontrol mekanizmasının normal sınırları aşılsa hayat fitrî seyrini devam ettiremez. Bunun sonucunda ya fitrî saik zayıflayıp yıpranır ya da tabii mecrasının dışına çıkıp başka alanlara dağılır. Fitrî arzuların şuursuzca kamçılanıp, önündeki tabii kanalların engellenmesi insanı suç işlemeye yönlendiren faktörlerden birisidir.²¹² Haddi aşan ve doymak bilmeyen insan, fikrî, siyasî, sosyal, ruhî ve ahlakî

²¹⁰ Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, 24.

²¹¹ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 321.

²¹² Muhammed Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, çev. Bekir Karlığa (İstanbul: İşaret Yayınları, ts.), 380.

bütün sapıklıkların sebebidir.²¹³ İşlenen suçları da bu sapıklıklar kapsamına dahil etmek mümkündür.

Yeryüzünde fesadın belirlemesinin sebebi olarak insanların elleriyle işlediklerinin gösterildiği ayeti kerimeden²¹⁴ hareketle Kutub, suçu işleyenin, fesadı ortaya çıkaranın bizzat insanın kendisi olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Kutub'a göre, suç fiilinin de içine dahil edebileceği tüm kötülüklerin kaynağı sadece insanın bedenî isteklerini tatmin etmesi değildir. İnsanoğlu, kendisine bahşedilen bedeni, verilen gaye ve hedef doğrultusunda kullanırsa yeryüzünü inşa eder, üretimde bulunur. Suçlar ve diğer kötülükler ise esasen ruh tarafından yönetilmesi gereken insan bünyesinin bedenin hakimiyetine verilmesinden doğar. Çünkü insanı insan yapan ve onu hayvanlar derecesinden üstün kılan ruhtur. İnsanın ruhî bünyesi ortadan kaldırılır ve bütün hakimiyet bedenin eline teslim edilirse insan hayvandan daha aşağı bir dereceye düşer. Mevcut ruhî kaynaklarını kullanmayı beceremeyen insan hayvandan daha beterdir. Çünkü yaratılışına aykırı davranmaktadır. İnsan kendi başına bırakılırsa bunun olmasında şaşılacak bir şey de yoktur. Zira insan hem hayra hem de şerre yetenekli olarak yaratılmıştır. Aşağılaşmış bir insan için ise beşer hayatı ile ilgili tüm sapık düşünceler, suç davranışı teşkil eden düşünceler normalleşir. Hem tarihi materyalizm taraftarlarının hem de davranış kalıplarını libido ile açıklayan psikanalitik görüş taraftarlarının izah tarzı ancak aşağılaşmış bir insana uygun düşmektedir.²¹⁵

İnsan ruhunun çeşitli gelişme evrelerinde karşılaştığı anormallik ve sapıklıkların nedenleri ise Kutub tarafından dört maddede toplanmaktadır: Topluma hükmeden sistemin bozukluğunun çocuğun gelişme çağında kötü örnek olması, Allah'a inanmayan ve Allah'ın gösterdiği yolda yürümeyen ruh ve düşünce sistemi, kötü eğitim, doğuştan çocuğun bünyesinde var olan hastalıklar ve anormallikler.²¹⁶

Bir başka eserinde Kutub, doğru bir insanın güdülerini ve disiplin edici unsurlarını bir arada kullanarak dengeyi bulacağını, eğer fitratını dizginleyemezse arzu ve

²¹³ Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, 373.

²¹⁴ Rûm, 30/41.

²¹⁵ Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, 409-411.

²¹⁶ Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, 384-389.

istekleriyle helak olacağını ifade eder. Bu istekler onu dünya hayatında bedbaht etmekle kalmaz, ahirette de ateşe götürür.²¹⁷

1.4.3. Genel Değerlendirme

Modern dönemde suçun psikolojik nedenlerine dair üretilen teoriler incelendiğinde cebriye prensibinin benimsendiği görülmektedir. Yani bir kişi, işlediği fiili iradesinin hiçbir etkisi olmaksızın birtakım etkenlerin altında kaçınılmaz olarak yapmaktadır. Psikolojik teorilere göre bu etkenler ya akıl hastalığıdır ya akıl zayıflığıdır ya da bilinçaltında bastırılan duygulardır. Bu teorisyenlere göre insanın işlediği suçta kendisinin tercihi söz konusu değildir. Dolayısıyla insan suçlu sayılamaz, zira psikolojik saiklerde insan iradesinin hiçbir etkisi yoktur, aksine insan iradesi bu saiklerin istemsiz bir sonucudur. Suçlu, kendi iradesini yönlendiren çeşitli saiklerin etkisi altında bulunduğu ve iradesi bu saikleri kontrol altına alamadığına göre suçu işlemesi kaçınılmaz olacaktır. Böylece suçun tamamen psikolojik bir sonuç olduğu, insan iradesinin bu suçta en küçük bir rolü olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ki bu sonuç uygulama sahasında tatbik edilecek olursa; irade sahibi akıllı ya da iradesiz akıl hastası fark etmeksizin herkese ceza vermeye²¹⁸ yahut irade sahibi akıllı ya da iradesiz akıl hastası fark etmeksizin hiç kimseye ceza vermemeye götüren bir tehlikeyle karşı karşıya bırakır.

İslam hukukunda fiillerden bir fiil olarak suç fiilinin nedenlerine dair özel teoriler geliştirilmemiştir. Ancak birtakım ayeti kerime ve hadisi şeriflerde insan fıtratının iyiliğe olduğu gibi kötülüğe de meyyal olması sebebiyle suç işlediği şeklindeki temellendirmelere kolayca ulaşılabilir. Esas itibarıyla insanlar içlerinde hem iyiyi hem kötüyü taşırlar ve kötü yönler ya bağışlanır ya da cezalandırılır.²¹⁹

Ayrıca müstakil bir suç teorisi şeklinde olmasa da kelam alanında, irade hürriyeti meselesinde yapılan akıl yürütmeler modern suç teorilerine tekabül edecek muhteviyatta olup suçun nedenleri bahsiyle ilintisini kurmak mümkün ve gereklidir. Buna

²¹⁷ Kutub, *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri*, 209.

²¹⁸ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 314.

²¹⁹ Ahmad Atif Ahmad, “İdam Cezası ve Bedensel Ceza”, çev. Sercan Karadoğan, *İslam Ceza Hukuku*, ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren (Lale Yayıncılık, 2017), 2/414.

göre insanın bir fiili işlemesi için maddi ve manevi gücün varlığına muhtaçtır. Fiilin işlenebilmesi için insana hareket etme imkânı veren azaların ve bu hareketten başka imkânların varlığı şarttır. İster insanın kendisinde bulunan isterse onu çevreleyen dış faktörler sebebiyle olsun fiil için gerekli olan maddî ve manevî kuvvetleri Allah yaratmaktadır. Yani fiili oluşturan unsurlarda insan Allah’a muhtaçtır. Fiili işlemek için bu unsurların kullanılmasına yönlendiren kasıt ise Allah’ın insanı donanımlı olarak yaratmış olmasıdır. Bu donanım sayesinde insan irade eden ve seçme hürriyeti olan bir varlık olmaktadır. Yani fiilin unsurları Allah’ın yaratmasıyla olmakta, fiilin ortaya çıkması ise insanın kasıt ve azmine bağlanmaktadır. Fiillerin karşılık bulmasının kaynağı da budur.²²⁰

Suçun nedenleri hakkında hem İslam hukuku açısından hem modern hukuk açısından bakıldığında şunu söylemek mümkündür: Suç başlı başına, tek bir nedene dayandırılmaz. Nedenleri açısından her bir suçun tek tek incelenmesi isabetlidir. Kimi suçlunun işlediği suçun altında psikolojik bir neden yatarken kimininkinin altında biyolojik, sosyolojik, sosyopsikolojik ya da ekonomik²²¹ bir neden yatıyor olabilir. İslam düşüncesinde insanın suça meyyal fitratı ve ruhi yapısı tespit ve ikrar edilmiş olmakla birlikte suçu işlemesi sadece psikolojik nedenlere bağlanmamıştır. Suçluluğu tek bir nedene indirgemek gerek İslam ceza hukuku açısından gerek beşerî hukuk açısından doğru bir yaklaşım değildir. Aksine kısıtlayıcı ve hatalı bir yaklaşımdır. Neticede tek bir kuram suçun nedenlerini açıklamaya yetmez, suç davranışı multifaktöriyel bir sonuçtur.²²² Ancak gözden kaçırılmaması gereken şöyle bir nokta vardır ki, aynı çevrede ve aynı koşullarda yetişip yaşayan herkes suç işlememektedir. Azınlık kısmını teşkil eden bazı insanların suç işleyip aynı etkenlere maruz kalan ve çoğunluğu oluşturan diğerlerinin suç işlememesinin sebebini ise kişisel, psikolojik özellik ve farklılıklar olarak açıklamak mümkündür.²²³

²²⁰ Muhammed Said Ramazan Bûtî, *el-İnsan müyesser em muhayyer* (Beyrut: Daru’l-Fikri’l-Muasır, 1997), 49-50; Atmaca, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti*, 68.

²²¹ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 165.

²²² Görgülü, “Suç ve Suçlu Davranışı”, 68.

²²³ Sokullu-Akıncı, *Kriminoloji*, 219.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZALANDIRMA AŞAMASINDA SUÇLU PSİKOLOJİSİ

Bir suçlunun cezalandırılması için cezaî ehliyeteye sahip olması gerekmektedir. Zira cezaî ehliyeti bulunmayan akıl hastaları cezaî sorumluluk açısından normal kişilerden farklı hükümlere tabi tutulurlar. Bu farklılık cezaî sorumluluğun esaslarından kaynaklanmaktadır.

Tarihî bir seyir takip etmek gerekirse önce İslam hukuku ve Osmanlı'da, sonra modern psikiyatri literatüründe akıl hastalıklarının çeşitli şekillerde tasnif edildiği görülmektedir. Akıl hastaları tarafından işlenen suçların istatistiğine bakıldığında tasnifi yapılan bu akıl hastalıklarından bazılarının suç işlemeye daha meyilli olduğu açıktır. Dolayısıyla bu akıl hastalıklarından şizofreni, duygudurum bozuklukları, epilepsi, dürtü kontrol bozukluğu ve zekâ geriliğinin İslam ceza hukukuna göre cezaî sorumluluk ve ehliyeteye etkisi ile akıl hastalığı olup olmadığı tartışılan uyurgezerlik, hipnoz, demans (bunama) ve canavarca hissin İslam ceza hukukuna göre cezaî sorumluluk ve ehliyeteye etkilerini incelemek icap etmektedir.

Cezaî sorumluluğu ve cezaî ehliyeti olmadığı tespit edilen bir akıl hastasının işlediği suç nedeniyle mağdur duruma düşürdüğü bir kimsenin mağdur edilmesi ve hastanın başı boş bırakılması düşünülemeyeceğinden hukukî boyutta bir bedel ödetilmesi ve ıslah edilmesi yönünde birtakım tedbirler alınmıştır.

2.1. CEZAÎ SORUMLULUK

Klasik İslam hukuku literatürü kazuistik metotla teşekkül ettiğinden dolayı cezaî sorumluluk konusuna tahsis edilmiş bir başlık veya bu kavramı bire bir karşılayacak bir ifade mevcut değildir. Ancak suç ve ceza ile ilgili bahislerde cezaî sorumluluk konusunda sık sık işaret edildiği görülmektedir.

Cezaî sorumluluk, insanın kendi ihtiyarıyla, anlamları ve sonuçlarının idrakinde olarak, işlediği yasak/haram fiillerin neticelerine katlanması olarak

tanımlanır.²²⁴ İslam hukukçuları, yaptığı fiilin sonuçlarını bilen ve bunu isteyen, akli tam ve serbest irade sahibi insanların sorumluluk sahibi oldukları konusunda ittifak etmişlerdir.²²⁵

Nitekim yüce Allah insanı yarattıklarının en şereflişi olarak yaratmış ve insana akıl nimetini vermiştir. İnsanların bazısını akıllı, ileri gelen ve kanaat önderi kılarken bazılarını akıl hastalığı, bunaklık gibi hallerle imtihana tabi tutmuştur. Dolayısıyla İslam hukukunda akıl eksikliği ve yokluğu olan kişiler emir ve nehiylerden sorumlu değildirler.²²⁶ Sorumluluk yasaklanan ve emredilen şeyi anlamakla gerçekleşir.²²⁷ Yasaklanan ve emredilen şeyi anlama yeteneğine sahip olmayan kimseler sorumlu tutulamaz ve bu kimselerden sadır olan fiiller suç olarak nitelendirilemez. Çünkü suç işleminin temelinde cezai sorumluluk vardır.

Netice olarak bir insanın cezai sorumluluğa sahip olması için taşımak gereken iki şarttan söz edilir: İdrak ve ihtiyar.

İdrak ile kastedilen, bir şahsın işlediği fiil sebebiyle cezai sorumluluğa sahip olması, ancak suçun işlendiği sırada akli melekelerini tam olarak kullanabilmesine bağlı olmasıdır. Zira insanın mükellefiyetlere muhatap olması, diğer canlılardan farklı olarak akla ve iyiyi kötünden ayırma kabiliyetine sahip olmaya dayanmaktadır. Akli melekeleri hiç gelişmemiş olanlar veya bir rahatsızlık sonucu şuur ve idrakini kaybedenler işledikleri fiilleri sebebiyle cezai yönden sorumlu olmazlar. Çünkü bunların fiilleri suç olarak nitelenmez.²²⁸

İhtiyar ile kastedilen ise cezaî sorumluluktan bahsedebilmek için kişinin akıllı ve bulûğ çağına gelmiş olmasının ötesinde fiillerini işleme konusunda yeteri kadar hürriyete sahip olması gerektiğidir. Hürriyet, cezai sorumluluğu üstlenmenin, fiiller karşılığında mükafat veya ceza görmenin, övülme veya yerilmenin temel şartıdır.²²⁹

²²⁴ Üdeh, *et-Teşrîu 'l-cinâi*, 1/392; Hüseyin Tevfik Rızâ, *Ehliyyetü 'l-ukûbe fi 'ş-şeriatü 'l-İslamiyye ve 'l-kânûnî 'l-mukâren*, 2000, 265.

²²⁵ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 302.

²²⁶ Zeylâi, *Tebyînü 'l-hakâ'ik*, 5/190-191.

²²⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, 1/150.

²²⁸ Esen, *İslam'da Suç ve Ceza*, 78.

²²⁹ Esen, *İslam'da Suç ve Ceza*, 81.

İslam ceza hukukunda bir kimseye sorumluluk yüklenirken failin tercih serbestinin olup olmadığına, kastının bulunup bulunmadığına bakılır. Buna göre fiilin işlendiği anda bilinci yerinde olmayan kimseye sorumluluk yüklenmez.²³⁰ Çünkü bilinci olmayan kimsenin ihtiyarının varlığından bahsedilemez.

Kusurluluk şartının aranması, insanların zararlı netice doğuran fiilleri yapmama iktidarına sahip olduklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Böylece insana şahsiyet verilmiş, ona güvenilmiş olmakta, insanın bir eşya değil, isteyebilen ve istediğini yapabilen haysiyet sahibi bir varlık olduğu belirtilmiş olur.²³¹

Özetlemek gerekirse, işlediği fiil sonucunda bir zarar meydana getiren kişi, kendisinde idrak unsurları, serbest irade ve işlediği fiilin sonuçlarını tam olarak kasdetme bulunmadığı sürece suçlu olarak kabul edilmez.

2.2. CEZAÎ EHLİYET

Klasik İslam hukuku literatüründe cezaî ehliyet hakkında özel bir tanım yapılmamakla birlikte genel ehliyet içinde cezaî ehliyete de yer verilmiştir.²³² “Ceza ehliyeti” (ehliyyetü’l-ukube) Hanefî fakihler tarafından kullanılan bir terimdir.²³³ Diğer fakihler aynı manaya gelen “tekliif” terimini kullanmışlardır.²³⁴

Beşerî hukukta ise cezaî ehliyet kavramını karşılayan ifade “ısnat yeteneği”dir. İsnat yeteneği, failin kusurlu bir şekilde hareket etmeye ehil olması, bir fiilin bir kimseye yüklenebilmesi için failin taşınması gereken özelliklerin tamamı şeklinde tanımlanmaktadır.²³⁵

²³⁰ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 305.

²³¹ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, 87.

²³² Atmaca, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti*, 33.

²³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/39, 30/165; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 7/63-64, 95, 101, 234; Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr Mergînânî, *el-Hidâye fi şerhi bidâyetü’l-mübtedî*, thk. Talâl Yusuf (Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ts.), 2/381, 4/471; Zeylaî, *Tebyînü’l-hakâ’ik*, 3/199, 213, 245; 6/139; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 5/433; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râik*, 5/11; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 4/51, 257.

²³⁴ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc* (Beirut: Daru’l-fikr, 1984), 7/267; Ahmed Sâvî, *Bulğatü’s-sâlik li-Akrebi’l-mesâlik* (Daru’l-maarif, ts.), 4/331.

²³⁵ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 158, 160.

Suç işleyen kişiye ceza hukukunun öngördüğü cezayı tatbik edebilmek için suçun bütün unsurlarının oluşması gereklidir. Suçun bütün unsurlarının oluşması ise suç işleyen failin cezai ehliyeteye sahip olmasına bağlıdır. Fail, cezaî hükmü yüklenebilecek kapasiteye sahip değilse hukuka aykırı bir fiil veya bir mefsedet ortaya çıksa bile cezadan söz edilemez. Yani kusurlu hareket etme özelliğine sahip olmayan bir kimse cezalandırılmaz, ceza uygulanmasının önündeki engel kusurlu hareket etme özelliğine sahip olmamasıdır. Dolayısıyla suç niteliği taşıyan bir fiil işleyen failin suçlu niteliğini kazanıp cezalandırılabilmesi için birtakım özellikleri haiz olması gerekir.²³⁶

Bu özellikler irade, bulûğ ve akıl olup²³⁷ “Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanana kadar uyuyan, bulûğa erene kadar çocuk ve akıllanana kadar deli.”²³⁸ hadisinde her birine işaret edilmiştir. Bu üç unsurun birbiriyle de bağlantısı vardır. Şöyle ki, bulûğ tam akıl için, tam akıl ise irade için muhakkak gereklidir.

İslam hukukunda tam akıl sahibi olmanın fizyolojik belirtisi bulûğa ermektir. Bulûğ cezai ehliyeteye sahip olmak için gereken biyolojik bir vasıftır. Bulûğ çağı ifadesi ise insanlarda neslin devamını sağlayan organların gelişimini tamamladığı ve hem ruhi hem biyolojik olarak yeni bir kişilik kazandığı hayat devresini tanımlamak için kullanılır.²³⁹

İnsanın akıllı olup olmadığının tespiti için biyolojik bir gösterge olan bulûğun yanı sıra birtakım psikolojik kriterler de kullanılmıştır. Kişinin dünya ve ahiret işlerinde, yaptıklarının ve terk ettiklerinin doğuracağı sonuçlar bakımından kendisine en faydalı olanı seçmesi akıllı olduğunun²⁴⁰ psikolojik belirtisidir.²⁴¹

²³⁶ Atmaca, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti*, 31.

²³⁷ Âmidî, *el-Ihkâm*, 1/138.

²³⁸ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 53 (4403); Tirmizî, “Hudûd”, 1 (No. 1423); Nesâî, “Talak”, 45 (No. 5596); İbn Mâce, “Talak”, 26 (No. 2041); Dârimî, “Hudûd”, 1 (No. 2342); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/254 (No. 940); 2/266 (No. 956); 2/372 (No. 1183).

²³⁹ Saim Apay, “Bulûğun Suçla İlgisi Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/1-2 (1952), 318.

²⁴⁰ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (Beyrut: Daru'l-marife, ts.), 2/341.

²⁴¹ Atmaca, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti*, 51.

İslam hukuku literatüründe ehliyeti ortadan kaldıran haller, arızanın ortaya çıkışında kişinin kontrolünde olup olmamasına göre ikiye ayrılmıştır. Buna göre, meydana gelmesinde kişinin kontrolünün olmadığı semavi arızalar, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, bunaklık, unutma, uyku ve bayılmadır. Meydana gelmesi kişinin kontrolünde olan müktesep arızalar ise bilmemek, sarhoşluk, hezl (şaka beyanı), sefeh, hata, yolculuk hali ve ikrahtır.²⁴²

Uslucülerin sıraladığı bu arızalar eda ehliyetinin ortadan kalkmasında söz konusudur. Eda ehliyetini ortadan kaldıran tüm haller ise cezaî ehliyeti ortadan kaldırmaz. Buna göre cezaî ehliyeti ortadan kaldıran haller şunlar olmaktadır: Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, bunama, sarhoşluk, ikrah, uyku, bayılma ve hata.²⁴³ Yaş küçüklüğü fizyolojik ve objektif bir arızadır. Sarhoşluk, ikrah ve bayılmanın da psikolojik bir boyutu tespit edilememiştir. Psikolojik boyutu olan hata meselesine manevi unsur başlığı altında taksir bahsinde değinilmiştir. Dolayısıyla bu başlık altında adalet psikolojisini esas konularından biri olan akıl hastalığı meselesi etraflıca, kısımlarıyla birlikte ele alınacaktır. Akıl hastalığı kapsamında olup olmadığı tartışılan meselelerden olan uyurgezerlik başlığı altında uykuya, demans başlığı altında ise bunamaya temas edilecektir.

2.3. AKIL HASTALIĞI (CÜNÛN)

Akıl hastalığının tanımını ve türlerini incelemeden önce aklın ne olduğuna işaret etmek isabetli olacaktır. Zira her şey zıddıyla bilinir. Akıl, görüne bakanak görünmeyene ulaşmayı mümkün kılan, meselelerin sonuçlarını değerlendirmeye yarayan, iyi ile kötüyü birbirinden ayırmayı sağlayan bir melekedir. Aklın yeri insan beynidir. Diğer organlarda bir arızaya sebep olmamakla birlikte aklı işlevsiz hale getiren, insanın anormal bir şekilde hareket etmesine sebep olan şeye ise akıl hastalığı denir.²⁴⁴

²⁴² Alâuddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî* (Daru'l-Kitabi'l-İslamî, ts.), 4/263.

²⁴³ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 305.

²⁴⁴ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/263.

Akıl hastalığı, İslam hukuku kaynaklarında “cünûn” tabiri ile ifade edilmektedir. Sözlükte gizlenmek, örtünmek, aklını kaybetmek gibi anlamlara gelen cünûn²⁴⁵un ıstilahî manası ise söz ve eylemlerin normal olarak gerçekleşmesini engelleyen akıl bozukluğu²⁴⁶ olarak açıklanmaktadır.

Akıl hastasında iyiliği kötülükten ayırma yeteneği (temyiz) ve görünen bakaarak görünmeyeni öğrenme kabiliyeti yoktur. Yani akıl hastası bir meseleye ve o meseleden neşet eden sonuçlara bakarak meselelerin geleceğini değerlendiremez. Mesela, bir adamın öldürüldüğünü görüp öldürdüğü görüldüğü için öldürenin de öldürüleceği sonucunu çıkaramaz. Aynı şekilde hırsızın ellerinin kesildiğini görüp de hırsızlık yapanın ellerinin kesildiği sonucunu çıkaramaz.²⁴⁷ Meseleden sonuç çıkaramadığı için ibret de alamaz.

Bütün hastalıklar gibi akıl hastalıklarının da çeşitleri vardır. Akıl hastalıklarının çeşitleri hem tedavi uygulayıcı hekimler tarafından hem de hüküm verici hukukçular tarafından daima üzerinde yoğunlaşılan bir konu olmuştur. Kaynağı aynı olmadığı için her akıl hastalığı aynı şekilde tedavi edilemediği gibi her akıl hastalığına aynı hüküm de bina edilemez. Nitekim bazı hastalıklar kalıcı bazı hastalıklar geçicidir, bazı hastalıklar akli tamamen izale ederken bazı hastalıklar aklın yalnızca bir kısmını devre dışı bırakır. Dolayısıyla türlü cihetlerden akıl hastalıklarını sınıflandırmak hem tıbbi hem hukuki bir ihtiyaçtır.

Bu başlık altında öncelikle İslam hukukunda yapılan akıl hastalıkları tasnifi incelenecek, arkasından Osmanlı döneminde âlimlerin yaptığı tasnif incelenecektir. Son olarak ise modern dönemde hukukçuların da istifade ettiği, psikiyatristlerin yaptığı iki türlü tasnif incelenecektir.

²⁴⁵ İbrahim Kâfi Dönmez, “Cünûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/125.

²⁴⁶ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 79.

²⁴⁷ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 328.

2.3.1. İslam Hukukunda Akıl Hastalıklarının Sınıflandırılması

İslam hukukunda akıl hastalıkları bulûğ çağından önce mevcut olup olmamasına göre iki çeşittir. Eğer kişi bulûğ çağından önce de akıl hastasıysa ve akıl hastası olarak bulûğa ermişse bu kişinin hastalığı “cünûn-ı aslî” olarak adlandırılır. Eğer herhangi bir akıl hastalığı taşımaksızın bulûğa erip bulûğ çağından sonraki yaşlarında akıl hastalığı ortaya çıkmışsa bu kişinin hastalığı “cünûn-ı ârizî” olarak adlandırılır.²⁴⁸ İslam ceza hukuku açısından ise bu ayrımın pratik bir tarafı yoktur.

İslam ceza hukukunda hüküm vermede istifade edilen ayırım, akıl hastalığının idrak yeteneğinin tamamını yahut bir kısmını ortadan kaldırması bakımından yapılan ayırımdır. Bu bakımdan akıl hastalığı ikiye ayrılır: Tam akıl hastalığı ve kısmî akıl hastalığı.

2.3.1.1. Tam Akıl Hastalığı

Tam akıl hastalığında hastanın akli tam anlamıyla izale olur, hasta hiçbir şekilde aklını kullanamaz. Bu çeşit akıl hastalığı, hastalığın sürekli (kesintisiz) ve aralıklı (kesintili) olup olmamasına göre ikiye ayrılır.

Sürekli akıl hastalığına, İslam hukuku literatüründe “cünûn-ı mutbik” denilmektedir. Müddeti tartışmalı olmakla birlikte uzun süren akıl hastalıkları bu kategoriye girer. Hanefi fakihlerin bir akıl hastalığının mutbik niteliği taşıyabilmesi için kesintisiz devam etmesi gereken müddet hakkındaki ihtilafları şu şekilde özetlenebilir: İmam Ebu Yusuf’tan gelen bir rivayette bu müddet kesintisiz bir ay, bir rivayette bir seneden fazla, bir başka rivayette ise bir tam gün ve gecedir. İmam Muhammed’in ilk görüşüne göre bir ay, son görüşüne göre ise kesintisiz bir senedir. İmam Ebu Hanife bu müddeti bir ay olarak tayin etmiştir. Mezhepte tercih edilen ve hâkim olan görüş ise İmam Ebu

²⁴⁸ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, 4/266.

Hanife'ye ait olan, bir akıl hastalığının mutbik sayılabilmesi için akıl hastalığının devam etmesi gereken sürenin bir ay olduğu şeklindeki görüştür.²⁴⁹

Kişinin temyiz gücünü bütünüyle ortadan kaldıran cünûn-i mutbik, doğuştan olabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilir. Cezaî sorumluluğu olmayan böyle bir hasta kısa süreliğine iyileşse bile bu iyileşmeye tam bir ayılma ve iyilik denilemez. Dolayısıyla o kısa süreli iyileşme halinde de bu hastanın cezaî sorumluluğu yok kabul edilir.²⁵⁰

İslam hukuku literatüründe “cünûn-ı gayri mutbik” olarak adlandırılan, aralıklı akıl hastalığı türünde ise, akıl hastası olan kişi belli bir zaman zarfında hiçbir şeyi akledemez. Bu kişinin hastalığı bazen ortaya çıkar bazen yok olur. Hastalık ortaya çıktığında kişi aklını tamamen kaybederken hastalık yok olduğunda kişinin akli başına gelir.²⁵¹

Aklıl hastalığının sürekli olup olmamasına göre yapılan ayırım Mecelle tarafından da kullanılmıştır. Mecelle, kanunu hastalık üzerinden değil hasta üzerinden düzenleyerek, mecnûn-ı mutbakı, “cünûnu bütün zamanlarda devam eden kimse”, mecnûn-ı gayri mutbakı ise “kah mecnûn olup kah ifakat bulan kimse” olarak tanımlamıştır.²⁵² Mecelle'ye göre mecnûn-ı mutbak, gayri mümeyyiz çocuk hükmündedir.²⁵³ Gayri mutbak mecnûn hakkında ise “ifakat halindeki tasarrufları akıllı kişinin tasarrufları gibidir”²⁵⁴ hükmü konulmuştur. Mecelle'deki “bütün zamanlarda devam eden” ifadesindeki maksadın ise ömür boyu süren şeklinde değil, uzunca bir süre devam eden şeklinde anlaşılması gerektiği belirtilmiştir.²⁵⁵

²⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 19/13; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 6/38; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, 1/156; “Cünûn”, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Daru's-Selâsil, 1427 1404), 16/101; Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû* (Şam: Daru'l-fikr, ts.), 5/4117.

²⁵⁰ Esen, *İslam'da Suç ve Ceza*, 116.

²⁵¹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* (Daru'l-Ceyl, 1991), 2/701; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/586.

²⁵² Mecelle, md. 944.

²⁵³ Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, md. 979.

²⁵⁴ Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, md. 980.

²⁵⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, 2/655-656.

2.3.1.2. Kısmî Akıl Hastalığı

Kısmî yahut cüz'î akıl hastalığında hasta olan kişi, idrak kabiliyetini tamamen kaybetmez. Kişinin idrak kabiliyeti yalnızca bir veya birkaç açıdan kaybolur. Böyle bir hasta bazı şeyleri kolayca akledebilirken bazı şeyleri akledemez. Dışarıdan bakıldığında ise gayet normal gözükmektedir. Cüz'î akıl hastalığında hasta bir dönem ağırlaşıp bir dönem de iyileşirken ağırlaştığı dönemler uzun da sürebilir kısa da sürebilir.²⁵⁶

İslam ceza hukukunda akıl hastalıkları ile ilgili olarak “sürekli”, “kesintili” ve “kısmî” şeklinde üçlü bir ayırım yapmak suretiyle genel bir çerçeve çizilmiş olmakla birlikte her bir akıl hastalığına tek tek değinilmemiştir. Bunun nedeni tıbbın ve psiko-lojinin de bu hastalık çeşitlerine sonradan vakıf olmaya başlamalarıdır.²⁵⁷

Ancak Abdülazîz el-Buhârî *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî* adlı eserinde hukukiden ziyade tıbbi sayılabilecek bir akıl hastalığı tasnifi yapmaktadır. Buhârî tasnifinde akıl hastalıklarını üç kısma ayırır:²⁵⁸

- Yaratılıştan Gelen ve Tedavi Edilemeyen Akıl Hastalığı: İnsan beyninin yaratılışında aşırı nem veya kuruluğa bağlı olarak ortaya çıkan, ilaca cevap verip iyileşme umudu olmayan bu çeşit akıl hastalığının tedavisi imkansızdır. Ancak doğuştan kör bir insanın gözlerinin olmadığıнын bilinmesi gibi aklın olmadığı kesin olarak bilinir.
- Yaratılıştan Gelen ve Tedavi Edilebilen Akıl Hastalığı: Yaratılışı itibariyle insan beynindeki birtakım arızalar sebebiyle ortaya çıkan, ilaçlarla tedavi edilebilen bu kısım akıl hastalıkları da tıpkı ilk kısım gibi fark edilir ve bilinir.
- Sonradan Meydana Gelen Geçici Akıl Hastalığı: Bu çeşit delilik şeytanın insan hâkim olması, kötü hayaller göstermesi, kalbine sürekli korku salmasıdır.

²⁵⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/586.

²⁵⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/588.

²⁵⁸ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/263-264.

Böyle bir kimsenin akli yaratılıştan sağlam olduğu halde hasta zihnini bir araya toplayamaz.

Son kategoride Buhârî, bu gibi kimselerin tam bir akıl hastası olarak nitelendirilemeyeceği ancak bazı durumlarda görünmeyen kuvvetlerin tesiriyle rahatsızlık yaşamalarını kastetmektedir. Elbette modern verilerin ışığı altında eleştirilmeye ve belki bilimsel cihetten açıklanmaya müsait bu meseleyi çalışmanın kapsamını aştığı için ele almayacağız. Bizim işaret etmek istediğimiz nokta klasik İslam hukuku literatürü içinde akıl hastalığının tam-kısmî şeklindeki tasnifinden başka bir tasnifin de mevcudiyetidir.

2.3.2. Osmanlı’da Akıl Hastalıklarının Sınıflandırılması

Akıl hastalıklarının tasnife tabi tutulması Osmanlı tıp eserlerinde karşılaşılan bir durumdur. XV. ila XVIII. yüzyıllar arasında yazılan tıp eserlerinde “baş hastalıkları” başlığı altında akıl ve sinir hastalıkları ele alınmıştır. Mukbilzâde Mü’min akıl hastalıklarını geniş bir şekilde ele aldığı *Zahire-i Muradiyye* adlı eserinde böyle bir sınıflandırma yapmış ve her bir hastalığı kısaca tarif edip belirtilerini de yazmıştır.²⁵⁹ Neyin belirti neyin hastalık olduğunun net olmamasına ve günümüz sınıflandırmalarından farklı olmasına rağmen yine de semptomların üzerine bina edilmiş bir sınıflandırmadan bahsetmek mümkündür.²⁶⁰

Mukbilzade’nin yaptığı tasnif ve hastalıkların kısaca açıklaması şu şekildedir:²⁶¹

- 1- Ser-sâm: Belirtileri kafa karışıklığı, saçma sapan konuşmalar, ateş ve titremedir. Dört türü vardır: Sersâm-i safavî, sersâm-i demevî, sersâm-i sevdavî, sersâm-i balgamî.

²⁵⁹ Nil Sarı, “The Classification of Mental Diseases in the Ottoman Medical Manuscripts”, *Tıp Tarihi Araştırmaları* 1 (1986), 105.

²⁶⁰ Tefika Tunaboğlu-İkiz, “Türk Psikiyatri Tarihi ve Psikanalizin Yeri”, *Psikoloji Çalışmaları* 21/ (1999), 163.

²⁶¹ Sarı, “The Classification of Mental Diseases in the Ottoman Medical Manuscripts”, 107-112; Emre Ünlü, “Osmanlı Döneminde Zihin Yetersizliği Olan Bireyler”, *Journal of Turkish Studies* 13/27 (2018), 1568.

- 2- Seher: Uykusuzluk, insomnia.
- 3- Sübât: Daimi uyku hali, hipersomnia.
- 4- Ahze: Tüm duyu ve motor aktivelerin ani felç olması, katalepsi, katatoni.
- 5- Mâl-i hülya: Başlıca belirtileri, korku, takıntı, hüzn, saçma konuşmalar olan bir tür hastalık.
- 6- Mania: Duyguları uçlarda yaşama, son derece heyecanlı olma hali.
- 7- Aşk: Kurbanın kendini hasta ettiği bir hastalık olarak kabul edilmektedir. Belirtileri, kuru ve çökük gözler, ağladığında bol gözyaşı dökme, hızlı ve düzensiz nabızdır.
- 8- Unutsağuluk (Unutsalığı): Unutkanlık, amnezi.
- 9- Eblehlik: Gaflet, ahmaklık, küçük çocuk gibi davranma.
- 10- İhtilât-ı zihn: Halüsinasyonun eşlik ettiği akıl karışıklığı.
- 11- Sûbân: Kafatasının içinde su toplanması, hidrosefali.
- 12- Devvâr: Sedere, yoğun baş dönmesi, vertigo.
- 13- Kâbus: Uyku apnesi.
- 14- Sar'a: Tutarık, epilepsi.
- 15- Sekte: Can kasılması, apopleksi, vücutta duyuşal ve motor fonksiyonlarının çalışmaması
- 16- İhtilâc: Kasların istem dışı geçici olarak kasılması.
- 17- Lâkve: Yüz felci.
- 18- Hadr: Uyuşmak, tutulmak.
- 19- Ra'se: Titreme.
- 20- Falik: Felç, hemipleji, kas ve tendomların tamamen iflas etmesi.
- 21- Teşennüc: Sinir çekilmek, kasılmak, kramp, spazm.
- 22- Kûzâz: Titreme, tetanos, spastik felç.
- 23- Levî: Aşırı yemekten midenin bozulması.
- 24- Suda: Baş ağrısı.
- 25- Sakîka: Yarım baş ağrısı, migren.

Bu sınıflandırmada dikkat çeken hususlardan birisi, bazı hastalıklar daha çok sendroma benzerken bazılarının sadece semptom olmasıdır.²⁶² Bu tutum, zamanının tıp gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda göz ardı edilebilir.

Öteki taraftan Osmanlı hekimlerinin bu tür hastalıkların merkezi sinir sistemi bozukluklarından kaynaklandığını bilmeleri, sınıflandırmada kriter olarak organik semptomları kullanmaları²⁶³ zamanın ilerisindedir.

2.3.3. Psikiyatride Akıl Hastalıklarının Sınıflandırılması

XIX. yüzyılın başlarından itibaren inşa edilmeye başlanan ve XX. yüzyılda hızla gelişen psikiyatrinin gelişmesinin sonuçlarından biri olarak akıl ve ruh hastalıklarını tek tek tanımlanma ve sınıflandırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Akıl hastalıkları ilk kez 1896 yılında Emil Kraepelin tarafından tek tek tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır.²⁶⁴ XX. yüzyılın ilk yarısının sonlarından itibaren evrensel bir dil kuran DSM ve ICD başlıklı tanı ve sınıflandırma kitapları, alanında uzman bir kurul tarafından hazırlanıp yayınlanmaya başlanmıştır.²⁶⁵

Açılımı *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı* olan ve birinci sürümü 1952 yılında yayınlanan DSM, APA (American Psychological Association/Amerikan Psikoloji Derneği) tarafından farklı periyotlarda yayınlanmaktadır. Bugün pek çok ve çeşitli hedefleri ve yetkileri bakımından hukuk, endüstri, siyaset gibi birden fazla alanda merkezi bir etkiye sahip olan²⁶⁶ bu kitabın beşinci ve son sürümü 2013'te yayınlanmıştır. DSM-5'in tasnif ettiği şekilde akıl ve ruh hastalıkları 19 kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler şunlardır:²⁶⁷

²⁶² Sarı, "The Classification of Mental Diseases in the Ottoman Medical Manuscripts", 111.

²⁶³ Sarı, "The Classification of Mental Diseases in the Ottoman Medical Manuscripts", 112.

²⁶⁴ Ünver, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, 9.

²⁶⁵ Emel Yılmaz, *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri* (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 31.

²⁶⁶ E. Cem Atbaşoğlu - Sinan Gülöksüz, "Bilim, Psikiyatri ve DSM'ler", *Türk Psikiyatri Dergisi* 24/3 (2013), 203.

²⁶⁷ *Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Sürüm (DSM-5)*, çev. Ertuğrul Köroğlu (Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2014).

- 1- Nörogelişimsel Bozukluklar
- 2- Şizofreni Açılımı Kapsamında ve Psikozla Giden Diğer Bozukluklar
- 3- İki uçlu (Bipolar) ve İlişkili Bozukluklar
- 4- Depresyon Bozuklukları
- 5- Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları
- 6- Takıntı-Zorlantı Bozukluğu (Obsesif-Kompulsif Bozukluk) ve İlişkili Bozukluklar
- 7- Örselenme (Travma) ve Tetikleyici Etkenle (Stresörle) İlişkili Bozukluklar
- 8- Çözülme (Disosiyasyon) Bozuklukları
- 9- Bedensel Belirti Bozuklukları ve İlişkili Bozukluklar
- 10- Beslenme ve Yeme Bozuklukları
- 11- Dışa Atım Bozuklukları
- 12- Uyku-Uyanıklık Bozuklukları
- 13- Cinsel İşlev Bozuklukları
- 14- Cinsiyetinden Yakınma (Hoşnut Olmama)
- 15- Yıkıcı Bozukluklar, Dürtü Denetimi ve Davranım Bozuklukları
- 16- Madde ile İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları
- 17- Nörobilişsel Bozukluklar
- 18- Kişilik Bozuklukları
- 19- Cinsel Sapkınlık (Parafili) Bozuklukları
- 20- Diğer Ruhsal Bozukluklar
- 21- İlaçların Yol Açtığı Devinim Bozuklukları ve İlaçların Diğer Yan Etkileri
- 22- Klinik İlgi Odağı Olabilecek Diğer Durumlar

Açılımı *International Classification of Diseases/Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması* olan ICD ise WHO (World Health Organization/Dünya Sağlık Örgütü) tarafından yayınlanmaktadır.²⁶⁸ ICD'nin onuncu sürümü 1999 yılında yayınlanmıştır. 2019 yılında yayınlanan on birinci sürüm ise bu çalışmanın yazıldığı 2021 tarihi itibarıyla henüz taslak halinde ve yürürlüğe girmemiş olup, Ocak 2022'te yürürlüğe

²⁶⁸ Yılmaz, *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri*, 31.

girecektir. ICD-10'da *Mental ve Davranış Bozuklukları* üst başlığı altında sıralanan ruhsal bozukluklar ise şunlardır:²⁶⁹

- 1- Organik, semptomatik dahil mental bozukluklar: Demans çeşitleri, amnezi, beyin hasarı vs
- 2- Psikoaktif madde kullanımına bağlı mental ve davranış bozuklukları: Alkol, opioid, kannabinoid, sedatif veya hipnotik, kokain, kafein, halusinojen, tütün, uçucu solvent ve çoğul ilaç kullanımına bağlı olabilir.
- 3- Şizofreni, şizotipal ve delüsyonel bozukluklar
- 4- Duygudurum [duygulanım] bozuklukları: Manik nöbet, bipolar, depresif nöbet, inatçı ruh hali
- 5- Nevrotik/Nörotik, gerilime (strese) bağlı ve somatoform bozukluklar: Fobik anksiyete bozuklukları, diğer anksiyete bozuklukları, obsesif-kompulsif bozukluk, ciddi gerilime (strese) bağlı reaksiyon ve uyum bozuklukları, disosiyatif bozukluklar, somatoform bozukluklar
- 6- Fizyolojik bozukluklar ve fiziksel faktörler ile ilişkili davranış sendromları: Yeme bozuklukları, nonorganik uyku bozuklukları, cinsel disfonksiyon, bağımlılık yapmayan maddelerin zararlı kullanımı
- 7- Erişkin kişilik ve davranış bozuklukları: Spesifik kişilik bozuklukları, alışkanlık ve dürtü bozuklukları, cinsel kimlik bozuklukları
- 8- Mental retardasyon (Zekâ geriliği)
- 9- Psikolojik gelişim bozuklukları: Konuşma ve dilin spesifik gelişimsel bozuklukları, okul becerilerinin spesifik gelişimsel bozuklukları, otizm, psikoz, asperger sendromu
- 10- Genellikle çocukluk ve ergenlikte başlayan davranış bozuklukları ve duygusal bozukluklar: Hiperkinetik bozukluklar, davranış bozuklukları, tik bozuklukları

²⁶⁹ “ICD-10-TRM Hastalık ve Sağlık Girişimi Sınıflandırma Sistemleri Geliştirilmesi” (Erişim 15 Ekim 2021).

Türkiye’de, Dünya Sağlık Örgütü ile yapılan ve devletleri bağlayan uluslararası anlaşmalara göre, hastalıkların sınıflandırılmasında ve tanımlanmasında ICD dizgesine uymak zorunludur.²⁷⁰

Bu noktaya kadar akıl hastalıklarının hukuki boyutuna mümkün olduğunca az değinildi. Psikiyatrik açıdan akıl hastalıklarının tabi tutulduğu tasnif incelendi. Bu tasniflerin önemi akıl hastalarına verilen hukuki sorumluluğu incelerken ortaya çıkmaktadır. Bölümün başında da değinildiği üzere her akıl hastalığına aynı hüküm verilemez. Dolayısıyla suç işleme potansiyeli yüksek görülen bazı akıl hastalıklarının cezaî sorumluluk ve cezaî ehliyetinin mücerret olarak ele alınması gerekmektedir.

2.4. CEZAÎ SORUMLULUK VE CEZAÎ EHLİYETİ ETKİLEYEN AKIL HASTALIKLARI

Tarihe bakıldığında Hint, Çin, Mısır, Sümer, Asur, Babil, Hitit, İbrani milletlerinin hukukunda suçluların sorumluluklarının aklî durumlarına göre belirlendiğine dair somut bir veri mevcut değildir. Eski kavimlerin, aklî durumdaki değişiklikleri dinî sebeplerle açıklayıp deliren kimselerin görünmeyen güçler tarafından ele geçirilmiş olduğunu varsayarak bu tahakkümü ortadan kaldırmak için dualar okudukları, çeşitli ritüelleri yerine getirmekle yetindikleri bilinmektedir.²⁷¹ Çin hukukunda akıl hastası bir kimsenin annesini yahut babasını öldürmesi durumunda tıpkı akıllı kişiler gibi vücudun parça parça kesilmesi cezasıyla cezalandırılacağı, anne babasından başkasını öldürmesi durumunda ise hapis ve zincirle bağlanmayla cezalandırılacağı hükmü benimsenmiştir.²⁷²

Aklî hastası suçlu konusundaki ilk düzenlemeler ise Roma hukukuna dayanmaktadır. Miladi II. yüzyılda hüküm süren Roma imparatoru Marcus Aurelius, bir delilik anında annesini öldüren akıl hastası bir adamın ölüm cezası ile cezalandırılmamasına dair bir hüküm çıkarmıştır.²⁷³ Bu yasaklama göstermektedir ki, eski Roma

²⁷⁰ M. Orhan Öztürk - Aylin Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (Ankara, 2011), 223.

²⁷¹ Naci Şensoy, “Cezai Mes’uliyeti Tamamen veya Kısmen Kaldıran Akli Maluliyet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/1-2 (2011), 118.

²⁷² Ebu Zehra, *el-Cerime*, 306.

²⁷³ Halide Gökçe Türkoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 227.

hukukunda kişilerin ceza ehliyetinin varlığı ile yokluğu kişinin akıl hastası olup olmasından hareketle tespit edilmekteydi.²⁷⁴

Orta Çağ döneminde Avrupa’da ise akıl hastası suçlulara gemiye bindirilip akıntıya kapılmalarını sağlamak, sopalarla şehirden kovmak, boğarak öldürmek gibi çok çeşitli ama tamamı insanlık dışı kabul edilen yöntemlerle muamele edilmekteydi. Gerekçe olarak da toplumun korunmasının gözetildiği öne sürülmekteydi.²⁷⁵

Tarihte cezalandırma anlamında durum böyle iken sosyal anlamda da çok farklı değildi. XIX. yüzyıla kadar Avrupa toplumlarında ruhsal bozukluk gösteren kişilerin, şeytan veya kötü ruhlar tarafından ruhu ele geçirilmiş ancak insan şeklinde bir varlık²⁷⁶ oldukları düşüncesi hâkimdi. Avrupalı insana göre akıl hastaları toplumdan dışlanması gereken, ruhu ve aklı ele geçirilmiş bir “nesne” idi.

Avrupa’da durum böyle iken, İslam toplumunda akıl hastalığı meczupluk olarak algılanıyordu. Allah tarafından cezbedilmiş, Hak aşkında varlığını yitirmiş insanların bu durumda olabilecekleri düşünülüyordu. Müslüman toplumlar, ruhsal bozukluk gösterenlere deli yahut akıl hastası demekten hicap ederek mecnûn, şeyda, divane gibi kavramlar kullanmışlardır.²⁷⁷ Akıl hastası kişilerin Müslümanlar tarafından toplumdan dışlanmadıklarına, hor görülmediklerine aksine veli gibi korunduklarına işaret eden çalışmalar mevcuttur.²⁷⁸

Akıl hastalığı ile suç arasındaki ilişkinin genelleştirici bir biçimde kurulmasının da akıl hastalıkları ile suç arasında bir ilişki olmadığını iddia etmenin de isabetli olmadığına ilk bölümde değinilmişti. Zira akıl hastalığı farklı yoğunluklarda ve farklı biçimlerde ortaya çıkabilir, zamanla şiddeti artabilir, azabilir veya değişebilir.

²⁷⁴ Şensoy, “Cezai Mes’uliyeti Tamamen veya Kısmen Kaldıran Akli Maluliyet”, 121.

²⁷⁵ Mehmet Emre Yıldız, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi ve Akıl Hastalarına Özgü Güvenlik Tedbirleri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 130.

²⁷⁶ Aşkın Hatunoğlu, “Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları ve Psikolojik Hastalılara Tedavi Yöntemleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (2014), 256.

²⁷⁷ Hatunoğlu, “Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları”, 256.

²⁷⁸ bkz. Julie Scott Meisami, “Book Review: ‘Majnun: The Madman in Medieval Islamic Society’ by Micheal W. Dols”, *Journal of Islamic Studies* 7/1 (1996), 73-79.

Dolayısıyla suçun işleniş anındaki psikolojik durumun anlaşılmasına odaklanmak büyük önem taşımaktadır.²⁷⁹

Ancak İslam ceza hukukunda akıl hastalıklarının tasnifi oldukça geneldir. Yukarıda zikredilen -biri Osmanlı döneminde ikisi modern dönemde yapılmış- akıl hastalıkları tasnifleri ve adalet psikolojisi literatüründe yapılmış akıl hastalıklarına dair farklı farklı tasnifler göstermektedir ki sınıflandırma ve sınır durumları son derece tartışmalıdır. Teşekkül ettiği dönem itibariyle tıptaki gelişmelerin de belli bir seviyede olmasından ötürü İslam hukukunda akıl hastalıkları tek tek ele alınmamış, yalnızca tam akıl hastalığı ve kısmi akıl hastalığı şeklinde bir tasnif yapılmıştır. Esasen bu tasnif, tek tek bütün akıl hastalıklarına tatbik edilebilir ilkeler koyması bakımından kapsayıcı olmakla birlikte günümüzde her birine tek tek isim verilen akıl hastalıklarının müstakil olarak ayrı çalışmalarda incelenmesi İslam ceza hukuku tatbikatını kolaylaştırması bakımından isabetli olacaktır. Bu noktada yüksek oranda suç işleme potansiyeline sahip bazı akıl hastalıklarının İslam ceza hukukuna göre cezaî sorumluluğa ve cezaî ehliyete etkisi, yalnızca tanıtıcı nitelikte ve adalet psikolojisi açısından fonksiyonu göz önünde bulundurularak sınırlı bir biçimde ele alınacaktır.

2.4.1. Şizofreni

Şizofreni, kişilikte derinlere varan ve özellikle girişimcilikte, psikomotor faaliyetlerde, toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan, düşünce içeriğinde bozulma, algı değişimleri, duyu yanılmaları, ben yaşantısında değişme görülen, sıklıkla bedensel ve psikosomatik belirtiler gösteren, bilinç durumu ile entelektüel yetenekleri genellikle değiştirmeyen bir akıl hastalığıdır.²⁸⁰ Kişinin algılamasını, düşünmesini, duygularını, davranışlarını, dikkat düzeyini, muhakemesini etkileyen bir akıl hastalığı olan şizofreninin tanı koydurucu tek bir belirtisi yoktur. Şizofreni hastaları öğrenme, öz bakım, çalışma, insan ilişkileri ve standart yaşam becerileri gibi birçok alanda yetersiz olup iş ve sosyal hayatlarında sorunlar yaşar. Ancak bu belirti ve yetersizlik düzeyi hastadan

²⁷⁹ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi*, 98.

²⁸⁰ Ünver, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, 11.

hastaya büyük farklılıklar gösterebileceği gibi aynı hastada da zaman içinde değişimler gözlenebilir.²⁸¹

Suç işleyen akıl hastalarında en sık rastlanan akıl hastalığı şizofrenidir. Nitekim akıl hastası suçluların yaklaşık üçte birinin şizofreni hastası olduğu tespit edilmiştir.²⁸² Kötülük görme, kıskançlık, alınma sanrıları ve emir veren işitme varsanılarını daha yoğun hisseden, yersiz şüphecilikle karakterize olmuş paranoid şizofrenler ise en çok suç işleyen şizofren alt tipidir.²⁸³ Şizofreni hastalarının suçlarını en sık çıplak elle işledikleri, alet kullananların en sık kullandığı aletin ise bıçak olduğu saptanmıştır. Hastaların suçu çıplak elle veya en kolay temin edilen aletlerden bıçak ile işlemesi suçun dürtüsel ve plansız olarak işlendiği düşüncesini doğurmaktadır.²⁸⁴

Şizofrenlerde yaygın olarak görülen ve ayırıcı bir belirti olarak müşahade edilen halüsinasyonlar mevcuttur. Hasta sesler duyar, cisimleri farklı algılar, gördüğü halüsinasyonlar ile diyalog kurar, konuşur ve onlardan karşı koymakta güçlük çektiği emirler alır.²⁸⁵ Şizofrenlerin halüsinasyonlar ve hezeyanlar gibi pozitif semptomlarla gerçeklikten kopması ve doğru-yanlış, gerçek-gerçek olmayan ayırımını yapamaması, davranışlarının anlam ve sonucunu anlayamadığını dolayısıyla idrak ve şuurunun olmadığını göstermektedir.²⁸⁶ Böylece şizofreni hastalarının cezaî sorumluluğa ve cezaî ehliyetine sahip olmadıkları sonucu çıkarılır. Şizofreni hastaları işledikleri suçlardan ötürü had, kısas ve ta'zir cezasına çarptırılmamalıdır. Malî bir suç işledikleri takdirde telef ettikleri malları tazmin etmeli, adam öldürme suçu işledikleri takdirde akilesinin diyet ödemesine hükmedilmelidir. Ancak uzmanın belirlediği hastalık seviyesine göre hâkimin belirlediği düzeyde tedip edici ta'zir cezası uygulanması mümkündür, hatta bazı durumlarda gereklidir.

²⁸¹ Öztürk - Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, 246.

²⁸² J. Modestin - R. Ammann, "Mental Disorder and Criminality: Male Schizophrenia", *Schizophrenia Bulletin* 22/1 (1996), 70.

²⁸³ Cenk Ural vd., "Adli Psikiyatrik Süreç İçindeki Şizofreni Hastalarının Şiddet Davranışı Değişkenleri: Bir Olgu Kontrol Çalışması", *Türk Psikiyatri Dergisi* 24/1 (2013), 20.

²⁸⁴ Ural vd., "Şizofreni Hastalarının Şiddet Davranışı Değişkenleri", 22-23.

²⁸⁵ Ünver, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, 14.

²⁸⁶ Yılmaz, *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri*, 41-42.

2.4.2. Duygudurum Bozuklukları

Bireyin uyaranlara, olaylara, anılara, düşüncelere duygusal tepki ile katılabilmek yetisine “duygulanım” denilmektedir. “Duygudurum” ise bireyin bir süre değişik derecelerde rahat, mutlu, üzüntülü, endişeli, öfkeli, taşkın veya çökkün bir duygulanım içinde bulunmasıdır. Esasen tüm bu duygular doğal duygulardır. Ancak ortada belirgin bir sebep yokken ya da bilinçdışı nedenlerle bu duygulardan birini yoğun ve uzun süreli yaşamak normal sayılamaz.²⁸⁷ Duygudurum bozuklukları, “nöbetler halinde ortaya çıkan, kişinin işlevselliğini ileri derecede bozan, nöbetlerin iyileşmesi ve nöbetler arasında iyilik dönemlerinin bulunması ile karakterize olup, seyrinde hastanın affeksiyon durumunda her zaman bir artmaya sebep olarak döngüsel veya dönemsel biçimde tekrarlayan sendromlardır” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁸⁸

En yaygın duygudurum bozukluğu depresyondur. Depresyon hastalarında fizikî ve zihnî faaliyetler yavaşlar, kederli bakışlar ve çökkün bir postur gözlenir, aşırı yorgunluk ve uykuya aşırı derecede düşkünlük oluşur, konuşma akıcılığını kaybeder, iştah kapanır, yapılan hiçbir iş bitmez hepsi yarım kalır. Depresif hasta kendisi ve çevresi hakkında bozuk ve yanlış değerlendirmeler yapar. Özsaygısı ve özgüveni ileri derecede azalır. Farklı konularda çeşitli hezeyanlara kapılır.²⁸⁹

Depresyonun tam zıddı olarak görülen bir diğer duygudurum bozukluğu ise manidir. Mani hastalarının duygu durumunda yükselme, düşünce uçuşmaları, psikomotor hızlanma, konuşmanın hızlanması, uykuya ihtiyacın azalması, acı ve ağrı duyusunun yok olması, iştahın artması gözlemlenir. Manik hasta kendine aşırı güvenir, kendini her şeyin üstesinden gelecek kadar güçlü hisseder.²⁹⁰

Manik dönemler kendi başlarına nadiren görülürler, genellikle depresyonla dönüşüm gösterirler. Mani ve depresyonun birlikte bulunduğu böyle bir duygudurum

²⁸⁷ Öztürk - Uluşahin, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, 338.

²⁸⁸ Müfit Uğur, “Duygudurum Bozuklukları”, *Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar*, ed. Müfit Uğur vd. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi, 2008), 60.

²⁸⁹ Uğur, “Duygudurum Bozuklukları”, 70-72.

²⁹⁰ Uğur, “Duygudurum Bozuklukları”, 73-74.

bozukluğu, ikiüçlü (bipolar) bozukluk olarak adlandırılır.²⁹¹ İkiüçlü duygudurum bozukluklarında mani (neşe) ve depresyon (keder) şeklinde ruh hallerinin patolojik artışı görülür. Bu durumlar bazen birisi bazen diğeri olmak üzere periyodu belli olmaksızın dönem dönem ortaya çıkarlar.²⁹²

Duygudurum bozukluklarının teşhisi ve tedavisi oldukça tartışmalı ve meşakkatlidir. Hastalığın iyileştiğinin sanıldığı, belirgin nöbetlerin olmadığı dönemlerde bile belirtisel veya belirtilerden daha az belirgin emarelerin görülebildiği duygudurum bozuklukları ömür boyu devam edebilir.²⁹³

Genel kanaat duygudurum bozukluğu ile suç teşkil eden şiddet davranışlarında anlamlı fakat büyük olmayan bir ilişkinin olduğudur. Bazı araştırmacılar, şizofreniden sonra suç işlemede ikinci sırada olan duygudurum bozukluğunun özellikle manik dönemlerinde saldırgan davranışların arttığını tespit etmişlerdir.²⁹⁴ Manik hastalar genellikle hırsızlık, soygun, dolandırıcılık, kundaklama gibi mala yönelik suçlar, tecavüz gibi cinsel içerikli suçlar, kavga, yaralama gibi fiziksel saldırı niteliği taşıyan suçlar işlemektedirler.²⁹⁵

Depresif hastalar ise maniklerden daha ağır vakalardır ve daha nadir ama daha dramatik suçlar işlerler. Ağır depresif hastaların önemli bir kısmı birinci dereceden akrabalarını öldürmektedir. Bu hastalar genellikle olay yerinden kaçmayıp polise veya yakınlarına kendilerini ihbar ederler. Ataklar bitip bilinç geri geldiğinde ise ağır bir suçluluk duygusu duyarlar.²⁹⁶

Bu hastaların cezai sorumluluğu değerlendirilirken işlediği suçun niteliği, ne zaman, hangi şartlarda, ne şekilde ve neden işlediği detaylı olarak tespit edilerek suçlunun kişilik yapısı, hayat öyküsü, zihnî gelişimi, psikiyatrik muayene ve gözlemden elden edilen bilgilerle birleştirilmelidir. Örneğin depresif bir hastanın işlediği suç

²⁹¹ Charles G. Morris, *Psikolojiyi Anlamak: Psikolojiye Giriş*, ed. H. Belgin Ayvaşık - Melike Sayıl, çev. Adnan Erkuş vd. (Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2002), 535.

²⁹² Ünver, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, 16.

²⁹³ Yılmaz, *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri*, 49.

²⁹⁴ Elif Güneri, *Akıl Hastalıkları ve Şiddet: Şiddetim İnsanlığımdan, Deliliğimden Değil!* (İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2016), 48.

²⁹⁵ Güneri, *Akıl Hastalıkları ve Şiddet*, 159.

²⁹⁶ Yılmaz, *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri*, 50.

sonrası olay yerini örtbas etmek yerine olayı çevresine haber vermesi suçun işlendiği sıradaki ruh hali hakkında önemli bir fikir vermektedir.²⁹⁷

Duygudurum bozukluğu teşhisi almış bir suçlunun, akli melekelerin devre dışı kaldığı manik veya depresif atak döneminde işlediği suç, had cezasını gerektiriyorsa had cezası uygulanmaz, varsa suçun maddi yönü tazmin ettirilir; kısas cezasını gerektiriyorsa kısas diyete dönüşür. Eğer atak dönemleri arasında işlediği suç, had cezasını gerektiriyorsa şüphe oluşacağından ve had cezaları şüpheler ile düştüğünden dolayı had cezası uygulanmaz. Ancak tam ehliyetsiz hükmü verilemediğinden ta'zir cezasına hükmedilebilir; kısas cezasını gerektiriyorsa kısas diyete dönüşür.²⁹⁸

2.4.3. Epilepsi

Epilepsi, beyindeki anormal aşırı aktiviteden dolayı geçici semptomlar sonucu oluşan epileptik nöbetlerin görüldüğü karmaşık ve kalıcı tedavisinin henüz bulunamadığı, yaşam kalitesini önemli ölçüde düşüren bir beyin hastalığıdır.²⁹⁹ Epilepsi hastalarının yaşam kalitesinin düşmesine neden olan faktörler arasında psikiyatrik ve bilişsel bozukluklar önemli bir yer tutmaktadır. Epilepsi hastalarında hastalığın belirsiz doğasının verdiği etkiyle birlikte psikolojik stresin yoğun olarak görüldüğü ve bu stresin zamanla arttığı gözlenmiştir.³⁰⁰

Epilepsiye ek olarak duygudurum bozuklukları, depresyon, anksiyete bozuklukları, psikoz, kişilik bozuklukları gibi psikiyatrik hastalıkların toplumun geneline oranla dört kat daha fazla rastlandığı epilepsi hastalarında suç işleme eğiliminin hasta olmayanlara göre daha sık olduğu düşünülmektedir.³⁰¹ Epilepsi hastalarının suç işlerken ateşli silahlardan ziyade kesici-delici aletler kullandıkları, yüksek oranda yakın çevrelerindeki insanlara karşı suç işledikleri göz önünde bulundurulduğunda bu hastaların organize ve hedefe yönelik suçlar yerine organize olmayan ve günlük yaşamda

²⁹⁷ Cana Aksoy Poyraz vd., “Psikotik Özellikli Depresyonun Adli Boyutu”, *Journal of Mood Disorders* 2/4 (2012), 183.

²⁹⁸ Yılmaz, *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri*, 52.

²⁹⁹ Gönül Bambal vd., “Epilepsi Oluşum Mekanizmaları”, *Konuralp Tıp Dergisi* 3/3 (2011), 43-44.

³⁰⁰ Ülkü Görgülü - Hatice Fesci, “Epilepsi İle Yaşam: Epilepsinin Psikososyal Etkileri”, *Göztepe Tıp Dergisi* 26/1 (2011), 27-28.

³⁰¹ Semih Petekkaya vd., “Epilepsi ve Ceza Sorumluluğu: Olgu Sunumu”, *Adli Tıp Dergisi* 32/2 (2018), 97-98.

sıkça kullanılan, kolay ulaşılabilir nitelikteki aletlerle suç işledikleri anlaşılmaktadır. Nitekim epilepsi hastaları genelde öldürmeye teşebbüs, yaralama, darp gibi orta şiddette suçlar işlemektedirler.³⁰²

Epilepsi ile suç arasında ilişki kurabilmek için epilepsi tanısının kesin olarak konulmuş olması, görgü tanıklarının olay anında suçlunun mantıksız davranışlarını gözlediklerini bildirmesi, suçun ani, açık alanda, planlanmamış bir şekilde işlenmesi, suçluda güçlü bir pişmanlık ve suçluluk duygusunun olması, suçu açıklayacak bir nedenin olmaması, suçlunun olay yerinden kaçma ve suçunu gizleme girişiminin olması gibi kriterler aranmaktadır. Epilepsi hastasının cezaî ehliyetini tespit edebilmek için ise suçlunun işlediği suçun türü, epilepsi hastalığının türü ve suçlunun mental durumu, geçirilen nöbetin türü ve süresi, suçun işlendiği zaman ve bu zaman dilimindeki hastalığın seyri değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Suçlunun mental durumu nöbetin hemen öncesinde, nöbet sırasında ve nöbetin hemen sonrasında sağlıklı değildir. Dolayısıyla bu dönemlerde işlenen suçlarda cezaî ehliyetten bahsedilemezken bu dönemler haricinde işlenmiş suçlarda genelde cezaî ehliyetin tam olduğu belirtilmektedir.³⁰³

İslam ceza hukukunda da cünûn-ı gayri mutbika yani tam ama kesintili akıl hastalığına benzeyen bu hastalarda idrak ve şuurun olmadığı dönemde cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluktan bahsedilemez. Ancak idrak ve şuurun tam olduğu, nöbet ya da nöbete benzer bir durumun gözlenmediği dönemlerde cezaî ehliyetin ve cezaî sorumluluğun varlığından dolayı işlenen suçlardan ötürü cezalandırma gerekmektedir.

2.4.4. Dürtü Kontrol Bozuklukları

Dürtü kontrol bozuklukları, içgüdüsel dürtülerin artması veya bu dürtülere karşı koyacak benlik gücünün azalması neticesinde ortaya çıkan ve giderek yükselen gerilimi azaltmak amacıyla kişinin ortaya çıkacak olumsuz sonuçları gözetmeksizin bir eylem yapma eğilimi olarak tanımlanmaktadır.³⁰⁴ Dürtü kontrol bozuklukları piromani (yangın çıkarma hastalığı), aralıklı patlayıcı bozukluk (saldırganlık dürtüsünü

³⁰² Serdar Yolcu vd., “Epilepsi, Suç ve Ceza Ehliyeti”, *Düşünen Adam Dergisi* 12/4 (1999), 29.

³⁰³ Petekkaya vd., “Epilepsi ve Ceza Sorumluluğu”, 98-99.

³⁰⁴ Lut Tamam, “Dürtü Kontrol Bozukluklarında İlaç Tedavisi”, *Temel Psikiyatri*, 2010, 1/1089.

engelleyememe), patolojik kumar oynama, kleptomani (çalma hastalığı) ve trikotillomani (saçını yolma)³⁰⁵ şeklinde çeşitli hastalıklar olarak tezahür etmektedir.

Dürtü kontrol bozuklukları, tepki olarak geliştiği olayın ağır olması ve zihinsel yargılamanın bozulmadığı psikiyatrik rahatsızlardan kaynaklandığı için cezaî sorumluluğu ortadan kaldırmaz.³⁰⁶ Birtakım suçluların istismarına da son derece açık olan dürtü kontrol bozukluklarının aklı izale eden, bilinci ortadan kaldıran akıl hastalığı sınıfına dahil edilemeyeceği dolayısıyla İslam ceza hukukuna göre cezaî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu ortadan kaldırmayan bir hastalık olduğunu söylemek mümkündür.

2.4.5. Zekâ Geriliği (Mental Retardasyon)

Zekâ geriliği, ICD-10'a göre, "Zihin/zekâ gelişiminin durması veya tamamlanamaması ile gelişme döneminde ortaya çıkan; bilişsel dil, motor ve sosyal becerileri de kapsayan, genel zekâ düzeyindeki bozukluğu belirten bir durumdur."³⁰⁷ Bu durum, zekâ katsayısındaki (IQ) düşüklük ve günlük hayattaki öz bakımla ilgili yaşanan zorluklar ve uyum sorunlarıyla saptanır. Bu sorunların büyüme çağında, 18 yaşından önce başlamış olması gerekmektedir.³⁰⁸ ICD-10, zekâ geriliğini IQ düzeyine göre dört gruba ayırır: Hafif (50-69), orta (35-49), ciddi (20-34) ve derin (<20).³⁰⁹

Zekâ geriliği olan kişiler daha çok suçun mağdur tarafı olmakla birlikte bazı durumlarda fail konumunda da olabilmektedirler. Zekâ geriliği olan kişilerin cezaî sorumluluğu, işledikleri fiilin hukuki sonuçlarını anlayıp eylemlerini yönlendirmeleri konusunda önemi büyük olan zekâ geriliğinin seviyesine göre belirlenmelidir.³¹⁰ Sürekli olarak özel koruma ve bakıma gereksinim duyan derin zekâ geriliği olanlar, herhangi bir konuda yargı oluşturacak biçimde düşünemeyen ciddi zekâ geriliği olanlar ve ancak gündelik hayatlarını idame ettirecek kadar eğitilebilen orta zekâ geriliği

³⁰⁵ Pınar Özdemir vd., "Dürtüsellik ve Tedavisi", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/3 (2012), 296.

³⁰⁶ Hüseyin Soysal, "Dürtü Kontrol Bozukluklarının Adli Psikiyatrik Yönleri", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 7/1 (2015), 16-17.

³⁰⁷ "ICD-10-TRM Hastalık ve Sağlık Girişimi Sınıflandırma Sistemleri Geliştirilmesi".

³⁰⁸ Aynur Görmez - İsmet Kırpınar, "Zekâ Geriliği Olan Yetişkinlerde Psikiyatrik Bozuklukların Yaygınlığı ve İlişkili Etkenler", *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 18/4 (2017), 339.

³⁰⁹ "ICD-10-TRM Hastalık ve Sağlık Girişimi Sınıflandırma Sistemleri Geliştirilmesi".

³¹⁰ Aslı Aydın, *Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Akıl Hastalığı ile Akıl Hastalarına Uygulanan Güvenlik Tedbirleri* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017), 110.

olanlar cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluğa sahip değildir.³¹¹ Hafif zekâ geriliği olanlar ise yaşlılarından birkaç yaş geride bir zekâ seviyesine sahip olup eğitimle kendilerini geliştirebilirler.³¹² Bu seviyedeki insanların işlediği cinsel tecavüz, basit hırsızlık, yalan, iftira, gasp, yaralama gibi suçlar, kolay kandıkları için başkaları adına işledikleri suçlar, profesyonel suçlulara yardım ve yataklıkları cezalandırılır.³¹³ Sahip oldukları zekâ geriliği ise durumlarında bir şüphe meydana getirdiğinden had ve kısas cezalarının uygulanmayıp ta'zir cezası ile cezalandırılmaları daha isabetli gözükmektedir.

2.5. AKIL HASTALIĞI KAPSAMINDA OLUP OLMADIĞI TARTIŞILAN DURUMLAR

Ceza hukukunda hâkimin hüküm verirken dikkate alması gereken ancak akıl hastalığı kapsamında olup olmadığı literatürde tartışmalı olan bazı durumlar vardır. Esasen her biri başlı başına bir araştırmanın muhteviyatı olmaya müsait bu durumları, bu başlık altında yalnızca İslam ceza hukukunda hükme etkisi bakımından tespit edebildiğimiz yönüyle ele alacağız. Bu durumlar şunlardır: Uyurgezerlik, hipnoz, demans (bunama), canavarca his, haksız tahrik ve tasarlama.

2.5.1. Uyurgezerlik

Tıp literatüründe parasomnia olarak isimlendirilen uyurgezerlik, uykunun farklı evrelerinde istenmeyen davranışlar ve hareketlerin sergilendiği, anormal algıların ve rüyaların görüldüğü, otonom sinir sisteminin işlevsiz hale geldiği bir uyku bozukluğudur. Uyurgezerlerde şiddet oranlarının görülme sıklığı oldukça yüksektir.³¹⁴ Uyurgezerlerin şiddet içeren davranışları sözel, fiziksel ya da cinsel eylemler şeklinde olabilir, yaptıkları yaralamalar sakatlık veya ölümle sonuçlanabilir.³¹⁵

Uyurgezerin işlediği suçta daha önce benzer ataklar geçirip geçirmediği, saldırıya uğrayan kişiyle daha önce kişisel bir husumet olup olmadığı, atak esnasında

³¹¹ Işıktaç, *Adalet Psikolojisi*, 104-105.

³¹² Aydın, *Türk Ceza Ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Akıl Hastalığı*, 111.

³¹³ Horozcu, "Adli Psikiyatrinin Verileri Işığında Dini Sorumluluklara Psikolojik Bakış", 76.

³¹⁴ Kerem Sehlikoğlu vd., "NREM Parasomniye Bağlı Uyku İlişkili Şiddet: Olgu Sunumu", *Olgularla Adli Tıp ve Adli Bilimler* (Akademisyen Kitabevi, 2021), 255.

³¹⁵ Kader Semra Karataş - Mustafa Bilici, "Uyku Bozuklukları ve Hukuk", *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 6/3 (2013), 33.

gözlerinin kapalı olup olmadığı, bilinci yerine geldiğinde şaşkınlık ve korkuyla olayı anlamlandırmaya çalışıp çalışmadığı gibi hususların tespitinin yapılması önem arz etmektedir.³¹⁶ Uyurgezerlerin uykuda yaptıkları şeyleri hatırlamamaları onların suç kastının olmadığına göstergesidir. Dolayısıyla uyurgezerlerin cezaî ehliyetinden bahsedilemez.³¹⁷

Muasır İslam ceza hukukçularından Abdulkâdir Üdeh'e göre uyurgezerliği, "ikrah" bölümü içinde mütalaa etmek gerekir. Çünkü uyurgezer kişi de tıpkı mükreh gibi irade ve idrak yeteneğine sahip olmakla birlikte akli ve şuuruyla hareket etmektedir.³¹⁸ Ancak bu lafzi bir ihtilaf olup her halükârda uyurgezerliğin cezaî ehliyeti ortadan kaldırdığı sonucunu etkilemez.

2.5.2. Hipnoz

Hipnoz, bakışla, sözle veya birtakım yardımcı nesnelerin kullanılmasıyla kişiye telkinde bulunularak oluşturulan özel bir bilinç halidir. Hipnozla transa giren kişi, etraftan gelen tüm uyaranlara kendini kapatır ve aldırılmaz. Hipnoza girmek istemeyen bir kişi kendisine söylenecekleri reddedeceğinden zorla hipnoza giremez. Hipnoz olan kişi hipnozu yapan kişinin söylediği her şeyi duyar ve anlar.³¹⁹

Bilinçte değişimlerin görüldüğü, duylarda dramatik şekilde farklılaşmanın hissedildiği hipnotik telkinle bir kimseye suç işletilip işletilemeyeceği ise tartışmalı bir konudur. Genel kanaat, inançlarına ve değer yargılarına ters düşen telkinlerin kişiye en derin hipnozlarla bile kabul ettirilemeyeceği yönündedir. Ahlakî değerleri yüksek, haramı helali bilen bir kimseye hipnoz altındayken, birisini öldürmesi söylendiğinde bu sonuçsuz kalacaktır. Hatta uzmanlar telkinde ısrar edilirse kişinin hipnozdan çıkacağını ve tekrar hipnoza girmeyi reddedeceğini savunmaktadırlar. Diğer taraftan hipnozla insanların programlanabildiği ve sonrasında suç işleyebilir hale

³¹⁶ F. Süheyla Aliustaoğlu vd., "Bir Olgu Sunumu Eşliğinde REM Uykusu Davranış Bozukluğuna Bağlı Suç İşleme ve Suçun Adli Psikiyatrik Olarak Değerlendirilmesi", *Düşünen Adam Nöroloji ve Psikiyatri Dergisi* 25 (2012), 82.

³¹⁷ Horozcu, "Adli Psikiyatrinin Verileri Işığında Dini Sorumluluklara Psikolojik Bakış", 79.

³¹⁸ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/591.

³¹⁹ Candan Yılmaz, "Kriminolojik Açıdan: Akıl Hastalığı ve Suç", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 24/2 (27 Aralık 2018), 753.

getirildiğini savunanlar da vardır.³²⁰ Bu iddiayı savunanlara göre, hipnoz sayesinde insan normal bilinciyle hatırlamadığı ve kontrolünü bir başkasının ele geçirdiği değişik ve telkine açık bir bilinç haline girmektedir. Hipnoz altındaki kişi öyle yönlendirilebilir ki, kendisinden istenilen eylemleri harfiyen yerine getirir. Ancak bu iddiayı savunanlar koşulsuz itaatin sağlanması ve hipnoz etkisi altındaki kişinin suç işlemesi için hipnoz yanında birtakım kimyasal maddelerin etkisi altında olmasının da büyük bir payı olduğunu söylemektedirler.³²¹

İslam ceza hukukuna göre ise hipnoz, akıl hastalığı olarak değerlendirilemez. Ancak ikraha benzetilir. Hipnotik telkin altında suç işlemeye sevk edilen bir kimse, ikrah ile suç işlemeye zorlanan bir kimse gibidir. Bu hüküm, kişinin hipnoza uğramadan önce kendisine suç işleme telkininde bulunulacağını hiçbir şekilde bilmemesi halinde geçerlidir. Fakat eğer kendisine suç işletme niyetinin farkında olarak hipnoza razı gelirse ve suç işlerse kasıtlı olarak suç işlemiş sayılır. Zira bu takdirde hipnoz suçlunun suç işlemesine yardımcı bir vasıttan başka bir şey olmaz.³²²

2.5.3. Demans (Bunama)

Bellek, dikkat, dil, görsel-mekansal işlevler, yürütücü işlevler dahil olmak üzere birden fazla alanda zihinsel bozulmanın görüldüğü, hastanın günlük yaşam aktivitelerinin bozulduğu demans hastalığı, “erişkin merkez sinir sisteminin edinsel hasarı sonucu gelişen zihinsel yeteneklerde bozulma ve bu bozulmanın günlük yaşam aktivitelerini etkilemesi” olarak tanımlanmaktadır.³²³

Demans, İslam hukukunda “ateh” (bunama) ile ifade edilen ehliyet arızasının tam karşılığıdır. İslam hukukçularının çoğunluğu atehin farklı derecelerinin olduğunu söylemekle birlikte atehi delilik kategorisine dahil etmektedirler.³²⁴

³²⁰ Özden Dumanlı vd., *Adli Hipnoz* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015), 14, 37-38.

³²¹ Pelin Dimdik Emeksiz, “Zihin Kontrol Yöntemleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/42 (2016), 1095.

³²² Üdeh, *et-Teşrîu 'l-cinâî*, 1/591-592.

³²³ Haşmet A. Hanağası - Murat Emre, “Demans Kavramı ve Hastaya Yaklaşım”, *Türkiye Klinikleri Journal of Neurology - Special Topics* 2/1 (2009), 1-2.

³²⁴ Üdeh, *et-Teşrîu 'l-cinâî*, 1/587.

Demansın şiddeti, hafif, orta veya ağır olabilmekte, hastalığın başlangıç aşaması ile son aşaması arasında ciddi bir fark gözlenebilmektedir. Dolayısıyla hukuki değerlendirmede bulunulurken hastalığın uzman doktor tarafından tespit edilen derecesinin dikkate alınması gerekmektedir.³²⁵ Bu kapsamda hafıza kaybı ve unutkanlığın yaşandığı, zaman ve mekânı bilme bozukluğunun görüldüğü ilk aşamada demans hastası, kısmen de olsa temyiz ve muhakeme gücüne sahip olduğu ve akli melekelerini tam olarak kaybetmediği için bulûğ çağındaki insan gibidir.³²⁶ Dolayısıyla hastalığın idrak ve şuurun kaybedilmediği ilk aşamasında hastanın cezaî ehliyetinin varlığından bahsedilir. Dil ve beceri işlevlerinin bozulduğu, yazmada ve yürümeye zorlukların görüldüğü ikinci aşamada ise hasta temyiz dönemindeki küçük bir çocuk hükmündedir. Zihinsel ve fiziksel çöküntünün yaşandığı, hastanın çevresine bağımlı hale geldiği üçüncü aşamada ise hasta temyiz öncesi dönemdeki küçük bir çocuk hükmündedir.³²⁷ Dolayısıyla idrak ve şuurun olmadığı bu iki aşamada hastanın cezaî ehliyetinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Elbette hastalığın hangi derecede olduğunu ve hastanın hangi aşamada olduğunun tespiti konunun uzmanı tarafından yapıldıktan sonra hâkim ona göre hükmünü belirleyecektir.

2.5.4. Canavarca His

Canavarca his, “toplum bilincinin ve ahlakının tepkisini çeken, failin amaçladığı nedenle gerçekleştirdiği netice bakımından nicel açıdan orantısızlığın bulunduğu, her türlü emare ve delille kanıtlanabilen ve özünde hoyrat ve yabanıl bir kötülük eğilimi bulunan psikolojik içtepi” şeklinde tanımlanmaktadır.³²⁸

Canavarca hisle öldürme veya eziyet çektirerek öldürme suçunu işleyen suçlunun akıl hastalığı bakımından cezaî ehliyeti mutlaka araştırılmalıdır. Eğer bir suçluda canavarca his varsa bu kişinin akıl sağlığının yerinde olup olmadığı titizlikle tespit

³²⁵ Fatih Selami Mahmutoglu, “Nöroloji Uzmanlarının Bilirkişilik Sıfatıyla Adli Bilimler Bağlamındaki Roller”, *Türk Nöroloji Dergisi* 18/2 (2012), 50.

³²⁶ Ömer Menekşe, “İslam Hukukunda Alzheimer Hastalığının Eda Ehliyeti Üzerindeki Etkileri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 181.

³²⁷ Menekşe, “İslam Hukukunda Alzheimer Hastalığı”, 181.

³²⁸ Eylem Baş, “Türk Ceza Hukukunda Canavarca His”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23/1 (2021), 391; Sami Selçuk, “Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Canavarca His Sevkiyle Adam Öldürme”, *Yargıtay Dergisi* 14/4 (1988), 482.

edilmelidir. Nitekim eğer akıl hastalığının varlığı söz konusu ise olayda canavarca hissten bahsedilemez.³²⁹

İslam ceza hukukuna göre eğer akıl hastalığı durumu mevcut değilse suçluyu suç işlemeye sevk eden saiklerin dünyevi hükümler bağlamında, cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluk üzerinde hiçbir etkisi yoktur.³³⁰ Şefkat ve merhamet saikiyle adam öldürme suçu ile kan gütme saikiyle adam öldürme suçunun cezaları aynıdır.³³¹ Dolayısıyla suçlunun suç işleme esnasında girdiği psikolojik ruh halinin, taşıdığı canavarca hissin cezayı düşürücü değil belki ağırlaştırıcı etkisinden bahsedilebilir. Elbette bu ağırlaştırma ölüm cezasından daha hafif cezaları gerektiren suçların ağırlaştırılmasında mevzubahistir.

2.5.5. Haksız Tahrik

Haksız tahrik, failin kendi kusuru olmaksızın başkalarının haksız hareketleri sonucunda kapıldığı öfke ve üzüntünün etkisiyle bir “tepki suçu” işlemesidir. Failin kendi duygularının etkisiyle üzülüp öfkelenmesi sonucunda suç işlemesi durumunda bu duyguları hukuki olarak bir anlam ifade etmez. Haksız tahrikin özü, haksız bir hareketin doğurduğu öfke veya üzüntünün etkisi altındaki failin davranışlarını denetleme yeteneğinin azalması ve kendisini tepki suçu işlemekten alıkoyamamasıdır. Haksız tahrik durumunda fail, mağdurdan kaynaklanan haksız harekete tepkisini mağdur aleyhine suç işleyerek göstermektedir.³³²

İslam ceza hukuku literatüründe “haksız tahrik” kavramı müstakil olarak kullanılmamışsa da öfke ve üzüntü verici davranışların sonucunda işlenen suçların normal zamanda işlenmiş suçlarla bir tutulamayacağı belirtilmiştir.³³³ Nitekim öfkeli kişinin gerçekleştirdiği talak hakkında başlı başına bir risale yazan İbn Kayyım, eserinde

³²⁹ Erdal Yerdelen - Mehmet Beyhan Seçkin, “Canavarca Hisle Öldürme”, *Ceza Hukuku Dergisi* 15/44 (2020), 812, 826.

³³⁰ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/82.

³³¹ Adnan Koşum, *İslam Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999), 163.

³³² Aydın Devrim, “Yeni Türk Ceza Kanunu’nda Haksız Tahrik”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 54/1 (2004), 226-228.

³³³ Mehmet Çolak - Sema Gökbayır, “İslam Ceza Hukuku’nda Haksız Tahrikin Ceza İndirimine Etkisinin Değerlendirilmesi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2012), 189.

ehliyet arızlarını sıralarken korku, üzüntü, gaflet, dalgınlık ile öfkeyi de ehliyet arızaları arasında göstermiştir.³³⁴

İslam ceza hukukunda tahrik kapsamına dahil edilebilecek durumlardan birisi de maktulün yakınının, öldürülmesi mübah olan katile kısas cezasını tatbik ettiği takdirde verilen hükümdür. Buna göre esasen hukuk eliyle gerçekleştirilmesi gereken kısas cezasını maktulün yakınlarından birinin gerçekleştirmesi durumunda maktulün yakını ta‘zir ile cezalandırılır.³³⁵ Aynı şekilde bir adamın, bir erkeği karısıyla zina ederken yakalayıp öldürmesi haksız tahrik kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim İslam hukukçuları bilhassa, karısını zina ederken suçüstü yakalayan kocanın kaban kancılık duyguları ile girdiği psikolojik durumun cezalandırılmasına engel teşkil edeceği görüşündedir.³³⁶ Buna göre bir adamın karısının yanında uygunsuz bir şekilde gördüğü bir kimseyi yaralaması kısas cezasını icap ettirmez.³³⁷ Hatta öyle ki bir kocanın karısını başka bir adamla zina ederken yakalaması sonucu hem karısını hem adamı öldürmesi ve karısıyla öldürdüğü adamın zina ettiğine dair şahitler bulması durumunda kendisine kısas cezası verilmez. Nitekim Hz. Ömer döneminde elinde kanlı bir kılıçla kendi karısını ve onunla zina ederken yakaladığı bir erkeği, “Ben kendi karımın iki bacağına kılıcımla kestim, onun iki bacağı arasında biri varsa onu da öldürmüşümdür.” diyerek öldürdüğünü itiraf eden ve adamın karısının kendi akrabalarıyla zina yaptığına kalabalık bir grubun şahitlik ettiği bir adama Hz. Ömer kısas cezası tatbik etmemiştir.³³⁸ Elbette her iki durumda da suçlular tamamen cezasız bırakılmaz. Haksız tahrik sebebiyle cezası indirilir ve münhasıran devlete ait olan cezalandırma yetkisini kullandığı için hâkimin takdir ettiği bir ta‘zir cezası ile cezalandırılır.³³⁹

³³⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân fî hükmî talak' l-gadbân*, thk. Muhammed Afîfî (Beyrut: Mek-tebetü'l-İslâmî, 1988), 55.

³³⁵ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, 7/243; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/145.

³³⁶ Kenan Yıldız, *İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alan-ları* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014), 97.

³³⁷ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed İbn Ferhûn, *Tebşiratü'l-hükkâm fî usûli'l-akziye ve menâhici'l-ahkâm* (Kahire: Mek-tebetü'l-külliyâti'l-Ezheriyye, 1986), 2/148.

³³⁸ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 444.

³³⁹ Yıldız, *İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alanları*, 97.

2.5.6. Tasarlama

Suç işlemek için düşünüp taşınan, suç alet ve imkanlarını önceden hazırlayan, hasmını savunmasız yakalamaya çalışan, suçu işledikten sonra kaçış planını hazırlayan, suçu soğukkanlı bir şekilde işleyen kimse bunları tasarlamadan suç işleyen kimseye göre çok daha tehlikelidir. Eğer suçlu, cezai ehliyeteye sahipse ve suçunu tarif edildiği üzere tasarlayarak işlemişse cezası arttırılır.³⁴⁰

Ancak, gerek tam gerek kısmî akıl hastalığı halinde bulunan bir kimsenin şuur ve iradesi azaldığı için planlama, hazırlık gibi tam bir akıl kuvveti gerektiren tasarlamayı gerçekleştirmesi psikolojik bakımdan bir tenakuz teşkil eder. Bir şekilde bu tasarlamayı gerçekleştirdiği varsayıldığında ise tasarlamadan ötürü cezanın arttırılmasını gerektiren sebep akıl hastaları için oluşmaz. Çünkü tasarlamadan dolayı cezanın arttırılması suç kararı ile suçun icrası arasında uzayan bir irade aşamasının varlığına ve bu aşama esnasında o kimsenin suçtan vazgeçebilme imkânı varken vazgeçmemesine dayanır. Suçlu bu vazgeçme ihtimalinin varlığına rağmen suçu işlemek konusunda ısrarcı olmakla tehlikeli bir insan olduğunu göstermiştir. Fakat bir akıl hastasının bu özdenetim mekanizması sağlıklı bir şekilde işlemediği için hareketlerini frenlememiş olması onun daha tehlikeli bir insan olduğunu göstermez. Burada ortaya çıkan karmaşıklığın çözümü için Faruk Erem'in önerdiği formül, tasarlama mefhumunu kanundan toptan çıkarmaktır.³⁴¹

2.6. AKIL HASTALARININ İTLAF VE TAZMİN SORUMLULUĞU

Hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde cezaî sorumluluğunun temelini oluşturan şey fiili gerçekleştiren failin taşıdığı ve gösterdiği ceza normunu ihlal etme iradesidir. Bu psikolojik unsur mevcutsa fail, gerçekleştirmiş olduğu fiilinden ötürü sorumlu tutulabilmektedir. İradesi, dolayısıyla kusur yeteneği olmayan bir kimse suç işleyebilir ancak kusurlu sayılamaz. Çünkü işlediği fiil, hukuken tasvip edilmeyen düşünce yapısına yahut zihniyete dayanmamaktadır. Akıl hastasının davranışının suç sayılıp sayılmadığı noktasında yapılan değerlendirmede esasen bir insan davranışının

³⁴⁰ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 258.

³⁴¹ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 111-112.

iradî olup olmadığı sorgulanmamakta, aksine ortaya çıkan iradenin hukuk normlarına riayet edip etmeme noktasında failin düşünce yapısını, zihniyetini, bir anlamda “kendisini” yansıtıp yansıtmadığı sorgulanmaktadır.³⁴²

İslam ceza hukukunda idrak ve şuurunun olmadığı tespit edilen akıl hastasının cezaî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu yoktur. Dolayısıyla akıl hastaları hukuka aykırı olarak işledikleri fiillerinden ötürü bedenî cezaya çarptırılamaz. Bununla birlikte, suçun hastalık döneminde işlenmesi, suç işlendikten sonra hastalığın ortaya çıkması, iyiyken suç işleyen kişinin sonradan akıl hastalığına maruz kalması gibi çeşitli durumlara göre itlaf ve tazmin sorumluluğu doğmaktadır. İslam ceza hukukuna göre tazmin, ceza kapsamına girmeyip bir telafi olarak kabul edilmektedir. Yukarıda bahsi geçen ihtimallerden herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda doğan itlaf ve tazmin sorumluluğu neticesinde akıl hastasına uygulanacak bedenî veya malî müeyyide konusunda ise mezhepler ihtilaf etmişlerdir.³⁴³

Akıl hastasının cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluğunun olmamasına rağmen itlaf ve tazmin sorumluluğunun olması insanların canları ve mallarının hukukun koruması altında olmasından kaynaklanır. Zira insanların canlarına ve mallarına zarar veren failin cezalandırılmasını engelleyen bazı gerekçelerin mevcudiyeti ortaya çıkan zararın telafi edilmesini etkilemez. Çünkü suç niteliği taşıyan fiil “akıl hastalığı” gerekçesi ile suç olmaktan çıkmaz. Akıl hastalığı cezalandırılmaya engel olsa da mülk edinme ve tasarruf ehliyetini ortadan kaldırmadığı için akıl hastasının faili olduğu zararın itlaf ve tazmin sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. Bu konuda İslam hukukçularının ittifakı söz konusudur.³⁴⁴

İslam ceza hukukuna göre itlaf ve tazmin sorumluluğu bakımından akıl hastalarının işledikleri suçlar iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım, malî zarar doğuran fiillerdir. Akıl hastalarının malî zarar doğuracak şekilde işlediği fiil sonucunda oluşan

³⁴² Yıldız, *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi*, 27, 56, 147.

³⁴³ Çalışmamızın kapsamını aştığından burada ele alınmayan mevzubahis ihtilaf ve cezalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Üzeyir Köse, “İslâm Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Cana Karşı İşledikleri Suçlarda Cezai Sorumlulukları”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/29 (2017), 161-192.

³⁴⁴ Üdeh, *et-Tesrîu 'l-cinâî*, 1/594.

zararı karşılamak için malî tazminat ödemesi gerekir. Malî tazminat doğrudan akıl hastasının malından karşılanır. İkinci kısım, öldürme, organ koparma veya yaralama gibi kısas gerektiren fiillerdir. Böyle bir suç işleyen akıl hastası diyet cezasına çarptırılır. Ancak diyeti bizzat kendisi değil âkilesi karşılar. Âkile, diyeti üstlenmekle yükümlü, araya kadın girmeden erkek vasıtası ile akrabalık tesis edilmiş olan kardeş gibi yakınlardan oluşmaktadır.³⁴⁵

2.7. AKIL HASTALARININ ISLAHI

Bir akıl hastası doğrudan doğruya suç niteliği taşıyan bir fiil işlese bile idrak ve ihtiyara sahip olmadığı için suçlu olarak kabul edilmez ve yargılanmaz, dolayısıyla cezalandırılmaz. Akıl hastalığının varlığı suç niteliği taşıyan bir fiili suç olmaktan çıkarmaz. Akıl hastalığı, yalnızca failden cezayı kaldırır.³⁴⁶

Ancak hukuk tarafından korunmakta olan insanların canlarına veya mallarına bir şekilde zarar veren bir insanın cezalandırılmaması onun insanlara tekrar zarar verme ihtimalinin ortadan kaldırılmaması demek değildir. Bu ihtimali ortadan kaldırmak için suç işlemiş olsun veya henüz işlememiş bulunsun kendisinde özellikle suç işlemeye yatkınlık oluşturan bir akıl hastalığı mevcut olan bir kimsenin ıslah ve tedavi amacıyla toplumdan tecrit edilmesi gerekir. Fukahanın bu tip akıl hastası suçluların darp edilerek tedavi edilebileceği şeklinde bir görüşleri vardır.³⁴⁷ Ancak tıbbî imkanların geliştiği, ilaçla tedavinin mümkün ve kolay olduğu günümüz şartlarında, suç işleyen akıl hastalarının toplumdan tecritlerini sağlamak ve kaçmalarını önlemek için hapisaneye, tedavilerini sağlamak için ise ecdadımızın akıl hastalarını çeşitli terapötik yöntemlerle tedavi ettikleri darü's-şifalara benzeyen bir mekân inşa edilmelidir. Hapishane ve hastane karışımı bu mekânda akıl hastası suçluların hem tedavilerinin yapılması hem toplumdan tecrit edilmeleri uygun gözükmektedir.

³⁴⁵ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 307-308.

³⁴⁶ Üdeh, *et-Teşrû'l-cinâî*, 1/593.

³⁴⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968), 3/410.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNFAZ AŞAMASINDA SUÇLU PSİKOLOJİSİ

Sözlükte “içine işlemek, delip geçmek” manasına gelen infaz kelimesi, ceza hukuku ıstılahında yargılama sürecinin tamamlanıp hükmün kesinleşmesinden sonra suçlunun belli şekillerde cezalandırılması demektir.³⁴⁸ İnfaz aşamasına gelmiş, hakkındaki hüküm kesinleşmiş suçluya mahkûm da denilir.

İnfaz aşamasında suçlunun psikolojisini tespit etmenin önemi, ceza hukukundaki emniyet tedbirlerinin muvaffakiyetinin suçlu psikolojisinin iyi teşhis ve tespit edilmesine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle ceza ve cezanın infazı meselelerinde ceza hukukuna yol göstericiliğe başlamış olan psikolojinin verilerinden azami derecede faydalanmak gerekmektedir.³⁴⁹

İslam ceza hukukunda öncelikle insanların kaçınması gereken suçlar ve bu suçlara öngörülen cezalar ilan edilmiş, suçun ispatı ve cezanın uygulanması için gereken şartlar açıkça belirlenmiş, suçun ağırlığına göre cezanın caydırıcılık oranı şekillenmiş, nihayetinde tüm şartlar gerçekleştiyse en son çare olarak cezalandırma ve infaz gerçekleştirilmiştir. Bu durumun açıkça gösterdiğine göre, İslam ceza hukuku sırf cezalandırma felsefesi üzerine bina edilmemiş, fert ve toplumun maslahatına binaen son çare olarak cezalandırma seçeneği kullanılmıştır.³⁵⁰ Son seçenek olarak kullanılan cezalandırmanın infazında ise suçlu psikolojisini dikkate alan ilkeler gözetilmiştir. Öncelikli olarak cezanın amaçlarının ve özelliklerinin psikolojik izahını yapmak gereklidir. İslam ceza hukukunda öngörülen cezaların da bizatihi psikolojik bir boyutu vardır. Ve nihayetinde cezanın infazı esnasında suçlunun psikolojisinin gözetildiği tespit edilmiştir.

³⁴⁸ Şükrü Özen, “İnfaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/290.

³⁴⁹ Erem, “Suçlu İnsan Psikolojisi”, 516.

³⁵⁰ Murat Polat, “İslâm Ceza Hukukunun Karakteristik Özelliklerinden Bazı Örnekler”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 280.

3.1. SUÇLU PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN CEZANIN AMAÇLARI

Adaletin sağlanması için ortaya konulan hükmün sonucu olan cezanın çeşitli amaçları vardır.³⁵¹ İslam ceza hukukunda bütün unsurları mevcut hiçbir suç cezasız bırakılmamıştır. Yapılan araştırmalar, iyi davranışların ödüllendirilip kötü davranışların cezalandırılmasının, suçlunun kendisinden talep edilenlere karşı duyarlılığının artmasını, talep edilenleri derhal yerine getirmesini ve kanunlara saygısızlık yapmamasını sağladığını göstermektedir.³⁵²

İnsan, psikolojisinin bir gereği olarak, peşin olanı sever, elde ettiği şeyi az bulup fazlasına göz diker, çeşitli vesilelere başvurarak dünyayı elde etmeye çalışır, tehlikeye düşürecek şeyleri küçümser, değersiz dünya malını biriktirmek için büyük çaba sarf eder. İnsanın bu özellikleri rekabeti, tartışmayı ve başka büyük tehlikeleri de beraberinde getirir. Bu nedenle İslam ceza hukukunda insaf ve adalet için ölçü olacak birtakım hükümler konulmuştur. Allah'ın emirlerine uygun fiillere sevap ve mükafat öngörülürken Allah'ın emirlerinin dışına çıkmak anlamına gelen günahlar ve suçlar için cezalar öngörülmüştür.³⁵³

İslam ceza hukukunda cezanın tek bir amacı yoktur. Cezanın caydırıcı olması, ıslah edici olması, kefaret niteliği taşıması, mağduru tatmin etmesi, toplum güvenliğini sağlaması amaçlanır. Dolayısıyla İslam ceza hukukunda karma bir amaçlar bütününden bahsedilebilir. Bu amaçlardan toplum güvenliğini sağlama amacı, sosyolojik bir bakış açısı gerektirir. Mağduru tatmin etme amacı ise mağdur psikolojisi başlığı altında incelenebilir. Suçlu psikolojisi ile doğrudan bir ilişki kurulamayacağı için bu iki amaç çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Cezanın amaçlarından caydırıcı olması, ıslah edici olması ve kefaret niteliği taşıması ise suçlu psikolojisi ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

³⁵¹ Işıktaç, *Adalet Psikolojisi*, 234.

³⁵² Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000), 60; Polat, “İslâm Ceza Hukukunun Karakteristik Özelliklerinden Bazı Örnekler”, 259.

³⁵³ İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâli Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf Cüveynî, *Gıyâsü'l-ümem fi iltiyâsi 'z-zulem*, thk. Abdulazim Dîb, 1401, 181-182; Ajeel Jassem Nashmi, “Cezalandırmada Esas Gaye ve İslam Ceza Hukukunda İzlenmesi Gereken Suç Siyaseti”, çev. Soner Duman, *İslam Ceza Hukuku*, ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren (Lale Yayıncılık, 2017), 1/211.

3.1.1. Caydırıcılık

Beşerî hukuk literatüründe “genel önleme tedbiri”³⁵⁴ olarak geçen caydırıcılık amacının esası cezaya çarptırılma korkusunun insanları emir ve yasaklara itaate zorlaması ve potansiyel suçluları suç işlemekten alıkoymasıdır.³⁵⁵ Suçun işlenmesinden önceki psikolojik amaç olan caydırıcılık amacının altında, potansiyel suçluyu suça iten psikolojik saiklerin kişinin psikolojisi dikkate alınarak bertaraf edilmesi yatmaktadır. Ceza korkusu, suça iten zevk verici ve maddi veya manevi fayda sağlayan saikleri bertaraf eder ve böylece psikolojik etkileri yok eder.³⁵⁶

İslam ceza hukukunda cezalar tayin edilirken insanın psikolojik yapısı gereği haz peşinde koşup acıdan kaçması dikkate alınmıştır. İnsanın bu özelliğine istinaden suç işlemeyi hedefleyen kişinin karşısına onu engelleyecek ve dürtüsünü bastıracak acı verici, sert cezalar koyularak caydırılması amaçlanmıştır. Çünkü insan bir suçu işlemek üzere harekete geçtiğinde suçu neticesinde uğrayacağı cezanın ağırlığını ve hafifliğini dikkate alarak ya o fiili gerçekleştirir ya da o fiilden cayar. Had ve kısas cezalarının caydırıcılık derecesi gerek tarihi veriler gerekse istatistiki bilgilerle sabittir.³⁵⁷

Esasen had ve kısas cezaların bu kadar caydırıcı olmasının hikmetinin altında insanın havf ve reca psikolojisi üzere yaratılması yatmaktadır. İslam ceza hukukunda baştan birtakım cezaları koyulmasının sebebi de insan üzerinde havf ve reca psikolojisi oluşturmak ve buna rağmen haddi aşanlara son çare olarak cezai müeyyideyi uygulamaktır.³⁵⁸ Ceza vermek suretiyle oluşacak sonuçları bilmek suça karşı hevesi ortadan kaldırır. Suçlu işlemiş olduğu suç kadar büyük bir cezaya çarptırıldığında bu diğer insanları korkutur. Suç işlemeyi tasarlayan kimseler daha suçlarını işlemeyi önce çarptırılacağı cezayı zihinlerinde canlandırırlar. Böylece ceza, suç işlemeyi tasarlayan kimse için caydırıcı ve suç işleme yönünde planları varsa bunları engelleyici

³⁵⁴ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 608.

³⁵⁵ Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller* (Ankara, 1996), 33.

³⁵⁶ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 608.

³⁵⁷ Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar* (İstanbul, 2008), 361.

³⁵⁸ Polat, “İslâm Ceza Hukukunun Karakteristik Özelliklerinden Bazı Örnekler”, 260-261.

olmaktadır.³⁵⁹ İslam ceza hukukunun tatbikatı sayesinde suçlar ve suçlular mümkün olan en dar alana sıkışıp kalacaktır. İstisnaî olarak suç işlendiğinde ortaya konulan tepki ve suçluyu suçtan alıkoyacak şekilde verilen ceza sayesinde insanların suça karşı hassasiyetleri nasırlaşmaz.³⁶⁰

Cezanın infazının başarısı suç konusundaki caydırıcı etkisi ile yakından ilgilidir. Caydırıcılık amacının yerini bulması için ise cezanın şiddetli olmasının yanında cezanın uygulanacağının kesin olarak bilinmesi, hiç kimse hakkında ayrımcılık yapılmaması, suçlunun kısa sürede yakalanıp adil bir şekilde sorgulandıktan sonra hiçbir şüpheye yer kalmayacak şekilde suçu ispatlandığında acil olarak cezalandırılması gerekmektedir.³⁶¹ Böylece suçluluğa niyetlenmiş kimse, psikolojik olarak korku duyup suçtan cayacaktır.

İslam ceza hukuku ilkelerine göre ceza, caydırıcılık ve korkutuculuk amacını gerçekleştirirken suçlunun bedenine hasar verecek, ruhen bunalıma sürükleyecek işkencevari uygulamalardan uzak durmalıdır. Suçlu bir an önce cezasını çekip hayatına devam edebilmelidir. İslam ceza hukuku gösteriye, teşhirciliğe ve uzun süre acı çekirtmeye karşıdır. Ancak cezalar insanların cezadan korkup suçu işlememesini sağlayacak şekilde belirlenmiştir. Bu da cezalandırma amacının altında psikolojik unsurlar barındırdığını göstermektedir.

3.1.2. İslah

Eğer fail, cezası son derece caydırıcı olmasına rağmen bir sebepten ötürü suç işlerse bu defa suçlunun ıslahı gündeme gelir. Nitekim cezanın amaçlarından biri de suçlunun ıslahıdır. Beşerî hukuk literatüründe “özel önleme fonksiyonu”³⁶² olarak geçen ıslah, suçlunun davranışlarını düzelterip bir daha suç işlemesini engellemeye yöneliktir. Bu engelleme fiziki ve psikolojik olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Fiziksel engelleme, suçlunun yapısal açıdan zararsız hale getirilmesi için süreli ya da süresiz

³⁵⁹ Ebu Zehra, *el-Ukübe*, 68.

³⁶⁰ Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, 191.

³⁶¹ Nazım Büyükbaş, *Klasik İslam Hukukçularına Göre Cezalandırmanın Gayesi* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012), 189.

³⁶² Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*, 609.

olarak toplumdan uzaklaştırılmasıdır. Psikolojik engelleme ise suçlunun ıslah edilerek topluma kazandırılması ve tekrar suç işlememesi için psikolojik imkansızlığa uğratılmasıdır. Böylece ceza, suçluda ruhsal açıdan bir kötülük ve elem duygusu meydana getirerek tekrar suç işleme düşüncesinin önüne geçer.³⁶³

Suçun işlenmesinden sonraki psikolojik amaç olan cezanın ıslah ediciliği ile, suçlunun davranışlarını iyileştirmek, onu uslandırmak böylece tekrar suç işlemesinin önüne geçmek amaçlanmaktadır. Suçlunun ıslahı, öncelikli olarak, onun zararsız bir insan olarak topluma yeniden dönüşünü sağlamaya yöneliktir.³⁶⁴ Dolayısıyla cezayı uygulayanlar çocuğunu terbiye eden baba, hastasını acı ilaçla tedavi eden doktor gibidir.³⁶⁵ Cezanın uygulanmasıyla birlikte suçluda kendisini suça sevk ettiğini ve düşünce aşamasından çıkıp fiile döküldüğü için içine tamamen yerleştiğini zannettiği kötülük duygusu uzaklaştırılmış olacaktır. Nitekim Allah, haddin uygulanmasını emrettikten sonra, “Kim bu haksız davranışından sonra tövbe eder ve halini düzeltirse bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder.”³⁶⁶ buyurmuştur.³⁶⁷

Islah olmanın kişiden kişiye değişeceği de göz önünde bulundurulmalıdır.³⁶⁸ Nitekim suçlunun ıslahı hususundaki ilk unsur, onu tanımaktır; tanımadan suçluyu ıslah etmek imkansızdır.³⁶⁹ Örneğin suçlu, eğer cimri ve mal hırsı olan açgözlü biri ise ona verilecek cezanın malî nitelikli olması, müsrif ve mala düşkün olmayan biri ise ona verilecek cezanın bedenî olması daha caydırıcı olacaktır.³⁷⁰ Aynı şekilde kimi insan narin yapısı ve fitratı gereği hafif ve az miktardaki bir ceza neticesinde ıslah olurken kimi insan da hoyrat yapısı ve fitratı gereği ağır ve çok miktardaki ceza neticesinde ıslah olabilir. Bu tamamen kişinin psikolojik durumu ile ilgidir. Ta‘zir cezasını

³⁶³ Mustafa Akgöz, *İslam Ceza Hukukunda Ceza Normlarının Özellikleri* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 41.

³⁶⁴ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 309.

³⁶⁵ Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü 'ş-şer' iyye fî islâhi 'r-râ' i ve 'r-ra' iyye*. (Suudi Arabistan, 1998), 79.

³⁶⁶ Maide, 5/39.

³⁶⁷ Tahir bin Aşûr, *Makasıdu 'ş-şer'iati'l-İslamiyye*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hoca (Katar, 2004), 3/550.

³⁶⁸ Assad Elmahacen Lahrech, “Şeri Cezaların Amaçları ve Alternatif Cezalar”, çev. Osman Güman, *İslam Ceza Hukuku*, ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz (Lale Yayıncılık, 2017), 1/247.

³⁶⁹ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 310.

³⁷⁰ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 45-46.

gerektiren suçlarda suçlunun psikolojik durumunun ne derecede bir ceza sonucunda ıslah olacağının kararını verecek olan ise konunun uzmanı adli psikologdur.

Suçluya nerede yanlış yaptığı açıklandıktan sonra pişman olduğu takdirde toplumun onu dışlamaksızın kabul edeceği, geçmiş suçlarına göre muamele etmeyeceği hatırlatılmalıdır.³⁷¹ Suçlunun ıslah edilmesiyle suçluyu topluma kazandırma ve suçlunun ahlakını güzelleştirmenin amaçlanması³⁷² İslam ceza hukukunda suçlunun psikolojisinin nazarı itibara alındığını göstermektedir. “Suçlunun Eğitim Psikolojisi” olarak adlandırılabilir ıslah amacı, çalışmanın dördüncü bölümünde, “İnfaz Sonrası Suçlunun Eğitim Psikolojisi” başlığı altında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.1.3. Kefaret

Cezanın kefareti amacıyla suçlunun hukuka karşı işlediği kusurun bedelini ödemesi, yaptığı kötülüğün karşılığını alması sağlanmaktadır. Böylece suçlu, işlediği suçun kötü etkilerinden kurtulup kendi eliyle tahrip ettiği onurunu ve bozduğu psikolojisini tekrar kazanabilir.³⁷³ Suçlunun suçunun bedelini ödediği kabul edildiğinde hem suçlu psikolojik olarak rahatlamakta hem de toplumda suçluya karşı bir kin ve öfke güdülmesinin önüne geçilmektedir.

Dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki boyutu olan İslam ceza hukukunda kefareti meselesi yalnızca dünyevi değil uhrevi boyutuyla da ele alınmıştır. İslam hukukçuları suçluya dünyada ödetilen cezanın uhrevi azabı engelleyip engellemediği hakkında farklı görüşler serdetmişlerdir.³⁷⁴ Yaygın kanaate göre, had cezalarının uygulanması ile çekilen dünyevi elem ve ıstırap suçun bedeli olarak yeterlidir. Suçlu kişi ayrıca ahirette bir daha bu suçundan dolayı cezalandırılmaz. Böylece suçlu, işlediği suçun

³⁷¹ Ali b. Abdurrahman Hasûn, “el-Ehdâfu’t-teşrî’iyyetü li’l-ukûbât fi’l-İslâm”, *Mecelletu Câmiati’l-Melik Suud* 13 (2001), 17.

³⁷² Fadime Aktaş, *İslam Hukukunda Cezaların İnsan Onuru Üzerindeki Etkisi* (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 63.

³⁷³ Ebu’l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ* (Suudi Arabistan, 2004), 28/329-330; Polat, “İslâm Ceza Hukukunun Karakteristik Özelliklerinden Bazı Örnekler”, 278.

³⁷⁴ Konuyla ilgili detaylı iki çalışma için bkz: Hüseyin Hüseyin Esen, “İslam Hukukunda Cezaların Kefaret Olması”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 16/2 (2003), 217-231; Nazım Büyükbaş, “İslam Ceza Hukukunda Keffâret İlkesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2016), 37-61.

cezasını dünyada ödeyip ahiretteki sorumluluktan kurtulduğuna inanarak topluma karşı kendisini borçlu hissetmez, psikolojik olarak rahatlar ve vicdan azabından kurtulur.³⁷⁵ Ayrıca suçlu nezdinde Allah merhametli ve affedici olarak tasavvur edildiğinde suçlunun sorumluluk duygusu artar ve hatalarını telafi etmesine imkân tanınmış olur.³⁷⁶

3.2. CEZANIN ÖZELLİKLERİNİN PSİKOLOJİK İZAHİ

Şüphesiz ki başarılı olma ihtimali en yüksek olan ceza, suçlunun psikolojik halini bilerek ve gözeterek konulmuş cezadır. Böyle bir ceza, insanların ruhundaki suçluluk duygusuyla savaşıır. Ayrıca bu ceza, cezaların en adilidir. Suçlu psikolojisini ve insan tabiatını dikkate aldığı için suçluya zulmetmez, suçluyu gücünün üstünde bir mükellefiyete zorlamaz.³⁷⁷

İslam ceza hukukunda suçluya uygulanması öngörülen cezaların özellikleri klasik İslam hukuku literatüründe maddeleştirmek suretiyle açıklanmamış olsa da ceza hükümleriyle ilgili bahislerin arasına serpiştirilmiş halde mevcuttur. Bu başlık altında cezanın sahip olduğu özellikler doğrudan ayrıntılı bir şekilde incelenmeyecek, cezanın taşıdığı özelliğin mahiyeti kısaca açıklandıktan sonra yalnızca psikolojik boyutuna işaret edilecektir. Gerek beşerî hukukla alakadar müelliflerin gerek İslam hukukçularının cezanın özellikleri hakkında ittifak ettikleri söylenemezse de burada psikolojik yönünün de mevcut olduğuna kanaat getirmeye müsait dört özellik incelenecektir. Bunlar: Kanunilik, şahsılık, genellik ve denkliktir.

3.2.1. Kanunilik

Bir fiilin suç olarak kabul edilebilmesi için kanuni olmasının gerekmesi gibi bir yaptırımın ceza telakki edilip suçluya tatbik edilebilmesi için kanunlarda belirtilmiş olması gerekir. Cezanın kanuni olması için ise İslam hukukunun kaynaklarından birine dayanması gerekir. Devlet başkanının vazettiği kanunların muteber sayılması için şer'i

³⁷⁵ Büyükbaş, *Klasik İslam Hukukçularına Göre Cezalandırmanın Gayesi*, 160; Büyükbaş, "İslam Ceza Hukukunda Keffâret İlkesi", 57.

³⁷⁶ Zohreh Khosravi, "Din Eğitiminde Suçluluk ve Utanç", *Talim Dergisi* 2/1 (2018), 10.

³⁷⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/644.

naslara aykırı olmaması şarttır. Ayrıca hâkim, naslarda belirtilen cezadan daha iyi olduğunu düşünse bile kendisi bir ceza belirleyemez.³⁷⁸

Kanunilik ilkesinin temel mantığı, uygulamada keyfiliğin önlenmesi, kişisel hürriyet ve dokunulmazlığın güvence altına alınmasıdır. Kişiler, hangi suçun hangi ceza ile cezalandırılacağını bildikleri takdirde kendilerini hukuk emniyeti altında hissederek.³⁷⁹ Kişinin kendisini hukuk emniyeti altında hissetmesi ise sağlam bir psikoloji ve huzurlu bir hayat için gereken en önemli şartlarından biridir.

Kanunilik ilkesinin psikolojik yönden bir başka önemi ise, cezanın suçtan önce tespit edilmesinin ve suç işlemekten önce bir uyarı niteliği taşımasının insanları emir ve yasaklara itaat etmeye yönlendirmesi ve potansiyel suçluları suç işlemekten alıkoymasındır.³⁸⁰ Neticede cezalandırılma korkusu insan fitratında mevcut psikolojik bir olgudur. Bu ilke sayesinde insan, cezalandırılacağını bilince, teyakkuz halinde hareket eder.

Bu noktada İslam ceza hukukuna münhasır bir yaptırım türü olan ta‘zir cezalarının kanuni olup olmadığı sorusu akla gelebilir. Ta‘zir gerektiren suçların ve bu suçlara tatbik edilecek cezaların naslar tarafından belirlenmemiş olması, bu cezaların kanuni olmadığı anlamına gelmez. Hâkimler ta‘zir cezalarını tespitinde tamamen serbest değillerdir, onların, uymaları gereken kanun tarafından belirlenmiş temel ilkeler vardır. Bu ilkeler, İslam hukukunda yerleşik maslahatları koruması, cezanın faydalı ve kötülüğü önleyici ya da hafifletici olması, suç ile ceza arasındaki dengenin gözetilmesi şeklinde sıralanabilir.³⁸¹ Bu ilkeler neticesinde görülmektedir ki, hâkimin suçluyu affetme yetkisi olmadığı gibi had ve kısas cezaları ile belirlenen en üst seviyedeki ceza miktarının üstüne de çıkamazlar.

Esasen cezanın kanuniliğinin suçlu psikolojisini ilgilendiren bir yönü de buradadır. Ta‘zir cezalarında hâkimin takdir hakkının olması, değişen şartlara kolayca

³⁷⁸ İbrahim Çalışkan, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1989), 371.

³⁷⁹ Yiğit, “İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi”, 57.

³⁸⁰ Muhammed Selim Avvâ, *Fi usûlin 'nizâmi'l-cinâiyyi'l-İslami* (Kahire: Daru'l-Maarif, ts.), 50.

³⁸¹ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 76-77.

uyum göstermesini sağlar.³⁸² Böylece hâkimin kendi heva ve hevesleri doğrultusunda kullanamadığı bu yetkiyi, suçlunun sosyal, ekonomik ve bilhassa psikolojik durumunu göz önünde bulundurarak ta‘zir cezalarını belirleme noktasında kullanması mümkündür.

3.2.2. Şahsilik

Şahsilik, insanların sadece kendi fiillerinden sorumlu olması ve suç işlemeyen hiç kimsenin cezaî olarak sorumlu tutulmaması demektir. Böylece günahsız, masum insanlara hak etmedikleri cezalarla eziyet edilmesi önlenmiş olur. Nitekim işlemediği bir suçun cezasını bir insana yüklemek aklen de kabul edilemez.³⁸³

İslam ceza hukukunda da cezaların şahsiliği ilkesi esas olup işlenen bir suçtan dolayı yalnızca failin kendisi sorumlu tutulur. Aralarındaki yakınlık derecesi fark etmeksizin bir kimse başkasının suçundan sorumlu tutulamaz.³⁸⁴

İslam ceza hukukunda şahsilik ilkesinin istisnası gibi gözüken âkile uygulaması mevcuttur ki esasen meselenin suçlu psikolojisi ile ilgili yönü buradadır.

Âkile, taksir veya kastın aşılması sonucu adam öldürme veya yaralama suçu neticesinde suçlunun mağdur tarafa ödeyeceği diyeti üstlenen, failin baba tarafından kan bağı ile bağlı olduğu akrabalarına verilen isimdir.³⁸⁵ Kasten öldürme suçunda diyetin âkile tarafından yüklenilmemesinin sebebi potansiyel suçlulara suç işleme cesareti vermemek ve suçu işlemesine engel olmak amacına matuftur.³⁸⁶ Âkile sisteminin suçluyu istemeden veya yanlışlıkla işlediği bir suçtan dolayı düştüğü yalnızlık duygusundan kurtarma, kaderine terk ederek perişan olmasını ve biçare kalmasını önleme

³⁸² Hafize Kontbay, *İslam Hukukunda Cezalarda Gözetilen Amaçlar Işığında Suçla Mücadele ve Suçluların Islahı* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007), 26.

³⁸³ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 93.

³⁸⁴ Samire Hasanova, “İslam Ceza Hukukunda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2017), 104.

³⁸⁵ Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*, 338; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 7/255.

³⁸⁶ Hasan Khattaf, “İslam Ceza Hukukunda Ahlak ve İnanç Boyutu”, *İslam Ceza Hukuku*, ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz (Lale Yayıncılık, 2017), 1/132.

gibi çok önemli bir fonksiyonu vardır.³⁸⁷ Böylece mağdur tarafının maddi ve manevi mağduriyetinin giderilerek acılarının dindirilmesinin³⁸⁸ psikolojik yönü bir tarafa, failin yükünün hafifletilip psikolojik olarak rahatlatılması, İslam ceza hukukunda suçlunun psikolojik sağlamlığını korumak için gereken tüm önlemlerin alınmasının bir sonucudur.

3.2.3. Genellik

Genellik ilkesi, cari olan hukuk karşısında hiçbir kişi ya da zümrenin ayrıcalığı söz konusu olmaksızın tüm şahıslara eşit bir şekilde hüküm verilmesi olarak esasına dayanmaktadır. İslam ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan genellik ilkesinin gereği olarak bütün insanlar hiçbir sosyal, inanç veya ekonomik statü farkı gözetilmeksizin hukuk önünde eşittir.³⁸⁹ İslam ceza hukukunda, adaletsizliğe yol açabilecek temel saiklerden birisi olan kişinin kendisini başkalarından farklı ve ayrıcalıklı görmesine müsaade edilmez. İslam ceza hukukunda bu psikolojik yanılgıyı ortadan kaldırmak için tüm insanlar birbirine denk tutulmuş, kimsenin diğerinden üstün olmadığını üstüne basarak vurgulanmıştır.³⁹⁰

Kur'an-ı Kerim'de insanların eşit yaratıldığı ve üstünlüğün ancak takva ile olacağı beyan edilmiştir.³⁹¹ Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v) de hırsızlık yapan soylu bir aileye mensup bir kadının affedilmesi için gelen aracılara sert bir dille geri çevirmiş ve geçmiş kavimlerin helake uğramalarının başlıca nedeninin suçlular arasında ayrımcılık yapmak olduğunu, hırsızlık yapan kendi kızı Fatıma (r.a.) da olsa aynı cezayı tatbik edeceğini ifade buyurmuştur.³⁹² İslam ceza hukukunda cezalarda genellik ilkesini benimsemesi, suçlunun soyundan, statüsünden dolayı negatif ya da pozitif anlamda ayrımcılığa uğramayacağını bilmesi yüksek statüdeki potansiyel suçlarının

³⁸⁷ Sabri Erturhan, "İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 135.

³⁸⁸ Hasanova, "İslam Ceza Hukukunda Cezanın Şahsiliği İlkesi", 106.

³⁸⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/316; Yaşar Yiğit, "İslam Ceza Hukukunda Eşitlik İlkesi ve Dokunulmazlık", *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* 2/13, 14, 15 (1999), 195.

³⁹⁰ Savut, "Hikmet ve Fıtrat Ekseninde Adaletin Temelleri", 474.

³⁹¹ Hucûrât, 49/13.

³⁹² Buhârî, Hudûd, 16 (6787).

cezanın şiddetinden korkup caymasını, düşük statüdeki insanların ise hukuka güvenmelerini sağlar.

3.2.4. Denklik

İslam ceza hukukunda öngörülen cezaların temeli, işlenen suç ile bu suça verilecek engelleyici cezanın birbirlerine denk olmasıdır. Öngörülen ceza, işlenen suçun verdiği zarara uygun olmalıdır. Zarar ağırsa ceza da şiddetli olur, zarar hafifse ceza da hafif olur.³⁹³ Ceza, fiilin ağırlığına ve suçlunun sorumluluk derecesine denk bir şekilde tertip edilmeli ve uygulanmalıdır. Eğer ceza bir taraftan suçlunun durumunu esas alıp diğer taraftan fiilin ağırlığını da karşılar nitelikte olmazsa adalet kavramından bahsedilemez.³⁹⁴ Nitekim Allah Kur'an-ı Kerim'de "Eğer ceza vereceksiniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın." buyurmaktadır.³⁹⁵

Ceza, mevcut suçluyu ıslah, muhtemel suçluyu ise suç işlemekten vazgeçirecek mahiyette olmalıdır. Suç işlemeyi tasarlayan kimse göreceği cezanın şiddeti karşısında irkilmeli ve suç işlemekten vazgeçmelidir. Suçtan elde edilecek kazanç veya tatmin edilen arzu ile cezanın doğuracağı acı ve yoksunluk arasında büyük bir fark olduğu takdirde suçlunun suç işlemesinin önüne geçilebilir. Böyle bir fark yoksa hatta iki vasıf arasında eşitlik varsa cezanın suçlu üzerinde hiçbir etkisi olmaz.³⁹⁶ Dolayısıyla suçlunun mağdura çektiği acı ile suçluya verilecek cezanın vereceği acının orantılı olması gerekir. Bu orantı, eşitlik ve kısas ile sağlanır. Kısas zulüm olarak nitelendirilemez. Zira bakıldığında suçlu daha zalimdir, hatta kısasta hiç zulüm yoktur, çünkü esas zulüm suçluya kısas uygulamamak,³⁹⁷ suçuna denk bir ceza vermemektir.

Hırsızlık suçunda el kesme, zina suçunda yüz kırbaç vurulması, kazf suçunda seksen kırbaç vurulması cezalarının bire bir suça denk cezalar olmadığı yönünde bir takım itirazlar varit olmuştur. Bu itirazlar yersizdir, bu cezalar insanların menfaatleri

³⁹³ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 9, 153.

³⁹⁴ Murat Polat, *İslam Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge* (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 35.

³⁹⁵ Nahl 16/126.

³⁹⁶ Erem, "Suçlu İnsan Psikolojisi", 519.

³⁹⁷ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 16.

ile uyumludur. Örneğin, hırsızlık suçu sadece korunaklı bir yerden bir malı çalmak değildir. Eğer öyle olsaydı gasp suçuna da el kesme cezası verilirdi. Halbuki gaspın cezası ta‘zirdir. Ancak hırsız, işlediği suçla başta güçsüz ve zayıflar olmak üzere bütün topluma korku salar, emniyeti tehdit eder, istikrar ve sükûn ortamını bozar. Zira hırsız çoğunlukla insanların gafil oldukları, gece herkes evinde emniyet içindeyken suçunu işler. Bir mahallede işlenen hırsızlık tüm mahalleye korku salar, mahalle halkının uyularını kaçıırır.³⁹⁸ Dolayısıyla tek bir kişinin değil bütün bir toplumun rahatını bozan, huzurunu kaçıran bir hırsıza verilecek el kesme cezasının suçun büyüklüğüyle denk ve orantılı olduğu açıktır.

Zina suçunu işleyen suçlu ise insan neslini bozmakta, aile kurumunu yıkmakta, bulaşıcı hastalıkları yaygınlaştırmakta, babalarından habersiz çocuklar yetişmesine sebep olmakta, çocuklarından habersiz babalar var etmekte, ilahi emaneti taşımakla vazifeli anneliği ayaklar altına almakta, korkusundan yeryüzünü ve gökleri titreten bir suçu işlemektedir. Diğer taraftan kazf suçunu işleyen suçlu, iffetli bir kadını toplum nazarında küçük düşürmekte, itibarını zedelemekte, zina suçuna meyilli insanları cesaretlendirmektedir. Dolayısıyla zina suçunu işleyen (muhsan olmayan) suçluya öngörülen yüz kırbaç cezası da kazf suçuna öngörülen seksen kırbaç cezası da suçluların yol açtığı hasarların büyüklüğü göz önüne alındığında adil ve suça denktir.³⁹⁹

İslam ceza hukukundaki cezaların en katısı yol kesme (hırab) cezasıdır. Buna göre yol kesen, düzen bozanların cezası ya öldürülmeleri ya asılmaları ya el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da bulundukları yerden sürülmeleridir.⁴⁰⁰ Bu suçun cezasındaki ağırlık, suçun miktarı bakımından değil meydana getirdiği korku, yol açtığı fesat, toplumda yaydığı endişe atmosferi bakımındandır. Çünkü bir araya gelip de insanların yolunu kesen, üstlerinde başlarında ne varsa alan, kendilerine karşı geleni öldüren suçlular siyasi iktidarın otoritesini zayıflatırlar. Böylece toplumda düzen ve intizam yok olur, insanlar kaosa sürüklenir, kargaşa hâkim olur, zulüm yaygınlaşır.⁴⁰¹ Toplumdaki ahengi ifsat eden, insanların psikolojisini alt üst eden böyle şedit bir suç

³⁹⁸ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 38; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 8.

³⁹⁹ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 38-39.

⁴⁰⁰ Mâide, 5/33-34.

⁴⁰¹ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 9.

ancak aynı oranda şedit bir ceza denk olabilir ki potansiyel suçlu suç işlemekten geri dursun.

Cezanın suça denk olmayıp suçtan az ya da çok olması suçlunun psikolojisini olumsuz yönde etkiler. Cezanın suça denk olması ise gerek suçlunun vicdanını rahatlama açısından gerek mağdurun psikolojisi açısından olumlu etkiye sahiptir.

3.3. CEZALARIN PSİKOLOJİK İZAHİ

İslam ceza hukukunda kişiye ya da topluma zarar veren her türlü davranışın önlenmesi vaciptir. İşlenen suçtaki zarar ne kadar fazla ise bu suçu önleyici müeyyide de o derecede kuvvetli olmalıdır.⁴⁰² Zira insanları suç işlemeye sevk eden unsurlardan birisi de suç ile elde edilen kazancın, cezalandırılma sonucunda yaşanacak kayıplardan daha avantajlı olduğu düşüncesidir.⁴⁰³ İnsan yaratılışı gereği ümit ve korku duygusuna sahiptir. Yaptığı her eylem, gerçekleştirdiği her icraat bu korku ve ümit duygularının tesiri altındadır. Bir eylemin doğuracağı tehlike veya vereceği zarar oranında o eyleme teşebbüs etmekten kaçınır. Mesela, bir insan atladığı takdirde bazı çıkarlar elde edecekse bile ölüm korkusu ağır bastığı sürece hareket halindeki bir trenden yahut bir binanın tepesinden atlamaz. Ama atladığı takdirde kurtulma ümidi varsa elde edeceği çıkarların ağır basmasıyla hareket halindeki bir trenden yahut bir binanın tepesinden atlayabilir. Çünkü burada önemli bir tehlikeye maruz kalmamakla birlikte amacına ulaşma ihtimali galiptir. Bunun gibi normal şartlar altında insanlar çoğu kez uçurum yerine düz yolu, hırçın at yerine uysal ata binmeyi tercih eder. Tüm bu tercihlerin arka planındaki faktör zarar ve yarar dengesini korumaktır. İnsan zararın ağır bastığından kaçır, yararın ağır bastığına yönelir. İnsan psikolojisi böyledir. Aynı psikolojik tepki ve davranışlar suç işleme durumlarında da geçerlidir. İnsanda zarar görmeyeceği veya tehlikeye uğramayacağı yönünde galip bir kanaat oluşursa suç işlemekten çekinmez.

⁴⁰² Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 57.

⁴⁰³ Işıktaç, *Adalet Psikolojisi*, 113.

Ancak suç işlediği takdirde ağır bir cezaya müstahak olacağını bilirse fiili işlemekten çekinecektir.⁴⁰⁴

İslam ceza hukukunda öngörülen müeyyideler insan psikolojisiyle tam bir uyum içerisinde olup insanı suça sevk eden psikolojik faktörlere karşı bu faktörleri alt edebilecek ve insanı suçtan uzaklaştıracak psikolojik faktörlerle mücadele edilmektedir. Mesela bir kişi başka birisine eziyet etmek için iftira atmayı düşünecek olursa fiziksel ve psikolojik olarak çekeceği eziyetleri, toplumun edeceği hakaretleri düşünerek suçu işlemekten vazgeçer. Eğer suça sevk eden faktörler suçu önleyen faktörlere galip gelir de kişi suç işlerse bu defa, fiziksel ve psikolojik olarak müstahak olduğu ceza ve toplumun kendisine yönelttiği hakaretler onu tekrar suç işleme fikrinden alıkoyacaktır.⁴⁰⁵

Zira insan, fitratının gereği olarak daima mükafatı arzulayıp elde etmeye çabalar, cezadan ise hoşlanmayıp kaçır. İslam ceza hukukundaki tüm hükümler bu psikolojik gerçeklik göz önünde bulundurularak konulmuştur. Bu hükümler havf ve reca, kuvvet ve zaaf esaslarına göre her zaman ve her mekân için elverişlidir. Çünkü insan fitratı her zaman ve her yerde aynıdır, zamanın ve mekânın değişmesiyle değişmez. İşte İslam ceza hukukunun geçmişte uygulandığı gibi uzak ve yakın gelecekte de uygulanmaya elverişli bir sistem oluşunun sırrı buradadır.⁴⁰⁶

Ceza niteliği taşıyan her tedbirin psikolojik bakımdan gerekçesinin aranması gereklidir.⁴⁰⁷ Bu gerekliliğe binaen ölüm, celde, kısas, el kesme, sürgün ve hapis cezalarının psikolojik izahı yapılmalıdır. Bu noktada İslam ceza hukukundaki suçun ispatlanmasının zorluğu, cezaya hükmedilmesi için çok detaylı bir tahkikatın gerekmesi, hadlerin şüpheyle düşmesi gibi cezaların uygulama alanını oldukça daraltan güzide prensiplere değinilmeyecektir. Sanığın sağlam ve adil bir muhakeme sürecinden geçtikten sonra tüm şartların tahakkuk ettiğinin anlaşıldığı suçun cezasının psikolojik

⁴⁰⁴ Muhammed b. Abdillâh Zâhim, *Tatbîku 'ş-şer'iatî'l-İslâmiyye fî menî'l-cerîme* (Kahire: Daru'l-inâd, 1992), 189-190; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/714-715; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 165-166.

⁴⁰⁵ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/646.

⁴⁰⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/648.

⁴⁰⁷ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 57.

izahı yapılacaktır. Ayrıca şahitlik vasfını düşürme, fasıklık vasfıyla nitelendirme, vaaz ve nasihat, uyarı, mahkemeye celp, kınama, tehdit, yüz çevirme, tecrit gibi başlı başına psikolojik özelliği haiz cezalar⁴⁰⁸ izahtan vareste olup bu çalışmada ele alınmamıştır.

3.3.1. Ölüm

İslam ceza hukukunda yol kesme (kat'ı tarik),⁴⁰⁹ muhsanın işlediği zina,⁴¹⁰ din-den dönme (irtidat),⁴¹¹ isyan (bağy)⁴¹² ve kasten adam öldürme⁴¹³ suçlarını işleyenlere -ayrıntılarında birtakım ihtilaflar olmakla birlikte- had veya kısas cezası olarak ölüm cezası verilir. Ölüm cezasının ta'zir cezası olarak öngörülmesine ise doktrinde çok sıcak bakılmamakla birlikte, mükerrer suçluluk, suçlunun ıslahından ümidin kesilmesi, kötülüğün önlenemesinin ve toplumun zarardan korunmasının tek yolunun suçlunun ortadan kaldırılmasına bağlı olması durumlarında zarurete binaen istisnai olarak ölüm cezası verilmesine açık kapı bırakılmıştır.⁴¹⁴

Beşerî hukuk literatüründe son derece tartışmalı bir ceza olan ölüm cezasının lehinde ve aleyhinde pek çok görüş serdedilmiştir. Bilhassa insan hakları düşüncesinin beşerî hukuk literatürüne girmesinden sonra ölüm cezasının aleyhindeki görüşler artmıştır. Ancak her halükârda ölüm cezasını savunan ve gerekliliğini iddia eden batılı düşünürler de vardır. İslam ceza hukukunun ilahi kaynaklı olması ve tüm zaman ve mekanlarda uygulanmak üzere açık naslar tarafından tayin edilmesi ölüm cezasının meşruiyetinin tartışılmasının önünde bir engel olarak durmaktadır. Nitekim bu başlık altında mezkûr tartışmaların hiçbirine etraflıca değinilmeyerek yalnızca ölüm

⁴⁰⁸ Psikolojik cezalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Tekin, "İslâm Ceza Hukukunda Tâbî, Tekmilî ve Ta'zir Nitelikli Manevî Ceza Türleri", *Amasya İlahiyat Dergisi* 14 (2020), 99-139.

⁴⁰⁹ Mâide, 5/33-34.

⁴¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/119 (No. 3621); Serahsî, *el-Mebsût*, 9/39.

⁴¹¹ Buhârî, *İstîtâbe*, 5 (No. 6922); Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 1 (No. 4351); Serahsî, *el-Mebsût*, 10/98.

⁴¹² Hucûrât, 49/9; Ebû'l-Hasen Âlî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverî, *el-Hâvi'l-kebîr hüve şerhu muhtasari'l-Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdulmevcud (Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1999), 13/99; Ebû Muhammed Âlî b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âssâr* (Beyrut: Daru'l-fikr, ts.), 12/501.

⁴¹³ Bakara, 2/178-179, İsrâ, 17/33.

⁴¹⁴ Münteha Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 190.

cezasının lehine olan iki görüşten sosyolojik olana kısaca değinilecek, psikolojik görüş ise izah edilecektir.⁴¹⁵

Ölüm cezasının lehine olan görüşler sosyolojik ve psikolojik olmak üzere iki kısımdır. Sosyolojik görüş, ölüm cezasının suçluyu mutlak surette toplumdan uzaklaştırdığını böylece toplumun suçludan ebediyen kurtulduğunu savunur. Psikolojik görüş ise ölüm cezasının son derece ağır bir ceza olması bakımından potansiyel suçluları korkuttuğunu savunur. Cezaların en temel amaçlarından biri olan ıslah amacı ise ölüm cezası mevzubahis olduğunda söz konusu değildir. Zira bu ceza suçlunun hayatına son verilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla ölüm cezasının lehine olan görüşlerde ıslah mekanizmasından bahsedilemez.

Ölüm cezasının gerekliliği savunan ve toplumu merkeze alan sosyolojik görüş hakkında şunlar söylenebilir: İslam ceza hukukunun bir insan hayatı ile diğer insan hayatı arasında ve insan hayatı ile toplumdaki potansiyel kargaşa arasında bir denge kurmak üzere öngördüğü ölüm cezası⁴¹⁶ ile toplumun tümü için rahmet olması, insanların hayatlarını mutlu ve huzurlu bir şekilde idame ettirmeleri, hayatlarına suçun bulaşmaması hedeflenmektedir. İnsan toplum içinde yaşamak zorunda olduğuna göre toplum da varlığını ve düzenini idame ettirebilmek için gerekli her türlü tedbiri alma hakkına sahiptir.⁴¹⁷ Nitekim yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "Kısasta sizin için hayat vardır."⁴¹⁸ buyurmaktadır. Yani kısasta içinde bozukluğa, düşmanlığa, ihtirasa yer olmayan huzur dolu, sakin bir hayat vardır.⁴¹⁹ Toplumu merkeze alan bu görüşe kısaca değindikten sonra suçluyu merkeze alan psikolojik görüşe geçebiliriz.

Haksız yere adam öldürmenin cezası olan kısas cezası, yok edilen masum bir hayatın karşılığında failin hayatının yok edilmesini öngörür. Failde mevcut adam öldürme dürtüsünün karşısına işin sonunda kendi canını kaybetme gibi oldukça etkili bir yaptırım koyulmuştur. Böylece son derece ağır ceza tehdidini gören potansiyel

⁴¹⁵ Ölüm cezasının lehindeki ve aleyhindeki görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Demirel, "Ölüm Cezası", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1 (1955), 152-171; Maşalı, *Ölüm Cezası*, 119-153.

⁴¹⁶ Ahmad, "İdam Cezası ve Bedensel Ceza", 2/410.

⁴¹⁷ Maşalı, *Ölüm Cezası*, 125.

⁴¹⁸ Bakara, 2/179.

⁴¹⁹ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 9.

suçlunun suçtan önce pek çok kez kendi canını kaybetmeye değip değmeyeceğini düşünmesi hedeflenmiştir. Kişideki kendi canını kaybetme korkusu, suç işleme isteğine ağır basacak ve suçu işlemesi daha başından engellenecektir.⁴²⁰ Adam öldürme suçuna ancak kendisini topluma bağlayan insanî bağlarını kesmiş bir kimse tevessül edebilir. Böyle bir kimse aynı zamanda bütün insanlığa saldırma potansiyeline sahiptir. Çünkü insanı adam öldürmeye iten neden, yani saldırgan nefis onda mevcuttur.⁴²¹ Görülmektedir ki İslam ceza hukukunda kısas cezası, insan psikolojisi dikkate alınarak öngörülmuş ve kısas cezasının caydırıcılık yönü ile kişiyi cinayet işlemeye sevk eden psikolojik dürtü engellenmiştir.

Bu noktada ölüm cezasının bir istinası olarak babanın çocuğunu öldürmesi durumunda kısas edilmemesinin de psikolojik boyutuna değinmek gereklidir. Zira Malikîler dışında bütün mezhepler evladını öldüren babanın kısasen öldürülmeyeceğine hükmetmişlerdir. Bilhassa Hanefî fakihler, babanın çocuklarına karşı sevgi ve merhamet besleme fitratı üzerine yaratıldığından çocuğunu öldürmeyi düşünmeyeceği görüşündedirler.⁴²² Babanın fitratında çocuğa karşı beslediği babalık şefkati çocuğunu öldürmeye engel olduğu⁴²³ gibi çocuğunu öldürme kastında şüphe doğurmak için yeterlidir.⁴²⁴ İşte bu husus İslam ceza hukukunda suçlu psikolojisinin nazarı itibara alındığı en ince noktalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sadece kasten adam öldürme cezası olarak değil muhsanın zinası, yol kesme, isyan ve irtidat suçları için de ölüm cezası, yaratıcısı olarak kullarının yarar ve zararına olan şeyleri en iyi şekilde bilen Allah tarafından belirlenmiştir. Nesli ifsat eden zina suçunun, toplumsal güvenliği tehdit ederek korku atmosferi oluşturan yol kesme suçunun, Allah'ın varlığını reddedip bunun propagandasını yapan irtidat suçunun en ağır ceza olan ölüm cezasını gerektirmesi Allah'ın bu suça en uygun cezayı vazetme gayesinin bir göstergesidir. Bu gerçek karşısında insan, Allah'ın emrinin bir hikmet ve

⁴²⁰ Fikri Ahmet Ukaz, *Felsefetü'l-ukûbe fi's-şerîati'l-İslâmiyye ve'l-kânûn* (Cidde, 1982), 159; Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 335; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/665; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 228.

⁴²¹ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 343.

⁴²² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 7/235; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 6/105.

⁴²³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 7/235.

⁴²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/91-92.

gayeden yoksun olamayacağını anlayıp teslim olmaktan ve her şeyi bilemeyeceğini itiraf etmekten başka bir şey yapamaz ve suç işlediğinde cezalandırılması gerektiği inancını içselleştirdiği için suç işlemekten vazgeçer.⁴²⁵ Had cezaları naslarla belirlenmesi nedeniyle belirli suçların önlenmesi için en uygun ceza olma niteliği taşımaktadır. Böylece caydırma amacının psikolojik temellerini dogmatik bir biçimde açıklanmış olmaktadır.⁴²⁶

Ölüm cezasının insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren uygulanıyor olmasının altında ise dini özelliğinin yanında insan fitratına uygun olması gerçeği yatar.⁴²⁷ İnsan fitratına uygun bir cezanın ise psikolojiye uygun olduğu inkar edilemez bir gerçekliktir. Zira ölüm korkusu kişiyi yaşam çabasına güdüler.⁴²⁸

Ölüm korkusu kadar insanı etkileyecek başka bir amil olmadığı, ölüm cezasının müstakbel suçluları korkutarak suçluyu mutlak şekilde toplumdan uzaklaştırdığı⁴²⁹ bir gerçektir. Olur olmaz her suçu işleyene değil de İslam ceza hukukunun tayin ettiği belirli sayıdaki ve nitelikteki ağır suçları işleyen, cezai ehliyet ile sorumluluğa sahip oldukları ve suçu işledikleri yakîn derecesinde bir bilgiyle belirlenen suçluların -iş “kelle kesme” boyutuna getirmeden- ölüm cezasıyla cezalandırılmasının cezanın psikolojik izahatı göz önüne alındığında potansiyel suçluları suçtan caydıracağı kanaati oluşmaktadır.

3.3.2. Celde

İslam ceza hukukunda had cezası olarak muhsan olmayanın işlediği zina,⁴³⁰ iffete iftira (kazf)⁴³¹ ve içki içme⁴³² suçlarını işleyenlere -miktarlarında değişiklik olmakla birlikte- celde cezası verilir. Ayrıca celde cezası, ta‘zir cezasıyla adeta

⁴²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'in 'an rabbi'l-âlemîn* (Suudi Arabistan, 1423), 3/336-337.

⁴²⁶ Maşalı, *Ölüm Cezası*, 256.

⁴²⁷ Semir Âliye, *İlmü'l-kânûn ve'l-fıkhi'l-İslâmî: Nazariyyetü'l-kânûn ve'l-muâmelâtî's-şer'iyye* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Camiiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 1991), 167.

⁴²⁸ Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, 221.

⁴²⁹ Erem, “Suçlu İnsan Psikolojisi”, 315.

⁴³⁰ Nûr, 24/2.

⁴³¹ Nûr, 24/4.

⁴³² Buhârî, Hudûd, 2 (No. 6773); Ebû Dâvûd, Hudûd, 129 (No. 4480).

özdeşleşmiştir; ta'zir cezası denilince ilk akla gelen müeyyide celde cezasıdır.⁴³³ Her bir suça verilen celde cezası miktarı farklı olmakla birlikte konumuzun nicelikle değil nitelikle ilgilenmesinden dolayı burada miktarlar zikredilmeyecektir. Bu noktada, konunun devamında yer yer geçeceği için, celde cezasında kullanılması gereken aletin kırbaç (kamçı) olduğu kanaatini⁴³⁴ benimsediğimizi belirtmekte fayda görmekteyiz.

Ceza olarak celde öngörülen had suçlarının ortak noktaları bulunmakla birlikte her birinin kendine has özellikleri olduğu için bu suçlara tek tek kısaca değinilecektir.

Zina eden kişi, şeriatı gözetmeksizin kolay bir zevk aradığından aklını başına toplaması için kendisine bedensel acı çektirilir. Psikolojik bir hakikat olarak insan acıdan çok zevke meyleder. Gayrimeşru zevke yenik düşen insan sonrasında bedensel acı ile hatasının farkına vararak içsel bir denge kurar, pervasızlıktan kaçınır.⁴³⁵ Muhsan ile muhsan olmayanın zinasına farklı cezalar öngörüldüğü görülmektedir. Bunun sebebi ise muhsanın evlenmiş olması sebebiyle haramdan sakınan, harama ihtiyaç hissetmeyen, zina cezasına çarptırılmaktan kendisini koruyan bir kişi olduğu varsayılarak harama düşmesi konusundaki hiçbir mazeretinin kabul edilmemesidir. Muhsan olmayan ise hiç evlenmemiştir, muhsanın bildiğini bilmemiştir. Dolayısıyla muhsan olmayanın kanı heder edilmeyerek cezası hafifletilir. Ancak kırbaç cezasının azami miktarı ile cezalandırılarak bütün bedenine acı tattırılır ki böyle bir suça bir daha tevessül etmesin, tekrar haramdan faydalanmaya kalkışmasın.⁴³⁶ Gerek muhsan olmayanın cezasının hafifletilmesi gerekse hafifletilen cezanın bedene ıstırap çektiren kırbaç cezası olması psikolojik saiklere dayanmaktadır.

Namuslu bir kadına zina isnat ederek iffete iftira suçunu işlemeye sürükleyen pek çok psikolojik faktör vardır. Kıskançlık, çekememezlik, intikam arzusu gibi düşmanca duygular besleyen insan bu duygularının muhatabı olan kişiyi iffetsizlikle

⁴³³ Abdullah Çolak, *İslam Hukuku Ceza ve Borçlar* (Çorum, 2017), 129; akt: Aktaş, *İslam Hukukunda Cezaların İnsan Onuru Üzerindeki Etkisi*, 129.

⁴³⁴ Celde cezasında kullanılacak aletin sopa (değnek) değil kırbaç (kamçı) olduğunu tespit eden araştırma için bkz. Mustafa Özgür, "İslam Ceza Hukukunda Celde Cezasının İnfazında Kullanılacak Alet ve Uygulanışı Üzerine Bir İnceleme", *Amasya İlahiyat Dergisi* 12 (2019), 409-442.

⁴³⁵ Mahmud Muhammad Tâhâ, *The Second Message of Islam*, çev. Abdullah Ahmed en-Naîm (New York: Syracuse University Press, 1987), 74.

⁴³⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 3/355-356.

itham ederek küçük düşürme amacını güder. İslam ceza hukukundaki kazf cezası bu duyuların tahkir ve tahrip edici etkilerini yok etmek için vazedilmiştir. Çünkü psikolojik sebeplerle zina iftirasında bulunan kişi iftira attığı kişiye psikolojik eziyet çekmektedir.⁴³⁷ Psikolojik eziyetin derecesi ölçülemediği ve şiddeti kişiden kişiye değiştiği için mukabilinde bedeni bir ceza olarak kırbaç cezası öngörülmektedir.

Zina iftirası atan suçlu, yaptığı asılsız suçlamalarla bir nevi kendi kazdığı kuyuya düşmektedir. Aslında daha suça teşebbüs etmeden önce ispat edemeyeceğinin farkında olduğu halde yersiz isnatlarla karşısındakini zan altında bırakan kişi, işlediği suçun adeta bir bumerang gibi kendisine geri döneceğinin bilincinde olursa ağızından çıkanlara daha fazla dikkat edecektir.⁴³⁸

İçki içen kişi, zihnini uyuşturmak isteyerek ruhsal acılarını unutmak ve gerçekliklerin verdiği zorluklardan kaçarak yapay bir mutluluğa erişmeye çalışır.⁴³⁹ Kırbaçlandığı takdirde yaşayacağı bedensel acı ise berrak zihnini kullanarak kaçmaya çalıştığı gerçeklikle yüzleşmesini sağlar. Nitekim gerçekler onlardan kaçıldığında değil, onlarla yüzleşildiğinde ve sorunlar berrak bir zihin ve akılla çözüldüğünde değişirilir.⁴⁴⁰ İçki içen kişi ruhsal acılarını unutmak istemektedir ancak işlediği suçun neticesinde uygulanacak celde cezası ile ruhî acılarının yanına fiziksel acı da eklenecektir. Halihazırda acı çeken, çektiği acıyı katlamak istemeyen hiç kimse -ki insan psikolojisi acıdan kaçmaya meyyaldir- içki içmeye tevessül etmeyecektir.

Ta'zir cezaları için de genel olarak celde cezasının caydırıcılık faktörünün psikolojik etkisi söz konusudur. İşleyeceği suç karşılığında bedenî acılar hissedeceğini bilen insan suç işlemekten çekinir. Çünkü insanın canı tatlıdır, psikolojik rahatsızlığı olmayan sağlıklı bir insanın bedensel acı çekeceğini bile bile suç işlemesi mümkün değildir.

Son olarak celde cezasını ileride ele alınacak hapis cezasıyla mukayese ederek psikolojik bir faydasına işaret edilebilir. Buna göre, celde cezasına çarptırılan suçlu,

⁴³⁷ Üdeh, *et-Teşrîu 'l-cinâi*, 1/646.

⁴³⁸ Suat Erdoğan, “Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 155-156.

⁴³⁹ Üdeh, *et-Teşrîu 'l-cinâi*, 1/649.

⁴⁴⁰ Tâhâ, *The Second Message of Islam*, 74.

cezasının infazı tamamlandıktan sonra günlük hayatına, ailesine ve işine derhal dönebilmekte, uzun yıllar hapis kalmaktan ve oradaki fiziksel ve psikolojik olumsuzluklardan kurtulmaktadır.⁴⁴¹

3.3.3. Kısas

Bir organa verilen zarar dolayısıyla kısas cezası⁴⁴² uygulanır. Organlar bakımından göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş şekline bir uygulama söz konusu iken yaralamalar da kısas ahkamına tabidir.

Kısasta ceza işlenen suçun cinsindendir. Suçlunun suçunu işlerken ileride kendi işlediği suçun cinsinden bir ceza alacağını bilerek bu suçu işlememesi için organ zayıyatı ve yaralama suçlarına kısas cezası öngörülmüştür. Suçlu, suç işlemekten korkacaktır ama aynı zamanda hâkimin kendisine zulmetmeyeceğini ve cezasını belirlerken haddi aşmayacağını bilecektir. Bir kimsenin gözünü çıkaran, kulağını kesen veya diğer organlarına düşmanca duygularla kasten ve bilerek zarar veren kimseye bire bir aynı şekilde muamele edilecektir.⁴⁴³

Nitekim kısas cezasından beklenen, haksızlığa uğrayan mağdur kişinin tatmin edilmesi olduğu gibi aynı zamanda suç işleyen kişiye de verdiği zararın acısını aynen tattırarak bedel ödetmektir. Bu, akla en uygun, maslahatı gerçekleştirmede en etkili, hikmete en muvafık uygulamadır.⁴⁴⁴

Kısas gibi bir cezalandırma ile toplumda organları eksik, sakat insanların çoğalması söz konusu değildir. Çünkü cezadaki caydırıcılık suça atılmayı önleyici bir unsurdur. Böyle bir suçu işlemeyi tasarlayan kimse başkasına vereceği zarar ne ise herhangi bir zülüm, haddi aşma olmaksızın ve cezasız bırakılarak elini kolunu sallamak üzere terk edilmeksizin mutlaka aynısıyla ve misliyle cezalandırılacağından emin olursa suçu işleme konusunda tereddüt gösterecektir. Böyle bir kısas mekanizması

⁴⁴¹ Üdeh, *et-Tesrîu 'l-cinâî*, 1/690; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*, 208.

⁴⁴² Mâide, 5/45.

⁴⁴³ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 380.

⁴⁴⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü 'l-muvakkî 'în*, 3/351.

içinde toplumdaki sakat insanların sayısı artmaz.⁴⁴⁵ Aksine ne mağdur ne suçlu olarak bir organı eksik hiçbir kimsenin toplumda yer almamasını sağlar.

3.3.4. El kesme

İslam ceza hukukunda hırsızlık suçunun cezası el kesmedir.⁴⁴⁶ Bu infaz biçimi psikolojinin sağlam esaslarına, insan fitratına, eşyanın ve aklın mantığına dayanmaktadır.⁴⁴⁷ Hırsız karakteri itibariyle açgözlüdür, doyumsuzdur ve her şeyi mübah görme eğilimindedir. Hırsız insanlarla duygusal bağlarını koparır, onlara sadece yırtıcı bir hayvanın avına baktığı gibi bakar.⁴⁴⁸ Hırsız, helal yolla kazanç elde etmeyi azımsamakta, kazancını haram yolla arttırmayı cazip bulmaktadır. Kendi emeğinin geliri ile yetinmemekte, başkalarının emeğinin gelirine göz dikmektedir. Daha çok harcayabilme, daha fazlasına sahip olabilme, çalışıp yorulmadan zahmetinden kurtulup geleceğini garanti almak istemektedir. Hırsız hırsızlık yapmaya teşvik eden işte bu kısa yoldan fazla kazanç elde etme isteği ve hırsıdır. İslam ceza hukukunda ise insan psikolojisindeki bu duygulara karşı el kesme cezası vazedilmiştir.⁴⁴⁹ Buradaki amaç, çabalamadan mal elde etmeye çalışan insanda çabalasa bile çok zor para kazanacak hale getirme korkusu uyandırmaktır.

Hz. Ömer'in kıtlık yıllarında hırsızlık yapanların elini kesmemesi de İslam ceza hukukunda esas cezalandırılanın çalma fiili değil hırsızın beslediği tamahkarlık ve açgözlülük duyguları olduğunu göstermektedir. Hz Ömer hırsızlık yapan söz konusu kölelerin gerek çaldıkları deveyi kesip yemelerinden gerek bulunulan yılın kıtlık yılı olmasından anlaşıldığı üzere, şiddetli bir açlık çektiklerini biliyordu. Köleler, işlemiş oldukları suç emek harcamadan, çalışıp çaba göstermeden para kazanmak için işlemişlerdi. Aksine mecburiyetten yapmışlardı.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 349, 381.

⁴⁴⁶ Mâide 5/38.

⁴⁴⁷ Hasan Keskin, *Günümüz Gelişmeleri Işığında İslam Hukukunda Had Cezalarının İnfazı Sorunu* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 20.

⁴⁴⁸ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 86.

⁴⁴⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/652; Adnan Koşum, "İslam Hukukunda Hırsızlık Konusunda Yeni Yaklaşımlar", *Diyanet İlmî Dergi* 37/3 (2001), 100.

⁴⁵⁰ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 316.

Ayrıca, çalan el, toplumun kendisine güvenini boşa çıkaran eldir. O, bozulan ve bozukluğu diğer organlara sirayet eden bir organı temsil eder. Bozulan organ vücuttan ayrıldığında sağlıklı organlar muhafaza edilmiş olur. Tıpkı kansere yakalanan ya da kangren olan organ gibi bu parçanın vücuttan kesilip atılması gerekir. Aksi takdirde hastalık bütün bedene sirayet eder. Kanser yahut kangren olan organın kaybedilmesi psikolojik bir üzüntüye neden olsa da diğer organların selameti için vücuttan ayrılması gereklidir.⁴⁵¹

Hırsızlık, psikolojik hastalık sebebiyle işlendiğinde özel bir adla adlandırılan bir suçtur. Kleptomani denilen bu hastalık neticesinde hırsızlık yapan bir kişi en fazla ta‘zir ile cezalandırılabilir. Cezai ehliyetinin büsbütün ortadan kalkma durumuna ise Müslüman bir adli psikolog karar verebilir. Kleptoman, çaldığı malı aynen iade edemediği durumda ise tazmin ile sorumlu tutulur.⁴⁵²

3.3.5. Sürgün

İslam ceza hukukunda yol kesip de halkı korkutan fakat mallarını almayan ve adam öldürmeyen suçlulara ve zina eden muhsan olmayan erkeklere sürgün cezası⁴⁵³ verilir. Sürgün cezasının mahiyeti hakkında birtakım ihtilaflar vardır. Yaygın kanaate göre sürgün cezası, suçlunun yaşadığı yerden uzaklaştırılması ve belli bir ikamet adresinden çıkmasının engellenmesidir.⁴⁵⁴

Yol kesip halkı korkutan kişinin amacı kuvvetle muhtemel şöhrat bulma isteğidir. Suçlu sürgüne gönderilerek şöhrat bulması önlenir. Suça sebep olan faktör psikolojik olduğu gibi İslam ceza hukukunda öngörülen ceza da psikolojiktir.⁴⁵⁵ Zina eden muhsan olmayan erkek ise işlediği suçla insanlar arasında meşhur olur ve toplum içinde parmakla gösterilerek her defasında suçu kendisine hatırlatılır. Böylece suçlu,

⁴⁵¹ Muhammed Elgeadi - Aysha Saleh, “İslam Ceza Hukukunda Cezaların Pedagojik Açıdan Tahlili”, çev. Osman Güman, *İslam Ceza Hukuku*, ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren (Lale Yayıncılık, 2017), 1/338.

⁴⁵² Yılmaz, “İslam Ceza Hukukuna Göre Kleptomani”, 552.

⁴⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr* (Kahire, 1993), 7/107.

⁴⁵⁴ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 157-159.

⁴⁵⁵ Adem Arslan, *İlk Devir İslam Ceza Hukukunda Hadd Cezalarının İnfazı* (Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005), 70.

suçundan dolayı çekinir, insanların içine çıktıkça horlanma ve zillet hisseder. Hissettiği bu duygular ise daha sonra tekrar aynı suçu işlemesini kolaylaştırır. Sürgün cezası sayesinde insanların zina eden kişinin işlediği bu suç ile aldığı cezayı unutmaları ve suçlunun nefsinde aşağılık ve zillet duygusu uyandıracak olan ayıplamalardan uzak ve emniyetli bir ortamda hayatını idame ettirebilmesi sağlanır.⁴⁵⁶

Sürgün cezası, mümkün olan en kısa zamanda, suçlunun kaybettiği itibarını tekrar kazanması amacına matuftur. Dolayısıyla sürgün, her ne kadar ceza olarak verilse de aslında suçluyu, yepyeni güzel bir hayata hazırlamaya yardımcı olurken, suçlunun psikolojisini de dikkate almaktadır.⁴⁵⁷ Suçlu sürgüne gittiği yerde hayatında yeni bir sayfa açabilir, hayata uyum sağlayabilir, rızkını kolayca temin edebilir ve mahalle baskısına maruz kalma tehlikesinden de kurtulmuş olur.⁴⁵⁸

3.3.6. Hapis

İslam ceza hukukunda hapis cezası, had nevinden asli bir ceza olmayıp ta'zir nevinden tali bir ceza olarak kabul edilmektedir.⁴⁵⁹ Parası olmasına rağmen borcunu ödememe,⁴⁶⁰ öldürme suçunu azmettirme,⁴⁶¹ katile yardımcı olmak üzere maktulü tutma,⁴⁶² unsurları oluşmayan hırsabe suçunu işleme,⁴⁶³ nisap miktarına ulaşmayan malı çalma⁴⁶⁴ başta olmak üzere genel ahlak ve aile düzenine aykırı gelme, vergi ödememe, hakaret etme, iftira atma, yalan tanıklık yapma, hürriyeti kısıtlama, casusluk yapma, görevi ihmal etme, yasak eşya ticareti yapma, alkollü içki ve uyuşturucu madde bağımlılığı, orman yakma, yetkili mercilerin emirlerine riayet etmeme, rüşvet alma, zimmete para geçirme, kalpazanlık, çevreyi kirletme, namaz kılmama,

⁴⁵⁶ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 99.

⁴⁵⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/640; Aktaş, *İslam Hukukunda Cezaların İnsan Onuru Üzerindeki Etkisi*, 74.

⁴⁵⁸ Polat, "İslâm Ceza Hukukunun Karakteristik Özelliklerinden Bazı Örnekler", 279.

⁴⁵⁹ Fahrettin Korkmaz - Yasin Kurban, "İslam Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler", *İslam Ceza Hukuku*, ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren (Lale Yayıncılık, 2017), 1/588.

⁴⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/88; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 7/302-310.

⁴⁶¹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3/64.

⁴⁶² Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 376.

⁴⁶³ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3/317.

⁴⁶⁴ Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Sa'd Hasan Muhammed (Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-turâs, ts.), 186.

Ramazan'da açıktan oruç yeme veya içki içme, sahabeye sövme, dinde bidat çıkarma, ölü arkasından ağıt yakma, sihirbazlık yapma, kefarete ödememe, fetvada tesahül gibi kamu düzenini bozan⁴⁶⁵ pek çok adi nitelikli suça hapis cezası öngörülmüştür. Hangi suça ne kadar müddetle hapis cezası verileceği ise hâkimin yetki ve takdirine bırakılmıştır.⁴⁶⁶

Hapis cezasının psikolojik boyutuna bakıldığında görülür ki, suçluların çoğu için hapis cezasının önleyici olmasının sebebi özgürlüklerinin kısıtlanıyor olması değil doğurduğu manevi etkisidir. Zira hapsedilmenin vereceği maddi acı tahammül edilemez değildir. İnsanları asıl korkutan, hapishaneye girmiş olmanın vereceği manevi acıdır.⁴⁶⁷ Nitekim hapishane mahkumlarında ruh sağlığını önemli ölçüde etkileyecek ağır bir hata, yalnızlık, korku ve dışlanmışlık duyguları hat safhada yaşanır.⁴⁶⁸ Mahpus, işlediği ağır hatadan dolayı vicdan azabı çekmekte, kendisine sevgi ve merhamet besleyen ailesinden ve yakınlarından uzak ve yalnız kalmakta, önünü görememekten dolayı endişelenmekte ve korkmaktadır.⁴⁶⁹ Cezaevindeki suçlularda yalnızlık hissi, psikoz, anksiyete, depresyon ve intihar davranışı gibi sorunlar görülmektedir. Çeşitli çalışmalarda hapis cezasını çekmekte olan suçluların psikolojik semptom gösterme oranı toplumun geneline göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁴⁷⁰

Uzun süreli hapis cezasının bu dezavantajı yanında suçluların suç teşkil edilen basit ve karmaşık davranışları ince ayrıntıları ile anlatarak birbirlerine öğretmesi ve talim etmesi gibi olumsuz bir yönü daha mevcuttur.⁴⁷¹ Hapis cezasına müstahak görülen suçluların hapiste kaldıkları süre boyunca haya perdelerinin yırtılması hapisten çıktıktan sonra suç işlemelerine sebep olmaktadır. Böyle kimselerde fazilet duygusu,

⁴⁶⁵ Mustafa Avcı, *Hukuk Tarihimizde Hapis* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 239-254.

⁴⁶⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/695.

⁴⁶⁷ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 318.

⁴⁶⁸ Zehîr Ahmed Sibâi - Muhammed Ali Bâr, *et-Tabîb edebuhu ve fikhuhu* (Beyrut: Daru's-samiyye, 1993), 80-82.

⁴⁶⁹ Ahmet Hamdi Yıldırım, *İslam Hukukunda Mahpusun İnsanî Hakları* (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997), 49.

⁴⁷⁰ Görgülü, "Suç ve Suçlu Davranışı", 64.

⁴⁷¹ Dönmezer, *Kriminoloji*, 288.

insan ruhuna yer eden ve insana suçlara karşı koruma niteliği sağlayan etkin güçlerin-
den birisini kaybetmektedir.⁴⁷²

Diğer taraftan hapse giren suçlunun sorumluluk duygusu yok olmakta, sağlıklı ve gücü kuvveti yerinde olan suçlu git gide çalışmadan rahatça oturmaya ve tembelliğe alışmaktadır. Mahpusların büyük çoğunluğu maişetini nasıl temin edeceği endişesiyle tekrar karşılaşmamak için hapishaneden çıkmak istememektedir. Ailelerine ve dahi kendilerine karşı sorumluluk duyguları kaybolmaktadır.⁴⁷³

Ölüm cezasını kaldıran ülkelerde ölüm cezasının yerine getirilen ömür boyu hapis cezasının insancılığı sorgulanmaktadır. İçlerinde psikologların da yer aldığı bazı uzmanlar hapis cezasının kişiliği yok etmeyip yasalara aykırı olmadığı görüşündedir. Bazı uzmanlar ise hapis cezasının insanda onarılamaz yıkımlara yol açması nedeniyle müddetinin azami sınırının 10 yıllı kısıtlanması gerektiğini, bu süreden sonra insanın zaten insanlıktan çıkacağını savunmaktadır.⁴⁷⁴ Dolayısıyla hapishane şartları suçluların yaşı, eğitim durumu ve psikolojik hali göz önünde bulundurularak ayarlanmalıdır. Hapishane süresinin çok uzun olmasının mahpusların psikolojisini olumsuz etkilediği ve ıslah amacına hizmet etmediği göz ardı edilmemelidir.⁴⁷⁵

Hapis cezasının ıslah edici fonksiyonun gerçekleşebilmesi için hapishane ortamının lüks seviyesinde rahat olmaması gerekir. Elbette yemek, içmek, giyinmek, uyunmak gibi temel ihtiyaçlar asgari seviyede mutlaka karşılanmalıdır. Ancak mesela, mahpusa verilecek yatak çok yumuşak ve rahat olmamalıdır.⁴⁷⁶ Ki insanı suça teşvik etmesin, suçluya hapis cezasını cazip kılmasın. Mahpusa suç işlemekten önce, özgür olduğu hayatında sahip olamadığı imkanların tanınması hapis cezasının maksadını aşar.⁴⁷⁷ İslam ceza hukukunda hapis cezasından amaçlanan faydanın görülmesi ama bir taraftan da mahpusun haksızlığa uğramaması için uyulması gereken birtakım

⁴⁷² Ebu Zehra, *el-Ukübe*, 27.

⁴⁷³ Üdeh, *et-Teşrîu 'l-cinâi*, 1/737.

⁴⁷⁴ Osman Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası* (İstanbul, 1982), s. 61; akt: Maşalı, *Ölüm Cezası*, 148.

⁴⁷⁵ Korkmaz - Kurban, "İslam Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası", 1/590.

⁴⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 20/90.

⁴⁷⁷ Memet Zeki Uyanık, *İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 247.

ilkeler tespit edilmiştir. Bu ilkelere göre, mahpuslardan geçim sıkıntısı çekenlerin iadesi devlet tarafından karşılanır. Mahpusun kalacağı hücrenin asgari genişliği namazını kılabilceği boyuttadır. Mahpus aç ve çıplak bırakılmaz; doyuracak kadar yemek, yazın terletmeyecek kışın üşütmeyecek kıyafet verilir. Belirli periyotlarla mahpusun ziyaretçileriyle görüşmesine müsaade edilir.⁴⁷⁸

İslam ceza hukukunda hapis cezası mevcut olmakla birlikte çok uzun süreli hapis cezaları tercihe şayan görülmemiş, bunun yerine suçu önlemede, suçluyu eğitime ve ıslah etmede daha etkili olacağı düşünülen bedenî cezalar tercih edilmiştir.⁴⁷⁹ İnsan hürriyetini kısıtlayıcı uzun süreli hapis cezalarındansa kişinin başka türde ceza çekip hayatına devam etmesi psikolojisi açısından daha sağlıklıdır. Cezayı uzatıp psikolojiyi bozup hapisten çıktığında uyumsuzluk göstermesindense bir anda cezasını çekip hayatına devam etmesi psikolojik açıdan daha isabetli gözükmektedir.

3.4. PSİKOLOJİK AÇIDAN İNFAZIN İLKELERİ

İslam ceza hukukundaki cezalar büyük oranda geri dönüşü ve telafisi olmayan, bedenle alakalı yaptırımlar içerir. Dolayısıyla oldukça hassas ilkeler çerçevesinde yapılan bir yargılama sürecinden sonra infaz sürecinin de aynı hassasiyet içerisinde gerçekleştirilmesi gerekir. Hassasiyetin sağlanması için infaz, belli kural ve ilkeler dahilinde icra edilmelidir.⁴⁸⁰ Bu kural ve ilkelerde suçlunun psikolojisi mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

İslam ceza hukukunun tatbikini öngördüğü cezaların etkili bir psikolojik tedavi olmasının⁴⁸¹ altında cezanın infazı esnasında suçlunun psikolojik durumunun göz önünde bulundurulması yatmaktadır. Erem'in ifadesiyle belirtmek gerekirse, "Suçlu pek kötü olabilir. İnfazda bunu düşünmemeli. Zira, şu dünyaya insan olarak gelmenin

⁴⁷⁸ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, 164; Metin Yılmaz, "İslam Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 566; Uyanık, *İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane*, 231.

⁴⁷⁹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 176-177.

⁴⁸⁰ Mustafa Özgür, "İslam Ceza Hukukunda İnfazın Temel İlkeleri", *Akademik-Us Dergisi* 3/1 (2019), 55.

⁴⁸¹ Arslan, *İlk Devir İslam Ceza Hukukunda Hadd Cezalarının İnfazı*, 62.

bir manası vardır.”⁴⁸² İslam ceza hukukunda ceza infaz edilirken suçlunun bir insan olduğu, bir ailesinin ve arkadaşlarının olduğu unutulmaz. Suçlunun hukuka aykırı davranmış, suç işlemiş, birine zarar vermiş olması suçluya kanunî olmayan bir ceza vermeyi, işkence etmeyi haklı çıkarmaz.⁴⁸³ Dolayısıyla İslam ceza hukukunda suçlunun mevcut ve gelecek psikolojik durumu göz önünde tutularak infaza dair birtakım hükümler konulmuştur. Bu başlık altında suçlu psikolojisi hakkında kıymetli bilgiler elde edilmesine hizmet edecek olan muhtelif ilkelerin psikolojik yönleri incelenirken⁴⁸⁴ infazın tüm ilkeleri doğrudan ayrıntılı bir şekilde incelenmeyecek, yalnızca psikoloji ile ilişkisi kurulan ilkeler ele alınacaktır.

3.4.1. İkrar Eden Suçlu İçin Mühlet Verilmesi

Suçlu psikolojisi açısından önemli olan bir mesele olan ikrar, kişinin irtikap ettiği bir suçu itiraf etmesidir.⁴⁸⁵ İkrarın bir çeşidi de kendi kendini ihbar etmektir. İtiraf ile kendi kendini ihbar arasındaki fark itirafın muhakeme aşamasında yapılması, kendi kendine ihbarın ise hiçbir adli aşama başlamadan önce yapılmasıdır.⁴⁸⁶

Esasen itirafın hadiseye tam olarak uyması nadirdir. Çünkü suçlu, “kendini koruma tabii itışı” psikolojik ilkesinin gereği olarak itirafta bulunurken vakayı az çok kendi lehine olacak şekilde değiştirir. Kendi kendini ihbar eden suçluların çoğunun mecbur kaldığı için böyle bir ihbarda bulunduğu da tespit edildiğinden⁴⁸⁷ ikrarda bulunan şahsın üzerinde titizlikle durmak gerekir.

İslam ceza hukukunda konunun hassasiyetine binaen ikrarda bulunanın cezaî ehliyete sahip olup olmadığı, ikrarın sözlü olarak ve mahkeme huzurunda yapılıp yapılmadığı, her türlü baskı ve şüpheden uzak olup olmadığı gibi hususlar üzerinde

⁴⁸² Erem, *Adalet Psikolojisi*, 307.

⁴⁸³ Mustafa Özgür, *İslam İnfaz Hukuku* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2020), 61.

⁴⁸⁴ Faruk Erem, “Adalet Psikolojisi Bakımından Heyecanlar ve İhtiraslar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/4 (1945), 37.

⁴⁸⁵ Ahmet Duran, “İslam Hukukunda Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 239.

⁴⁸⁶ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 261.

⁴⁸⁷ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 259, 261.

önemle durulmuştur.⁴⁸⁸ Bu noktada Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) uygulaması yol göstericidir. Nitekim O (s.a.v.) kendisine zina ikrarıyla gelen bir sahabiye “Belki öpmüşsündür, belki göz kırpmışsındır, belki bakmışsındır?” şeklinde sorular sorarak⁴⁸⁹ suçlunun ikrarında şüpheye mahal bırakmamıştır.

Dolayısıyla suçunu itiraf yahut kendi kendini ihbar yoluyla ikrar eden kimsenin cezası hemen infaz edilmez. İkrarda bulunan kişi hakkında araştırma yapılır, akıl sağlığının yerinde olup olmadığı kontrol edilir, işlediğini iddia ettiği suçun mahiyeti hakkında sorular sorularak suçundan emin olunur.⁴⁹⁰ Had cezası infaz edilene kadar suçlunun ikrarında ısrarlı olmaması ve ikrarından dönmemesi şarttır.⁴⁹¹ Hâkim ikrarın doğruluğuna ve şahsın suçluluğuna kanaat getirdiği takdirde cezayı infaz eder.

3.4.2. Suçluya Tövbe Telkininde Bulunulması

İşlediği suçla fitratının iyiliğe meyyal tarafına aykırı bir iş yapan insanın çelişkiye düşerek pişmanlık duyup tövbe etmesi psikolojik bir ihtiyaçtır. Suçlu, suç işlediği için psikolojik olarak bunalıma girer, ıstırap ve sıkıntıya sürüklenir.⁴⁹² İşlediği suçtan pişman olmayan suçlu yok denecek kadar azdır. Özellikle insan bedenine yönelik işlenen suçlardan sonra failde vicdan azabı başlar. Psikolojik bir kanun olan “kendini koruma tabii itiş”nin etkisiyle ceza ile karşılaşan suçlunun pişman olup tövbeye sığınması kaçınılmazdır.⁴⁹³

Nitekim had cezası gerektiren bir suç işledikten bizzat Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) huzuruna gelip “Beni temizle!” diyen sahabiler bu pişmanlığın ve tövbe isteğinin psikolojisini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

⁴⁸⁸ Ferhat Koca, “İtiraf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/461; Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, 136-139.

⁴⁸⁹ Buhârî, *Hudûd*, 53 (No. 6824); Nesâî, *Recm*, 46 (No. 7131); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/253 (No. 2433).

⁴⁹⁰ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 66.

⁴⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/91-92; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/64-65.

⁴⁹² Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed Gazâlî, *İhyâu Ulumi'd-Dîn* (Beyrut: Daru'l-marife, ts.), 4/10; Kontbay, *İslam Hukukunda Suçluların Islahı*, 78.

⁴⁹³ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 261; Ahmet Gelişgen, *İslam Hukukunda Tövbenin Hadd Cezalarına Etkisi* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004), 58.

Ancak cezanın sabit olmasından sonra, infazın tatbikinden önce edilen tövbe cezayı düşürmez. Çünkü tövbe neticesinde cezanın uygulanmayacağı hükmü getirilirse hiçbir suçluya ceza uygulama imkânı kalmaz.

İslam ceza hukukunda da suçlunun bu psikolojik hali göz önünde bulundurularak infaz esnasında suçundan tövbe etmesinin istenmesi⁴⁹⁴ infazı düşürmemekle birlikte suçlunun psikolojisi gözetilmek suretiyle tavsiye edilmiştir.

3.4.3. İnfazın Aleniliği

Adaletin aleniliği ceza hukuku bakımından esaslı bir kaidedir.⁴⁹⁵ İnfazın gizli saklı ve kimseden habersiz, suiistimale açık bir şekilde suçluyla celladın baş başa kaldığı bir ortamda uygulanmaması için infazın bir cemaatin önünde yapılması gerekmektedir. Ancak Orta Çağ'daki insanlık dışı uygulamalar gibi ceza olmaktan çıkıp bir seyir malzemesi⁴⁹⁶ haline de dönüşmemelidir.

İslam ceza hukukunda infazın aleniyetinin esası zina suçunun cezasının belirtildiği ve müminlerden bir topluluğun da onların cezalandırılmasına şahit olmasının emredildiği ayete⁴⁹⁷ dayandırılmaktadır. Her ne kadar ayet zina haddi özelinde nazil olmuşsa da bütün had cezalarına teşmil edilecek bir umumiyet ifade etmektedir. Çünkü bütün had cezaları aynı amaca binaen emredilmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi için de cezaların aleni olarak infaz edilmesi gereklidir.⁴⁹⁸ Zira insan fıtratı itibarıyla kendisine eziyet veren şeylerden kaçınma meylindedir. İnsan, işleyeceği suçtan göreceği menfaat yanında kendisine verilecek ezayı gördüğü takdirde kendi tercihiyle suç işlemekten kaçınacaktır. Aynı şekilde suçlu da insanların gözü önünde infaz edilen bir cezadan sonra bir daha suç ilmeye cesaret edemeyecektir.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/110; Ebu Zehra, *el-Ukübe*, 174-176.

⁴⁹⁵ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 219.

⁴⁹⁶ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Kitabevi, 1992), 9-12.

⁴⁹⁷ Nûr, 24/2.

⁴⁹⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 7/60.

⁴⁹⁹ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, 38.

İnfaz esnasında hazır bulunması gereken cemaatin sayısı hakkında farklı görüşler vardır. Cemaatin sayısının belirsiz bırakılması, infazın aleni olması gerektiğine ama seyirlik bir törene dönüştürülmesinin gerekli olmadığına işaret etmektedir.⁵⁰⁰ Esas olan miktar değil, infaz haberinin toplum içinde duyulması⁵⁰¹ ve celladın suçlu ile baş başa kalmamasının sağlanmasıdır.

Celladın suçlu ile baş başa kalmamasının sağlanmasının sebebi ise celladın haddi aşması ve düşmanca tavır sergilemesi ihtimallerini en başından önlemektir. Böylece ne suçlu tek bir kişinin insafına terk edilmiş olur ne de cellat aksi bir durumda herhangi bir töhmet altında kalmış olur.⁵⁰²

Halkın önünde, şehir meydanı gibi bir yerde herkesin seyrine açık bir şekilde cezayı infaz etmenin suçlunun utanç duygusunu yok ettiğini, duyarsızlık ve arsızlık duygularına sebep olduğunu, intikam arzusuyla birlikte suç eğilimini arttırdığını gösteren birtakım araştırmalar ve iddialar doğrultusunda İslam ceza hukukunda infazın meydanlarda ve alelade mekanlarda değil infaz için hazırlanmış özel mekanlarda tatbik edilmesi daha uygundur.⁵⁰³ Bu esnada suçlunun yanında hâkimin ya da vekilinin, infazın hakkıyla yerine getirildiğini ve suçluya zulmedilmediğini ispatlamak için iki şahidin, ihtiyaç anında yardıma koşacak birilerinin,⁵⁰⁴ infazı tatbik edecek memurun, mağdur ve/ya yakınlarının hazır bulunması infazın aleniliği şartını yerine getirmek için yeterlidir. İnfaz sonrasında çeşitli iletişim araçları vasıtasıyla infazın gerçekleştirildiği topluma duyurularak aleniyet sağlanabilir.⁵⁰⁵

Böylece hem teşhircilik gibi insan onurunu ayaklar altına alan, psikolojisini bozan bir durumun önüne geçilmiş hem de suçlunun ileride kendisine çekidüzen vermesini sağlayacak bir duyguyu, başka insanlar önünde cezasını çekmenin verdiği

⁵⁰⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul, 1999), 992.

⁵⁰¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık Kamhavî (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1405), 5/106.

⁵⁰² Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 59.

⁵⁰³ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 60-61.

⁵⁰⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/110.

⁵⁰⁵ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 61.

utanç duygusunu tatması sağlanarak aleniyet ilkesinin konulma amacına uygun hareket edilmiş olunacaktır.

3.4.4. Suçlunun Aşağılanmaması

İslam ceza hukukunda cezalar suçluyu aşağılama vasıtası değildir. Bunun için cezanın infazı esnasında suçlunun suçunun yüzüne vurularak ayıplanması, kınanması, herhangi bir şekilde aşağılanması yasaklanmıştır.⁵⁰⁶ Suçluyu aşağılayan her türlü uygulama cezanın amacını aşar. Dolayısıyla cezayı infaz eden görevli de alenilik ilkesini gerçekleştirmek için infaz anında hazır bulunanlar da suçluya sövemez, hakaret edemez, suçluyu bağlayamaz, yere yatıramaz, elbiselerini soyamaz.⁵⁰⁷ İşlediği suçtan dolayı psikolojik olarak çektiği cezadan ötürü bedenî olarak yeterince acı çeken suçluyu hakaret, küfür gibi söz ve davranışlarla aşağılamamak suçlunun psikolojisini dikkate almanın bir sonucudur.

3.4.5. İnfaz Esnasında Avret Yerlerin Örtülmesi

İlk insan Hz. Âdem ile Hz. Havva'dan itibaren insan fitratında ve psikolojik yapısında kendi bedenini örtme yönünde önemli bir arzu ve eğilim vardır. Dolayısıyla avret mahremiyetinin fitri bir zorunluluktur.⁵⁰⁸ İslam ceza hukukuna göre avret mahremiyetinin ihlal edilmemesi adına, infaz anında suçlunun avret yerleri görünmeyecek şekilde sıkıca örtülür⁵⁰⁹ ki bir dikkatsizlik sonucu açılmasın.

3.4.6. İnfaz Esnasında Gözlerin Bağlanması

İnfaz esnasında suçlunun gözleri bağlanmalıdır.⁵¹⁰ Gözlerinin bağlanması, biraz sonra ölüm, el kesme yahut celde gibi psikolojisinin hazzetmeyeceği bir uygulamaya maruz kalacak suçlunun korkmasını, ürkmesini, kaçmasını engelleme amacına

⁵⁰⁶ Üveys Ateş, “İslam Hukukunda Cezalandırmada Gözetilmesi Gereken Esaslar”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 427.

⁵⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/167.

⁵⁰⁸ İsmail Güllük, “Avret Mahremiyeti Prensipleri Açısından Görüntü, Gerçeklik, Sanal Âlem ve Cinsellik Üzerine Fıkhî Bir Analiz”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 23 (2014), 108.

⁵⁰⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/110.

⁵¹⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/110.

matuf olduğu gibi infaz memurunun suçlu ile duygusal bir bağ kurarak görevini hakkıyla ifa edememesinin önüne geçilmesini de sağlar.

3.4.7. İnfazın Tatbik Edildiği Zaman

İslam ceza hukukunda cezaların infazı için özel bir vakit belirtilmemiş, karar hâkimin inisiyatifine bırakılmıştır. Bununla birlikte idam cezasını kabul eden birçok ülkede cezanın şafak vaktinde infaz edildiği bilinmektedir. Bunun temel nedenleri ise şafak vaktinin ortalığın sakin olduğu ve psikolojik olarak suçlunun ruhi dinginliğinin de zirvede olduğu bir vakit olmasıdır.⁵¹¹

3.4.8. İnfazın Ertelenmesi

Adalet psikolojisi açısından ayrı bir önemi haiz olan cezanın ertelenmesi,⁵¹² failin işlediği suç nedeniyle hüküm giydiği cezanın infazının belli koşullar altında ertelenmesi demektir. Beşerî hukukta cezanın ertelenmesi, cezanın en fazla iki yıllık hapis cezası olması, failin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan daha fazla hapse mahkûm olmaması, suçlunun yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık ve iyi hal, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi şartlarını gerektirir. Mahkeme, erteleme halinde failin mahkumiyeti bir uyarı olarak algılayıp bir daha suç işlemeyeceğine yönelik bir kanaat geliştirirse cezayı erteler.⁵¹³ Bu noktada devreye adalet psikolojisinin ilkeleri girer ve konunun uzmanının verdiği karar üzerine hüküm bina edilir.

İslam ceza hukukunda ise suçlunun içinde bulunduğu durum göz önünde bulundurularak, müstahak olduğu cezadan fazlasıyla cezalandırılmasının söz konusu olabileceği yerlerde infazın ertelenmesi yoluna gidilmiştir.⁵¹⁴ İnfazın ertelenmesi, “Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın.”⁵¹⁵ ayeti ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) zina itirafıyla gelen hamile

⁵¹¹ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 104-105.

⁵¹² Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi*, 245.

⁵¹³ Işıқтаç, *Adalet Psikolojisi*, 389-392.

⁵¹⁴ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 105.

⁵¹⁵ İsra, 17/33.

kadının cezasının infazını doğurduktan sonra emzirene kadar, emzirdikten sonra ise çocuğunu büyütecek birini bulmasına kadar erteleme ile sabittir.⁵¹⁶

İslam ceza hukukunda infaz, hamilelik,⁵¹⁷ nifas,⁵¹⁸ iyileşmesi mümkün fizikî hastalık,⁵¹⁹ akıl hastalığı,⁵²⁰ olumsuz hava koşulları,⁵²¹ sarhoşluk ve savaş sebebiyle ertelenir. Bu sebeplerin tamamı, İslam ceza hukukundaki genelde insana özelde suçluya gösterilen şefkat ve merhameti yansıtmakla⁵²² birlikte somut ve maddî olup objektif kıstaslara dayanmaktadır.

Örneğin, ceza ölüm cezası değilse ve hastalık şifa bulup geçmesi ümit edilen bir hastalık ise ceza ertelenir. Eğer hastalığın şifa bulması ümit edilmiyorsa veya ancak uzun vadede tedaviye olumlu cevap verecek bir hastalıksa ölüm dışındaki bedeni cezalar ertelenmeyip hafifletilerek uygulanır.⁵²³ Buradaki kıstaslara uygunluk psikolojik değil tıbbî veriler ışığında belirlenerek kişinin infazının ertelenip ertelenmeyeceği tespit edilir.

İslam ceza hukukunun beşerî hukuktan ayrıldığı bu noktada psikolojik olarak ele alınabilecek tek erteleme sebebi akıl hastalığıdır. Akıl hastalığı durumunda infazın ertelenmesi ihtilaflı bir meseledir. İhtilaf, suçu işlerken cezaî ehliyeti olmayan akıl hastası hakkında değil suçu işlerken cezaî ehliyete sahip olduğu halde yargılanıp cezaya çarptırıldıktan sonra aklî melekelerini kaybeden suçlunun infazının tatbiki hakkındadır. Konunun suçlu psikolojisi açısından ehemmiyetine binaen bu meseledeki ihtilaflara kısaca değinilecektir.

⁵¹⁶ Müslim, Hudûd, 22.

⁵¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/343; Serahsî, *el-Mebsût*, 9/73; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 5/245; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/344; Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 3/175.

⁵¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/100.

⁵¹⁹ Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 3/174; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ mâ 'rifeti me 'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1994), 5/458.

⁵²⁰ Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 3/168.

⁵²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/168; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/459; İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-müctehid*, 779.

⁵²² Waadi Süleyman Mezûrî, “Cezanın İnfazının Ertelenmesi Beşerî Kanun ve İslam Hukuku Arasında Bir Mukayese”, çev. Osman Güman, *İslam Ceza Hukuku*, ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz (Lale Yayıncılık, 2017), 2/885.

⁵²³ Orhan Çeker, “Fıkıhta Hasta”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1997), 62.

Şafîî ve Hanbelîlere göre, suçtan sonra infazdan önce akıl hastalığına yakalanan bir kimsenin infazının ertelenmesi için suçun hangi yollarla ispat edildiğinin üzerinde durmak gerekmektedir.⁵²⁴ Buna göre, had cezası gerektiren bir suç ikrar ile sabit olmuşsa infaz ertelenir. Çünkü suçlu, infazın başlamasından sonra bile ikrarından dönme hakkına sahiptir. Akıl hastasının bu hakkını sağlıklı bir şekilde kullanamama ihtimaline binaen infazın akli başına gelene kadar ertelenmesi gerekir. Eğer had cezası gerektiren bir suç beyyine ile sabit olmuşsa infaz ertelenmez. Çünkü cezanın ıslah amacı gerçekleşmese de caydırıcılık amacının gerçekleşmesini engellemek gerekir.⁵²⁵ Kısas cezalarında ise cezanın takdirinden sonra ortaya çıkan akıl hastalığı nedeniyle infaz ertelenmez.⁵²⁶

Hanefî mezhebinde had cezalarında infazdan önce akli melekelerini kaybedip cezaî ehliyeti ortadan kalkan kimsenin infazı ertelenir. Kısas cezasında ise suçlu, infaz için kısas hakkı sahiplerine teslim edilmeden önce aklını yitirirse infaz ertelenir. Kısas sahiplerine teslim edildikten sonra ise infazın başladığı kabul edildiği için infaz ertelenmez.⁵²⁷

Malikîlerde akıl hastalığının varlığı her hâlükârda had cezasının infazının ertelenmesine sebeptir. Kısas cezasında ise iki görüş vardır. Birinci görüşe göre akıl hastasının iyileşme ümidi yoksa ceza iptal edilir, yerine diyet hükmü getirilir. İkinci görüşe göre akıl hastası suçlu kısas sahiplerinin insafına bırakılır. Kısas sahipleri isterse kısası uygularsa diyet alırlar.⁵²⁸ Hanefîler ile Malikîler esasen aynı fikirdedir. Her iki mezhepte de temel kanaat infazın tatbik edilmeyip ertelenmesi yönündedir.

Ta'zir cezaları ise hiçbir şekilde akıl hastasına tatbik edilmez. Zira ta'zirin amacı haddizatında tedip ve tezhiptir, genel bir caydırıcılık sağlamaktır. Oysa akıl hastasına ta'zir cezası tatbik etmekle bu amaçlardan hiçbirine ulaşılamaz.⁵²⁹ Dolayısıyla

⁵²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/284; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 5/458; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/598.

⁵²⁵ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/598.

⁵²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/284.

⁵²⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/532; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/598; Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 119-120.

⁵²⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl* (Daru'l-fikr, 1992), 6/232; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/598.

⁵²⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 7/64.

akıl hastasına ta‘zir cezası vermek ona gereksiz yere eziyet etmektir ki bu hüküm adalet ile bağdaşmaz.

Neticede, cezalandırma sürecinin son aşaması olan infaz aşamasında suçlunun akıl hastalığının yerinde olup olmaması infazın ertelenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Eğer suçlunun akıl hastalığı kısa süreli ve gelip geçiciyse had, kısas ve ta‘zir cezalarının tamamında infaz ertelenir ve hastanın aklının başına gelmesi beklenir. Eğer suçlunun akıl hastalığı uzun süredir devam ediyor ve kısa vadede iyileşmesi mümkün gözükmiyorsa, had ve ta‘zir cezalarında infaz tamamen iptal edilir; kısas cezalarında ise bedenî infaz iptal edilmekle birlikte kul hakkının zayi olmaması için diyet cezası tayin edilir.

Bu noktada suçlunun akıl hastalığının tespitinde konunun uzmanına başvurmak gerekmektedir. Nitekim bu mesele suçlular tarafından istismar edilmeye son derece açıktır. İnfazdan kurtulmak için tetkikler esnasında akıl hastası gibi davranıp tetkiklerden sonra akıl sağlığının yerinde olduğu anlaşılan vakalar vardır. Dolayısıyla hâkim hükmünü belirlerken uzman raporlarını dikkate almalıdır.⁵³⁰

İnfazın düşmesi yahut ertelenmesi suçlunun serbest bırakılıp toplum içine salıverilmesi demek değildir. Her ne kadar akıl hastalığı suçtan sonra ortaya çıkmışsa da bu kimsenin aynı suçu veya daha ağırını işlemeyeceğinden emin olunamaz. Dolayısıyla suçtan sonra infazdan önce akıl hastalığına yakalanmış suçlular da akıl hastalarına yapılan muameleye tabi tutulmalı, cezaevi hastane karışımı mekanlarda ıslah ve tedavi edilmelidirler.⁵³¹ Böylece suçlunun akıl hastası numarası yaparak cezadan ve infazdan kaçmasının önü kapatılmış olur.

3.4.9. İnfaz Esnasında İşkencenin Yasaklanması

İşkence, tek başına veya herhangi bir otoritenin emriyle hareket eden bir veya daha fazla kişinin başka bir kişiyi, bilgi vermesi, itirafta bulunması için veya başka bir nedenle kasıtlı, sistematik veya sebepsiz olarak fiziksel ya da psikolojik acı çektirmesi

⁵³⁰ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 120-121.

⁵³¹ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 121.

olarak tanımlanır.⁵³² Suçluyu, suçlu pozisyonundan çıkarıp mağdur pozisyonuna sokan işkencenin uygulandığı kişinin psikolojisi üzerinde kaygı bozuklukları, depresyon, aile ve ilişki problemleri gibi birtakım olumsuz etkileri olduğu net bir şekilde ispatlanmıştır.⁵³³

İslam ceza hukukunda suçluya işkence edilmesi “Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınlara eziyet edenler apaçık bir bühtan ve günah yüklenmiş olmaktadır.”⁵³⁴ ayetinin sarih ifadesi gereğince yasaklanmıştır. Fukahanın ittifak ettiği üzere had ve kısas cezaları her ne kadar ağır olsalar da suça denk olarak tespit edildiği için öngörülen şartlara uygun tatbik edildiği takdirde işkence kapsamına dahil edilemez. Ancak hukuka aykırı bir biçimde infaz edilmesi ve haddin aşılması halinde işkence niteliği kazanır.⁵³⁵

3.4.10. İnfaz Aletinin Niteliği

İnfazın hukuka uygun olması ve işkenceye dönüşmemesi için getirilen kuralların en başında infaz aletinin niteliği gelmektedir. Her bir cezanın aletinin nitelikleri farklı farklı olsa da genel nitelik, suçluya cezanın haddini aşacak bir ıstırap vermeden infazı en kısa şekilde gerçekleştirmesidir.

İslam ceza hukuku kaynaklarında, infaz aletinin niteliği üzerinde önemle durulmuştur. Buna göre, öldürme suçuna karşılık infaz edilen kısas cezasında, işkenceye mahal bırakmayacak ve suçlunun daha az acı çekmesini sağlayacak bir alet olarak kılıcın kullanılması öngörülmüştür.⁵³⁶ Günümüzde de kılıç dışında, işkenceye sebebiyet vermeyecek ve ölümü kolaylaştıracak başka infaz aletlerinin kullanılmasında bir

⁵³² World Medical Association, *The Declaration of Tokyo* (Danish Medical Bulletin, 1975).

⁵³³ Murat Paker - Burcu Buğu, “Türkiye’de İşkence Mağdurlarının Psikolojisi Üzerine Yapılmış Araştırmaların Gözden Geçirilmesi”, *Türk Psikoloji Yazıları* 19 (2016), 79.

⁵³⁴ Ahzab, 33/58.

⁵³⁵ Şamil Dağcı, “İşkence”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/432.

⁵³⁶ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 7/245; Mehmet Köroğlu, *İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004), 78.

sakınca görülmemektedir.⁵³⁷ Bu hüküm “Öldürdüğünüz zaman güzelce öldürün.” hadisindeki⁵³⁸ emre de mutabıktır.

Müessir fiillerin karşılığında infaz edilecek kısas cezasında ve hırsızlık suçunun karşılığında infaz edilecek el kesme cezasında ise suçlunun çekeceği cezanın hadini aşmayacak bir aletin kullanılması gerekmektedir. Adaleti sağlamaya çalışırken zulmetmenin önüne geçebilmek için ise bilhassa günümüzde cerrahi müdahalelerde kullanılan aletlerle yapılmasının önünde hukuki bir engel olmadığı gibi daha isabetli olacağı bir gerçektir.⁵³⁹

Muhsan olmayan kişinin zinası, kazf ve içki içme suçlarının karşılığında infaz edilecek celde cezasında suçlunun kemiklerini kırarak ya da vücudunda onulmaz hasarlar oluşturabilecek sopa, değnek, cop gibi aletler değil deriden mamul, ince, kısa, düğümsüz bir kırbaç kullanılmalıdır. Böylece suçlunun bedeninde iz bırakmadan canı yakılmış olacaktır.⁵⁴⁰

İnfazın çıplak elle uygulanmasının ve yüze vurmanın yasaklanması,⁵⁴¹ infaz aleti hakkında inceden inceye tüm detayların belirlenmesi suçlunun neyle karşılaşacağını bilmesini ve psikolojik sağlamlığını muhafaza etmesini sağlar.

⁵³⁷ Ebu Zehra, *el-Ukübe*, 514-516; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/154.

⁵³⁸ Müslim, *es-Sayd ve'z-Zebaih*, 57; İbn Mâce, *ez-Zebaih*, 9 (No. 3170).

⁵³⁹ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 88-89.

⁵⁴⁰ Özgür, *İslam İnfaz Hukuku*, 90-92.

⁵⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/72-73.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNFAZ SONRASI SUÇLU PSİKOLOJİSİ

Cezanın infazı ile amaçlanan yararın sağlanabilmesi, infaz sonrasının da düzenlenmiş olmasına bağlıdır. İşlediği suçun cezasını çektikten sonra “eski suçlu” diye dışlanan ve iş verilmeyen bir kimsenin tekrar suç işlemesi kaçınılmazdır.⁵⁴²

İslam ceza hukukunda suçlu cezasını çektikten sonra suçun lekesinden kurtulmuş olarak kabul edilmekte, cezasını çeken suçlu hiç suç işlememiş sayılmaktadır. İslam ceza hukukundaki cezalandırıcı adalet anlayışının bir sonucu olarak sabıka kaydı, suçluyu bütün hayatı boyunca takip etmez.⁵⁴³ İslam düşüncesinde, hiç kimsenin hatadan berî olmadığı, herkesin günah veya suç işlemesinin mümkün olduğu düşüncesi hâkimdir. Dolayısıyla hiç kimse kendinden emin olarak kibre kapılmamalıdır.⁵⁴⁴ Bir şekilde suça bulaşmış suçlunun cezasını çektiği infaz sonrası insanlığının, haysiyetinin ve haklarının korunması için İslam ceza hukukunda çok titiz davranılmış, suçlunun onurunun rencide edilmemesi için çeşitli tedbirler alınıp her türlü tahkir ve tezyif hareketleri yasaklanmıştır.⁵⁴⁵

Kur'an-ı Kerim'de cezanın infazından sonra suçlunun kesinlikle affedilmesi gerektiği bildirilmiş,⁵⁴⁶ ona daimî olarak suçluluk psikolojisi hissettirmek men edilmiştir. Vahiyle irtibatın devam ettiği asrı saadet döneminde Hz. Ebu Bekir (r.a.), kızı Hz. Aişe'ye (r.a.) iftira atanlar arasında olduğu için, maddi yardımda bulunduğu akrabası Mistah b. Üsâse'ye bir daha yardımda bulunmayacağını söylemişti. Bunun üzerine “İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar

⁵⁴² Timur Demirbaş, *İnfaz Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 360.

⁵⁴³ Meryem Manav - M. Salih Kumaş, “İslam ve Türk Ceza Hukuku'nda Suçlu Yakınlarının Mağduriyetini Giderici Bazı Hükümler”, *Usûl: İslam Araştırmaları Dergisi* 34 (2020), 123-124.

⁵⁴⁴ Aynur Uraler, “Hz. Peygamber ve Suçlular”, *Günümüze Yansımalarıyla Hz. Peygamber'in Muasırlarıyla Münasebetleri -I -Yardımlaşma ve Dayanışma Açısından Hz. Peygamber ve Ashâbı-: Tartışmalı İlmî Toplantı*, (2018), 365.

⁵⁴⁵ Sabri Erturhan, “İnsan Onuru Bağlamında İslam Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 214.

⁵⁴⁶ Abdullah Benli, “İslam Hukukunda İnsan Onuru”, *Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber ve İnsan Onuru” Sempozyumu: (19-21 Nisan 2013) Konya* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 315.

affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁵⁴⁷ ayeti nâzil oldu. Hz. Ebu Bekir (r.a.), “Allah’a yemin ederim ki Allah’ın beni affetmesini çok isterim.” diyerek yemininden vazgeçmiş ve Misbah b. Üsâse’ye yaptığı yardımı kesmeyeceğini ifade buyurmuştur.⁵⁴⁸ Böylece oldukça ağır bir suç işleyen sahabenin daimî bir suçluluk psikolojisi yaşamasının önüne geçilmiş, ıslahına zemin hazırlanmıştır.

4.1. İNFAZ SONRASI SUÇLUNUN EĞİTİM PSİKOLOJİSİ

Ceza hukukunun en insanî cephesi suçluyu ıslahtır. Bir suçlunun ıslahı pedagojik bir iştir. Psikolojisiz pedagoji ise mümkün değildir. Suçlunun ıslah edilebilmesi için suçlu psikolojisi hakkında fikir ve bilgi sahibi olmak gereklidir. Suçlu psikolojisi hakkında detaylı bilgiye sahip olmak sayesinde suçlunun ıslahı mümkün hale gelir.⁵⁴⁹

İslam ceza hukukunda ceza, cezalandırmak veya intikam almak için değil ıslah etmek için vardır.⁵⁵⁰ İnsanın fitratındaki kötü huyları yok etmek yerine bunların iyi yönde kullanılması, ıslah edilmesi daha isabetlidir. Zira insan psikolojisi buna daha meyyaldır.⁵⁵¹ Suçlularla empati kurarak, tek tek ilgi göstererek, suçu işledikleri ortamdan uzaklaştırarak, suçluları iyiliğe teşvik ederek, ibadete yönlendirerek ve suçlulara nasihat ederek suçlu duruma düşmüş insanlar üzerinde eğitim psikolojisi denilebilecek ıslah metotları tatbik edilmelidir. Bu başlık altında İslam ceza hukukunda suç işleyip cezası infaz edilen suçluların yeniden hayata kazandırılması, tekrar suç işlememeleri, suçlu psikolojisinden bir an önce çıkmaları için öngörülen psikolojik ıslah metotları kısaca ele alınacaktır.

⁵⁴⁷ Nûr, 24/22.

⁵⁴⁸ Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’an, 231 (No. 3180).

⁵⁴⁹ Erem, *Adalet Psikolojisi*, 4.

⁵⁵⁰ Haider Talib Mohamed Ali, “İslam Ceza Hukukunda Suçların Cezalandırılmasının Felsefesi”, çev. Soner Duman, *İslam Ceza Hukuku*, ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren (Lale Yayıncılık, 2017), 1/59.

⁵⁵¹ Osman Sezgin, “Eğitimde Psikolojik Terbiyenin Rolü ve İslam’da Eğitim”, *Sosyoloji Konferansları* 22 (1988), 245.

4.1.1. Empati Kurmak

Empati kavramı ile ilgili pek çok tanım yapılmış⁵⁵² olmakla birlikte empatiyi en iyi açıklayan tanımlardan biri “Bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak düşüncelerini doğru olarak anlama, duygularını hissetme ve ona göre eylem belirleyip davranış sergileme seçimi ve faaliyetidir.”⁵⁵³ şeklindeki tanımdır. Nasıl yapılır yapılsın tüm tanımlardaki tüm nokta, karşıdakini yargılamadan, ona tahakküm etmeye çalışmadan, onu önemseme, değerli görme, anlamaya çalışma, dünyaya onun gözünden bakma ve bu yaklaşım şeklini ona olduğu gibi hissettirme vurgusunun varlığıdır. Böyle bir tavır, insanın çevresinden en çok beklediği yaklaşım şeklidir. Çünkü insan, her şeyden önce doğru bir şekilde anlaşıldığını hissetmek ister.⁵⁵⁴

Adi suçları işlemiş kişilerde eksik olan empati duygusu⁵⁵⁵, bir suçluya karşı gösterildiği takdirde her şeyden önce suçlunun yalnızlık duygusunu yok etmekte, suçluya kendisinin insan ırkının bir parçası olduğunu hissettirmektedir. Kendisine bu şekilde yaklaşılacak suçlunun ilk hissettiği insanlar tarafından değer gördüğü, olduğu gibi kabul edildiği, yalnız olmadığıdır.⁵⁵⁶ İslami çerçeveden bakıldığında empati, yalnızca karşıdakini anlamak ve anladığını ona bir şekilde iletme suretiyle psikolojik olarak rahatlatmak değil, önce karşıdakini anlamak, sonra buna göre verilecek tepkiyi belirlemek ve belirlenen tepkiyi eyleme dönüştürmektir.⁵⁵⁷

İnsanın doğuştan yatkın olduğu empati⁵⁵⁸ sayesinde önceden suç işlemiş suçlunun yahut henüz suç işlememiş ama suça niyetlenmiş potansiyel suçlunun suçu işlediği takdirde mağdur durumuna gelecek kişi ile empati kurmasının sağlanmasıyla suç işlemekten vazgeçirilmesi. Bu metot bizzat Rasullallah (s.a.v.) tarafından

⁵⁵² Cavit Ünal, “İnsanları Anlama Kabiliyeti”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5/3 (1972), 72.

⁵⁵³ Cemal Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve Hadislerde ‘Empati’ Örnekleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006), 25.

⁵⁵⁴ Yusuf Batar, “Empatik Düşündürme Yoluyla Merhamet Eğitimi -Kur’an ve Hz. Peygamber’in Uygulamaları Işığında-”, *Diyanet İlmi Dergi* 48/1 (2012), 50.

⁵⁵⁵ Daniel Goleman, *Duygusal Zekâ: Neden IQ’dan Daha Önemlidir?*, çev. Banu Seçkin Yüksel (İstanbul: Varlık Yayınları, 1998), 137.

⁵⁵⁶ Batar, “Empatik Düşündürme Yoluyla Merhamet Eğitimi”, 50-51.

⁵⁵⁷ Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’”, 29.

⁵⁵⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, “Empati ve Sempatik Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler”, *Bilimname* 4/10 (2006), 36.

uygulanmıştır. Nitekim bir gün Rasulullah'ın (s.a.v.) huzuruna bir delikanlı girerek kendisine zina suçunu işleme konusunda izin vermesini istemişti. Oradakiler hayrete düşerek genci ayıplamaya, terslemeye hatta bağışmaya başladılar. Rasulullah (s.a.v.) ise müşfik bir sesle, “Yaklaş” buyurdular. Sonra genci dizinin dibine oturtup annesiyle, kızıyla, kız kardeşiyle, halası ve teyzesiyle zina yapılmasını isteyip istemeyeceğini sordular. Genç bu soruların hepsine istemeyeceğini söyleyerek cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de “Diğer insanlar da kendi yakınlarıyla zina yapılmasına razı olmazlar.” buyurdu ve elini gencin göğsünün üzerine koyarak “Ya Rabbi! Bu gencin günahını bağışla, kalbini temizle ve azalarıyla günah işlemekten koru.” diye dua etti. Genç ikna olarak oradan ayrılmış ve bir daha hiçbir suça tevessül etmemiştir.⁵⁵⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.) burada zina etmek isteyen gence başkalarına verebileceği zararı düşünüp hissettirmeye çalışmıştır. Aynı durum kendi başına gelseydi ne hissedeceğini ona kendi ağzından itiraf ettirmiş, empati kurmasını sağlamıştır. Gencin zina yapmak suretiyle başkalarına verebileceği acıyı kendi acısı gibi algılamasını sağlayarak algılama biçimini değiştirmiştir. Böylece genç, zina yoluyla sebep olabileceği acıları görmezden gelememiş ve cinsel dürtüleriyle başa çıkabilme kararlılığı edinerek suç işlemekten vazgeçmiştir.⁵⁶⁰

Bu metot, günümüzde de bir tedavi metodu olarak uygulanmaya devam etmektedir. Bilhassa cinsel taciz işleyen suçlulara mağdurun bakış açısından yazılmış, kendilerinin yaptıklarına benzer acı verici suç olaylarının hikayeleri okutulur. Ayrıca mağdurun suça uğramanın ne demek olduğunu gözyaşları içinde aktardığı bir video izletilir. Daha sonra suçludan, mağdurun bakış açısından onun neler hissetmiş olabileceğini düşünerek bir yazı yazmaları istenir. Suçlu, bunu bir terapi grubunun önünde okuyarak suç hakkındaki sorulara mağdurun bakış açısından cevap vermeye çalışır. Son olarak suçlu bu defa mağdur rolünü oynayarak suçun yeniden canlandırılması sürecinden geçer. Bu tedavi yöntemiyle mağdura empati göstermenin algılamayı değiştirdiği, böylece suçlunun mağdura verdiği acıyı kendi iç dünyasında bile yadsımasını zorlaştırdığı

⁵⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/545 (No. 22211).

⁵⁶⁰ Kasapoğlu, “Empati ve Sempati Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler”, 56.

ifade edilmektedir.⁵⁶¹ Böylece suçlunun tekrar aynı hataya düşmesi önlenmekte, ıslahı yönünde ciddi bir gelişme kaydedilmektedir.

4.1.2. Bire Bir İlgilenmek

İslam ceza hukukunda suça bulaşmış kişilere uygulanan eğitim metotlarından biri suçlu ile bire bir ilgilenmektir. Kur'an-ı Kerim'de bu metoda Hz. Yusuf'un zindandayken arkadaşlarıyla bire bir ilgilenmesine, onlara tavsiyeler vermesine, rüyalarını tabir etmesine değinilerek işaret edilmiştir.⁵⁶² Aynı yaklaşım tarzı cezaevinde kalan suçlulara uygulanabilir. Bu anlamda günümüzde yapılan birtakım rehberlik çalışmaları mevcuttur.

Bire bir iletişim sayesinde suçlular, herkesin içinde sormadığı sorularını sorma, hissettiği eksikliklerini tamamlama fırsatı bulurlar. Hz. Peygamber'in (s.a.v) de gerek suç oluşmadan önce gerek suç işlendikten sonra bireylerle tek tek ilgilendiği İslam toplumunda rastlanan bir hadisedir.⁵⁶³

4.1.3. İbadete Yönlendirmek

Suçluların eğitilmesinde din olgusu oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Din olgusu ortadan kaldırıldığı takdirde suçluların eğitiminden beklenen sonucun alınması mümkün değildir. Zira insan fıtratı gereği ibadet eden bir varlıktır.⁵⁶⁴ Bir suçlunun fıtratında mevcut ibadet etmeyi meleke haline getirebilmesi için her şeyden önce ona sorumluluk fikri aşılacak gereklidir. Çünkü sorumluluk duygusu olmayan bir insanın dinî sorumluluklarını kâmilan yerine getirmesi beklenemez.⁵⁶⁵ Sorumluluk duygusu aşılandıktan ve kişi ibadetlerini samimiyetle yerine getirmeye başladıktan sonra kul ile

⁵⁶¹ Goleman, *Duygusal Zeka*, 140.

⁵⁶² Yusuf 12/38-41.

⁵⁶³ Osman Nedim Yektar, *Hiz. Peygamber'in Suça ve Suçhuya Bakışı* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014), 179.

⁵⁶⁴ Kutub, *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*, 173.

⁵⁶⁵ Yektar, *Hiz. Peygamber'in Suça ve Suçhuya Bakışı*, 205.

Allah arasında manevi bağ kurulmasıyla suçlu hayatı anlamlandırmaya başlar ve psikolojik iyi olma halinde olumlu gelişmeler gözlenir.⁵⁶⁶

İslam'ın şiarı olarak nitelendirilebilecek namaz ibadetinin özelliklerinden biri de günahlara kefarete olmasıdır. Nitekim Allah Rasulü (s.a.v.) suç işlediğini beyan ederek kendisine had uygulanmasını talep eden bir sahabe karşısında sükut etmiş, az sonra birlikte kıldıkları namazın ardından “Sen şu anda anandan doğduğun gün gibi günahsızsın. Bir daha yapma.” buyurmuştur.⁵⁶⁷ Buradaki sahabe de işlediği suç da kaynaklarda yer almamakla birlikte sahabinin had cezası gerektirmeyen hafif bir suç işlediği, bu suçtan vazgeçmesi ve affedilmesi için de Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) kendisini namaz ibadetine yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Allah Teala da Kur'an-ı Kerim'de namazın insanı tüm hayasızlık ve kötülüklerden, dolayısıyla da suçlardan alıkoyduğunu ifade etmektedir.⁵⁶⁸

Namaz, tavsiye edildiği şekilde daimî olarak cemaatle kılındığı takdirde insanları bir araya getirir ve toplumsal bağları kuvvetlendirir. Namazlarını cemaatle kıldığı takdirde suçluda güçlü bir topluma aidiyet hissi oluşturmaktadır.⁵⁶⁹ Kendisini topluma ait hisseden bir suçlunun tekrar suç işlemesi ise oldukça nadirdir.

Suçlu üzerinde olumlu tesirler yapan bir diğer ibadet oruçtur. Nitekim Allah Rasulü (s.a.v.) orucun bir kalkan olduğunu ifade buyurmuş, oruçluyken biri sataştığı takdirde “Ben oruçluyum.” denilmesini tavsiye ederek⁵⁷⁰ oruçlunun sakın kalmasını ve suça bulaşmamasını sağlamıştır. Bu tavsiyenin neticesi olarak oruç ayı olan Ramazan'da şahsî husumetler en aza indiği gibi suç oranları da ciddi şekilde düşmektedir.⁵⁷¹ Ayrıca Ramazan ayında içki içme suçunun oranında da diğer aylara göre ciddi bir azalma görülmektedir.⁵⁷² Alkol tüketiminin azalması da dolaylı olarak kavga, cinayet

⁵⁶⁶ Mevlüt Kaya - Nurettin Küçük, “İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 19.

⁵⁶⁷ Müslim, Tevbe, 45.

⁵⁶⁸ Ankebût 29/45.

⁵⁶⁹ Abdullah H. M. Halife, “İslam'da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık”, çev. F. Mehveş Kayani, *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (1994), 15-16.

⁵⁷⁰ Buhârî, Savm, 4 (No. 1894).

⁵⁷¹ Naseem Ahmad Shah, “Ramazan'da Oruç Tutmanın Tıbbi ve Biyolojik Faydalarının Bir Değerlendirilmesi”, *Ramazan ve Oruç*, ed. Berat Açıl vd. (İstanbul, 2015), 595.

⁵⁷² Veysel Uysal, “Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2007), 21.

ve trafik suçları gibi diğer suçların sayısını da önemli ölçüde düşürmektedir.⁵⁷³ Netice nefsanî arzuları kontrol ederek gerçekleştirilen bir ibadet olarak oruç, kişinin içindeki suç işleme arzusunu da kontrol altında almayı sağlamaktadır. Böylece eski suçlu, önceden kontrol edemediği suç işleme dürtüsünü nasıl kontrol edeceğini öğrenmekte, nefisini terbiye etmekte ve kendisini yeniden suç işlerken bulmaktan korumuş olmaktadır.

İslam'da çok önemli bir ibadet olan hac ibadetinin eda edildiği bölgede günah ve suç sayılacak davranışların işlenmesi yasaklanmıştır. Bu yerde suç işleme eğiliminde olanlar niyetlerinden vazgeçirilmeye çalışılarak olumlu davranışlara teşvik edilmiştir.⁵⁷⁴ Hac ibadet esnasında kişinin ihramlıyken birtakım fiilleri gerçekleştirmesinin yasaklanması ile nefsi arındırmak ve kişiliği olgunlaştırmak amaçlanmaktadır.⁵⁷⁵

Netice itibariyle bütün ibadetler, sorumluluk duygusu kazandırıp nefsanî arzuları kontrol altında tutmayı sağlayan eğitici boyutunun yanında, günahların ve suçların silinmesini sağlayarak işlediği suçun altında suçluluk duygusuyla ezilen, ilahî otorite karşısında manevi azap duyan suçluyu bağışlanacağı umuduyla rahatlatır ve suçlunun yeniden iç huzuruna kavuşmasını sağlar. Ayrıca suçluya kendi inandığı ve benimsediği değer ve ilkelere aykırı bir biçimde güdülerinin ve eğilimlerinin doğrultusunda gitmesi sonucunda yaşadığı çatışmayı telafi etme imkânı sunar.⁵⁷⁶

4.1.4. Suç İşlenen Ortamdan Uzaklaştırmak

Suçlunun, suçu işlediği, kendisini suça sevk eden faktörlerin bulunduğu ortamdan uzaklaştırılması gerekmektedir. Zira iyi huylar ancak takvalı, iyilik yapan, âlim ve âbid kimseler ile birlikte olunursa pekişir. Tövbenin etkin hale gelmesinin de en önemli şartı kötü ve suça meyilli insanlardan uzaklaşıp iyi insanların bulunduğu ortamlarda bulunmaktır.⁵⁷⁷ Bu gerekliliği en güzel şekilde ifade eden hadisi şerife göre,

⁵⁷³ Vehbi Ünal, “İslam’da İbadetlerin Sosyal Fonksiyonu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 365.

⁵⁷⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kişilik Eğitimi Açısından Hac İbadeti”, *Diyanet İlmî Dergi* 44/1 (2008), 124.

⁵⁷⁵ Ahmed Mustafa Merâî, *Tefsîrü'l-Merâî* (Mısır, 1946), 2/100.

⁵⁷⁶ Kasapoğlu, “Kişilik Eğitimi Açısından Hac İbadeti”, 124.

⁵⁷⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1392), 17/82-84.

kadim kavimlerden bir kimse doksan dokuz kişiyi öldürdükten sonra yeryüzünün en âlimi olduğunu öğrendiği bir rahibin yanına gider. Ona işlediği suçtan tövbe imkânının olup olmadığını sorduğunda hayır cevabını alır. Bunun üzerine öfkelenir ve o rahibi de öldürerek toplamda yüz kişiyi öldürmüş olur. Ardından yine yeryüzünün en âlimi olduğu söylenen başka bir kimseye giderek aynı soruyu sorar. Katile evet cevabını veren âlim, katilin tövbesinin kabulü için suç işlediği ortamı terk ederek ibadetle meşgul insanların bulunduğu falanca yere gitmesini ve onlarla beraber Allah’a ibadet etmesini şart koşar.⁵⁷⁸ Buna göre suçlular suç işledikleri ortamdan, suça meyilli insanlar da suç işlenen ortamlardan uzak tutulmalıdır. Ayrıca takva sahibi, âlim, âbid insanların bulundukları ortamlar da suçlular için cazip ve sevimli hale getirilmelidir.⁵⁷⁹

4.1.5. İyiliğe Teşvik Etmek

Cezasını çekmiş bir suçluyu topluma tekrar kazandırmanın önemli yollarından birisi de toplum içinde onun iyi özellikleriyle anılmasını sağlamaktır. Suçlunun takdir edileceği iyi özelliklere sahip olması için onu doğru sözlü olmaya, kötülüklerini unutturacak iyilikler yapmaya teşvik etmek gerekir.⁵⁸⁰ Zira Allah Teala Kur’an-ı Kerim’de “Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder.” buyurmuştur.⁵⁸¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir suç işlendiği zaman onu unutturacak bir iyilik yapılmasını ve insanlara iyi ahlakla muamele edilmesini emretmiştir.⁵⁸² Elbette buradaki kötülük ve suçtan maksat had cezası gerektirmeyen ta‘zir nevinden küçük suçlardır.⁵⁸³

4.1.6. Nasihat Etmek

Suçluya, bir Müslümanın içine suç işleme fikri doğduğunda Allah’ı hatırlayarak derhal gerçeği gördüğü,⁵⁸⁴ suç işlediğinde de yine Allah’ı hatırlayıp hemen bağışlanma dilediği ve yaptıklarında bile bile ısrarcı olmadığı⁵⁸⁵ hatırlatılarak nasihatta

⁵⁷⁸ Müslim, Tevbe, 46.

⁵⁷⁹ Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, 5/218.

⁵⁸⁰ Yektar, *Hz. Peygamber’in Suça ve Suçluya Bakışı*, 194.

⁵⁸¹ Hûd 11/114.

⁵⁸² Tirmizî, *Birr*, 55 (No. 1987).

⁵⁸³ Nevevî, *el-Minhâc*, 7/147.

⁵⁸⁴ A’râf 7/201.

⁵⁸⁵ Âl-i İmrân 3/135.

bulunulmalıdır. Karşıdaki insan bir suçlu da olsa eğer yaptığından pişman olmuşsa ve durumunu düzeltme çabasıdaysa o kişiye ümit vermek gerekmektedir. Aksi takdirde işlediği suçların listesinin kabarmasına sebep olunur.⁵⁸⁶

Nasihat etme konumunda olanlar suçlulara, gûnahtan uzak duran salih arkadaşlar edinmelerini,⁵⁸⁷ salih arkadaşlarını taklit etmelerini, suç işlemiş olanlara muhalefet etmelerini, eşleri ve çocukları hakkında Allah'tan korkmalarını⁵⁸⁸ tavsiye etmelidirler. Kötülük yapan birini bile affedebilmenin önemini,⁵⁸⁹ ileride çok büyük fitneler geleceğini haber veren Rasulullah'ın (s.a.v.) "O güne eriştiğinizde kılıcınızı Uhud dağına vurarak köreltin ama hiçbir Müslümana doğrultmayın."⁵⁹⁰ tavsiyesini anlatmalıdır-
lar.⁵⁹¹

Kendisine edilen nasihatler sayesinde suçlu unuttuğu ya da hiçbir zaman farkında olmadığı gerçeklerin farkına varır. Yaptığı şeyin fenalığını fark eder ve işlediği suçlardan pişman olarak tekrar suç işlememe yönünde kararlar alır.

4.2. İNFAZ SONRASI SUÇLUNUN PSİKOLOJİK HAKLARI

4.2.1. İtibarın İadesi

İnfaz sonrası suçluya teslim edilmesi gereken psikolojik hakların başında itibarın iadesi gelir. Cezanın infazından sonra kişiye, toplumdaki itibarı iade edilmelidir. Onun çalışmasına engel olmak, üzerinde psikolojik baskı kurmak, duygusal işkence yapmak caiz değildir.⁵⁹² Peygamber Efendimiz (s.a.v.) cezasını çekmekte olan suçlulara veya çekmiş olan sabıkalı suçlulara beddua edilmesini, lanet okunmasını, hakaret edilmesini, onların küçük görülmesini, suçunun başına kakılmasını açık ve net bir biçimde yasaklamıştır.⁵⁹³ Nitekim içki içtiği için had cezası uygulanan bir kimseye

⁵⁸⁶ Batar, "Empatik Düşündürme Yoluyla Merhamet Eğitimi", 64.

⁵⁸⁷ Tevbe 9/119.

⁵⁸⁸ Nisâ 4/1.

⁵⁸⁹ Âli İmrân 3/134.

⁵⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/413 (No. 16029).

⁵⁹¹ Yektar, *Hiz. Peygamber'in Suça ve Suçluya Bakışı*, 230.

⁵⁹² Hamadi Nourreddine, "İslam Ceza Hukukunda Cezalandırma Kurallarının Hedefleri", çev. Soner Duman, *İslam Ceza Hukuku*, ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz (Lale Yayıncılık, 2017), 1/105.

⁵⁹³ Uraler, "Hz. Peygamber ve Suçlular", 369.

sahabeden bazılarının “Allah seni rezil etsin, kahretsin!” demeleri üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Böyle söyleyerek şeytana yardımcı olmayınız.”⁵⁹⁴ buyurmuştur. Burada Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) amacı suçlunun Müslümanlardan ayrı olma-
dığını göstermek,⁵⁹⁵ suçlunun ruhunu düştüğü suç bataklığından çıkarmak, suç orta-
mına çakılıp kalmasını engellemektir. Zira bir suçlu, insanların kendisinden nefret et-
tiklerini, kendisini aşağılayıp toplum dışına ittiklerini düşünürse içine kapanır, toplum-
dan uzaklaşır.⁵⁹⁶ Bu şekilde psikolojisi bozulan bir suçlunun aidiyet duygusunu kay-
bederek tekrar suç işlemesi ise galip ihtimaldir.

Irz ve namusa yönelik en büyük suçlardan biri olarak görülüp had cezasıyla
cezalandırılan kazf suçunda bile suçlu tövbe ettiği takdirde, şahitlik yapabilmesi için
itibarının iade edileceği görüşünde olan fakihler vardır.⁵⁹⁷

Diğer tüm cezalarda olduğu gibi hapis cezasının infazından sonra hürriyetine
kavuşan suçlu da sıradan bir vatandaştan farksızdır. Eski suçlunun hayatını kolaylaştı-
rmak ve onun tekrar suç işlemesine engel olmak gerekmektedir. Bir defa hüküm giyip
hapse giren kimse sabıkalı diye itilir, hor görülürse bunun hem suçlunun psikolojisi
hem de toplum açısından kalıcı hasarları olur.⁵⁹⁸

Hiçbir suçun cezasız kalmaması gerektiği muhakkaktır. Ancak her ceza gibi
hapis cezasının da bir sınırı olmalıdır. Hapisten çıkınca cezanın bitmesi ve eski suçlu-
nun normal bir insan gibi hayatına devam edebilmesi gerekir. Tahliye olan suçluların
topluma intibak etmesi, geçimini sağlayacağı bir iş bulması zor olabilir. Eğer eski
suçlu toplumun bir kısmı tarafından aşağılanır, suçlu olarak görülmeye devam ederse,
elinden tutan olmaz tek başına kalırsa dışlanmışlık psikolojisi içinde⁵⁹⁹ tekrar suça yö-
nelmesi yüksek ihtimal dahilinde olduğu gibi suçlunun ıslahı için harcanan tüm çabalar

⁵⁹⁴ Buhârî, Hudûd, 6 (No. 6777).

⁵⁹⁵ Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsanı Esasları*, 111.

⁵⁹⁶ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 14.

⁵⁹⁷ Konu hakkındaki görüşler için bkz. Abdullah Atrıyye Abdullah Gâmidî, *Esbâbü sukûti'l-ukûbe fi'l-fikhi'l-İslamî*, 1987, 243-247.

⁵⁹⁸ Yıldırım, *İslam Hukukunda Mahpusun İnsanı Hakları*, 101.

⁵⁹⁹ Uyanık, *İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane*, 334.

da boşa gitmiş olur. Bu çabanın boşa gitmemesi, suçlunun ıslah halinin devam edebilmesi için infaz sonrası hakların gözetilmesi gerekmektedir.⁶⁰⁰

İslam ceza hukukunda cezanın infazından sonra suçlunun sabıkalı olarak kabul edilmediği görülmektedir. İslam ceza hukukunun suç olarak nitelendirdiği bir fiili işleyen suçlu cezasını çeker. Cezanın infazından sonra suçlu üzerinde ne toplumun ne de fertlerin başka bir hakkı kalmıştır. Dolayısıyla sabıkanın cezanın infazından sonra devam ettirilmesi haddi aşmaktır. Suçluyu dışlamak yerine onu kazanmaya çalışmak ve normal bir vatandaş gibi hayatını idame ettirmesine yardım etmek gerekir.⁶⁰¹

Nitekim Allah Rasulü (s.a.v.) hırsızlık yapan bir kadının elini “Kızım Fâtıma olsa yine keserdim.” diyerek kesmişti. Hz. Aişe’den (r.a.) gelen rivayete göre daha sonra bu kadın pişman olup en güzel şekilde tövbe etmiş ve evlenmiştir. Zaman zaman bazı ihtiyaçları için Hz. Aişe’ye (r.a.) başvurmuş, Hz. Aişe (r.a.) de isteklerini Hz. Peygamber’e (s.a.v.) iletmıştır.⁶⁰² Bu rivayet açıkça göstermektedir ki, suç işledikten sonra cezasını çeken bir insanın damgalanmaması, hayatına eskisi gibi devam edebilmesi için maddi ve manevi her türlü desteğin gösterilmesi gerekmektedir.

4.2.2. Suçlarının Örtülmesi

İnsanların suçlarının örtülmesi, toplum içinde ilan edilmeyip baş başa kalındığında düzeltilmesi ilahi kaynaklı bir haktır. Kıyamet günü Allah Teala’nın günah işlemiş mümin kullarının günahlarını örteceği haber verilmiştir.⁶⁰³

Toplum içinde suçlulardan bahsederken onların iki kısma ayrılması gerekir. İlk kısım, aleni olarak bir kötülüğü görülmeyen, bir suç işlediği kimse tarafından bilinmeyen suçlulardır. Bu gibi suçluların hata sonucu istemeyerek bulaştıkları suçlarını bilhassa cezasını çektikten sonra açığa vurmak, toplum içinde suçlarını anlatmak uygun

⁶⁰⁰ Yıldırım, *İslam Hukukunda Mahpusun İnsanî Hakları*, 101-102.

⁶⁰¹ Yıldırım, *İslam Hukukunda Mahpusun İnsanî Hakları*, 103.

⁶⁰² Müslim, Hudûd, 9.

⁶⁰³ Buhârî, Mezâlim, 3 (No. 2442); Müslim, Tevbe, 52.

değildir.⁶⁰⁴ Nitekim ayeti kerimede “Müminler arasında ahlaksızlığın yaygınlaşmasını isteyenlere dünyada ve ahirette can yakıcı bir ceza vardır.”⁶⁰⁵ buyurulmuştur.

İkinci kısım suçlular ise suç işlemeyi kendisine meslek edinmiş, suçuyla meşhur olmuş, suçunu açıktan işleyip ilan etmekte bir sakınca görmeyenlerdir. Bu kimse-ler işledikleri suçun sonucunun nereye varacağına ve kendileri hakkında söylenecek sözlere aldırış etmedikleri için cezasını layıkıyla verebilmek adına yaptıklarını araştırmakta ve anlatmakta bir beis yoktur.⁶⁰⁶

Dolayısıyla suçunun işlediği suçun örtülmesi şeklindeki psikolojik hakkı bil-hassa hatayla veya bir anlık öfke sonucu suç işlemiş suçlulara vermek gereklidir. Çünkü zaten bir hata ya da anlık öfke sonucu suç işlediği için yoğun bir üzüntü yaşayan kimselere bir de toplumda suçlu muamelesi yapılırsa kişi mutlak bir psikolojik çöküntü yaşar.⁶⁰⁷ Bu gibi suçlulara masumiyet hakları iade edilmeli, günahkarlığın verdiği vic-dan azabıyla bozulan psikolojilerinin düzelmesi için suçunu yayıp ifşa etmek yerine saklayıp üzeri örtülmelidir.

⁶⁰⁴ Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân İbn Receb, *Câmi 'u'l- 'ulûm ve'l- hikem fî şerhi hamsîne hadîssen min cevâmi 'i'l-kelim* (Beyrut: Daru İbn Kesir, 2008), 737-738.

⁶⁰⁵ Nûr 24/19.

⁶⁰⁶ İbn Receb, *Câmi 'u'l- 'ulûm*, 738.

⁶⁰⁷ Yektar, *Hz. Peygamber'in Suça ve Suçluya Bakışı*, 101.

SONUÇ

İslam ceza hukukunda, suçlunun psikolojisi suçlu olarak geçirdiği her bir aşamada dikkate alınmıştır. Suçlunun suçu işlediği aşamada suçun unsurlarının oluşmasında ve suçlunun suç işleme nedeninde psikolojisinin önemli bir yeri vardır. Bir insanın hangi nedenle olursa olsun suç işlemesinin ardından cezaî sorumluluğunun ve cezaî ehliyetinin olup olmadığının incelendiği cezalandırma aşamasında ise psikolojik sağlamlık durumuna bakılır ve akıl hastası olup olmadığı tespit edilir. Akıl hastası olduğu tespit edilen suçluların cezaî sorumlulukları kalkar, cezaî ehliyetleri düşer. Akıl hastası olmadığı tespit edilen suçlu ise müstahak olduğu cezaya çarptırılır. Cezalar bütüncül bir bakışla incelendiğinde psikolojik olarak izah edilmeleri mümkündür. Bir suçlunun cezası infaz edilirken de psikolojisi dikkate alınmaktadır. Nihayetinde cezasını çekip topluma karışacak olan suçlunun tekrar suç işlememesi için onu eğitmek ve psikolojik haklarını teslim etmek gereklidir.

Suçlunun “suçlu” vasfıyla geçirdiği dört aşamadan ilki olan suç aşamasında insanın fiilini suç olarak adlandırabilmek için fiilde veya failde aranılan “kasıt”, psikolojik boyutu olan bir unsurdur. Kasıt, insanın iç dünyasıyla ilgili olup yalnızca kişinin kendisinin tüm gerçekliği ile bilebileceği bir mefhumdur. İslam ceza hukukunda kastın tespiti için suçlunun iç dünyasını yansıttığı düşünülerek suç işlerken kullandığı alete bakılır. Dolayısıyla İslam ceza hukukunda yalnızca suçun işlenmiş olmasına değil suçu işleyen suçlunun psikolojisine de itibar edilmektedir.

Bir insanın suç işlemesi için pek çok nedenden bahsetmek mümkündür. Suçlunun neden suç işlediğini tespit etmenin faydası o suçlunun tekrar suç işlemesini engellemek ve aynı nedene sahip insanların suç işlemesinin önüne geçebilmektir.

Batı dünyasında suçun nedenlerine dair biyolojik, sosyolojik, psikolojik temelli pek çok teori geliştirilmiştir. Psikolojik teorilerden akıl hastalığı, zekâ geriliği ve psikanalitik teoriler de dahil olmak üzere suç işleme nedeni olarak bu teorilerden yalnızca birinin geçerli olduğunu iddia etmek isabetli değildir.

İslam düşüncesinde ise gerek ayeti kerimeler gerek hadisi şerifler ışığında görülmektedir ki insan hem iyilik yapmaya hem suç işlemeye meyyal bir fıtratta

yaratılmıştır. İnsan bu fıtratını kötülükten ve suçtan uzaklaştırıp iyiliğe ve güzelliğe sevk etmekle sorumludur. Bazı kelimcilerin insanın fiilleri konusunda, iradeyi ya da Allah'ın fiilleri yaratmasını tamamen inkâr eden iki uçlu zıt görüşleri ise kabul edilemez. Ancak insanın iradesinin Allah'ın iradesiyle çelişmeyeceği ve insan suç işlemek istediği zaman Allah'ın o fiili gerçekleştirdiği şeklindeki Maturidî görüş kabul edilebilir.

Her ne olursa olsun suçu tek bir nedene dayandırmak doğru değildir. Zira böyle bir tek tipleştirme, irade, akıl, ihtiyar gibi pek çok faktörü göz ardı ederek insanları toptan cezalandırmaya veya toptan cezalandırmamaya götürebilir. Her bir suçun nedeni ayrı ayrı incelenmelidir. Zira kimi suçlu suçu psikolojik nedenlerle işlemişken kimi sosyolojik, biyolojik ya da başka bir nedenle işlemiş olabilir.

Suçlunun “suçlu” vasfıyla geçtiği aşamaların ikincisi olan cezalandırma aşamasında suçlunun cezaî sorumluluğunun ve cezaî ehliyetinin tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Cezaî sorumluluğu ve cezaî ehliyeti düşüren pek çok sebep olmakla birlikte psikolojik temelli sebep akıl hastalığıdır. Akıl hastalıkları gerek tıbbi gerek hukuki bağlamda çeşitli tasniflere tutulmuştur. İslam ceza hukukunda akıl hastalıkları hakkında genel ve kapsayıcı bir hüküm belirlenmiş olup tek tek akıl hastalıkları ele alınmamıştır. Esasen her biri müstakil bir çalışmanın konusu olmaya müsait, bilhassa suçlularda rastlanan akıl hastalıklarının İslam ceza hukukuna göre cezaî sorumluluğa ve cezaî ehliyetine etkisi tespit edilmelidir.

Şizofreni, idrak ve temyizi ortadan kaldıran bir akıl hastalığı olması sebebiyle cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluğu da ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla şizofreni hastalarına hiçbir ceza tatbik edilmez. Duygudurum bozuklukları, dönemsel olarak iyileştiği için kesintili tam akıl hastalığı (cünûn-i gayri mutbik) sınıfına dahildir. Bu durumda hastalığın nüksettiği depresif veya manik durumlarda işlenen suçtan ötürü cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluk söz konusu değildir. Ancak duygudurum bozukluğunun görülmediği dönemde cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluktan bahsedilir. Epilepsi hastaları da cünûn-i gayri mutbik sınıfına dahil edilir. Bu hastaların idrak ve temyizlerini kaybettikleri nöbetin hemen öncesi, nöbet esnası ve nöbetin hemen sonrası cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluklarının varlığından bahsedilemez. Ancak herhangi bir nöbet

emaresi görülmeyen, aklın ve idrakin tam olduğu dönemde cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluk tamdır. Dürtü kontrol bozuklukları, tıbbi literatürde akıl hastalığı olarak kabul edilmekle birlikte hukuki anlamda akıllı ve idrak gücünü etkilemez. Dolayısıyla cezaî ehliyet ve cezaî sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Zekâ geriliği ise derin, ciddi ve orta düzeyde olduğunda cezaî ehliyet ve sorumluluğu ortadan kaldırır. Hafif düzeyde ise had ve kısas cezalarını düşürmekle birlikte suçluya ta'zir cezası verilmesi gerekir.

Akıl hastalığı olup olmadığı dolayısıyla cezaî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu ortadan kaldırıp kaldırmadığı tartışmalı olan birtakım durumlar vardır. Bu durumlar-
dan uyurgezerlik ehliyet arızalarından kabul edilen uykuyla bir tutulur ve cezaî ehliyet ile cezaî sorumluluğu ortadan kaldırır. Hipnoz durumunda kişiye önceden haberi olmaksızın zorla suç işletilmesi ikrah olarak kabul edilir. Bu durumda kişinin cezaî ehliyetinden ve cezaî sorumluluğundan bahsedilemez. Demans (bunama) hastalığının ilk derecesinde hasta cezaî ehliyete ve cezaî sorumluluğa sahiptir. İkinci ve üçüncü derecede ise hastalık ilerlemekte ve hastanın idrak ve şuuru ortadan kalkmaktadır. Bu aşamada hastanın cezaî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu yoktur. Hastalığın derecesi ise konunun uzmanı hekim tarafından belirlenir. Canavarca his, İslam ceza hukukunda nazarı itibara alınmaz. Bilerek ve kasten karşıdakine zarar verme amacıyla suç işleyen bir kimsenin akıl sağlığı tamsa cezaî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu tamdır. Haksız tahrik, akıl hastalığı olmamakla birlikte kişinin sağlıklı bir şekilde düşünüp karar vermesinin önünde bir engeldir. Suçlunun cezaî sorumluluğunu ve cezaî ehliyetini tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte azaltarak normalde alacağı cezanın indirilmesini sağlar. Tasarlama ise akıl hastalığı ile bir araya gelmesi mümkün olmayan bir hadisedir. Tasarlayarak suç işleyen bir suçlunun akıl hastalığından bahsedilemeyeceği için cezaî ehliyetinin ve cezaî sorumluluğunun tam olduğuna hükmedilir.

Cezaî ehliyetin ve cezaî sorumluluğun ortadan kalktığı tüm durumlarda işlenen suç neticesinde hastaya had ve kısas cezası tatbik edilmez. Ancak malî zarar doğuran suçlarda tazmin, öldürme suçlarında âkileye diyet hükmü verilir.

Kendilerine bedenî ve psikolojik hiçbir ceza tatbik edilmeyen akıl hastalarının muhakkak ıslah ve tedavi edilmeleri gerekir. Bunun için bilhassa suç işleme

potansiyeli yüksek olan akıl hastalığına sahip akıl hastalarının daha suç işlemekten önce kendilerine tahsis edilmiş yerlerde gözetim ve tedavi altına alınmaları gerekmektedir.

Suçlunun “suçlu” vasfıyla geçtiği aşamaların üçüncüsü olan infaz aşamasında suçluya işlediği suç neticesinde hukukî müeyyidenin öngördüğü ceza tatbik edilmektedir. İslam ceza hukukundaki cezaların bazı amaçlarının psikolojik izahı mümkündür. Caydırıcılık amacı suça niyetlenen insanların psikolojik olarak suçtan korkutulması esasına dayanmaktadır. Islah amacı, suçlunun psikolojik esaslara göre eğitilerek tekrar suç işlemesinin önüne geçmeyi sağlamaktadır. Kefaret amacı ise suçlunun vicdanında ağır bir yük oluşturan suçluluk psikolojisini kaldırarak suçlunun normal bir psikoloji ile hayatını devam ettirmesini sağlama amacına matuftur.

İslam ceza hukukundaki cezaların özelliklerini de psikolojik bir şekilde izah etmek mümkündür. Cezaların kanuni olması insanlarda cezalandırılacaklarına dair bir bilinç uyandırdığı gibi hukuk emniyeti altında yaşamının verdiği huzur ve güvenlik duygusunu da tattırır. Ayrıca ta‘zir cezalarında hâkimin takdir ve yetki hakkının mevcudiyeti suçlunun psikolojik durumu başta olmak üzere çeşitli şartları göz önünde bulundurarak hüküm vermesini sağlar. Cezaların şahsi olması, her suçlunun kendi işlediği suçun cezasını kendisinin yüklenmesi anlamına gelir. Buna rağmen kastın aşılması veya taksir sonucu adam öldüren suçlunun ödemesi gereken diyetin akrabalarına bölüştürülmesini öngören âkile uygulamasında istemeden işlediği bir suçun, suçlunun psikolojisini tahrip etmesini önlenmek amaçlanmaktadır. Cezaların genelliği, suçlunun makamının, statüsünün alacağı cezada etkili olmayacağını bilerek hem suçtan korkmasını hem de hukuka güvenmesini sağlamaktadır. Cezaların denkliği ise suçlunun işlediği suçla orantılı bir ceza ile cezalandırılmasını sağlar. Böylece suçlu işlediği suçtan daha hafif bir ceza ile cezalandırılarak suç işleme cesaretine kapılmaz veya daha ağır bir ceza ile cezalandırılarak kendisine zulmedildiği duygusuna kapılmaz.

İslam ceza hukukunda ceza niteliği taşıyan bütün müeyyidelerin psikolojik bakımdan izahı mümkündür. Zira bütün cezalar suçlunun psikolojisi gözetilerek öngörülmüş, insanı suça sevk eden psikolojik faktörlere karşı bunları yok edecek başka psikolojik faktörler getirilmiştir.

Ölüm cezası, faildeki öldürme dürtüsünün karşısına kendi canını kaybetme korkusunu koymaktadır. Ancak babanın fitratında çocuğuna karşı duyduğu şefkat duygusu çocuğunu öldürmesi kastında şüphe doğurmaktadır. Dolayısıyla evladını öldüren babanın kısasen öldürülmeyeceğine hükmedilmesi suçlunun psikolojisinin dikkate alındığı önemli noktalardandır.

Celde cezası, muhsan olmayan ve zina eden suçluyu yasak bir şekilde karşılamak istediği bedenî arzuları karşılığında bedenî acıyla cezalandırmaktadır. Namuslu kadının iffetine iftira suçu atan suçlu beslediği kötü duygularının bedelini bedenî acı ile ödemektedir. İçki içen kimse çektiği psikolojik sorunlarını unutmak istemektedir fakat sorunlarını unutması değil sorunlarıyla yüzleşerek onları çözmesi gerektiği bedenine verilen acı ile kendisine hatırlatılmaktadır.

Kıyas cezasında işlediği suçun aynısı ve misliyle cezalandırılacağını bilen insan, suçtan korkup cayacaktır. Zira insan fitratı gereği kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmaz.

El kesme cezasının tatbik edileceği tamahkar hırsız, alın teri dökmeden malını çoğaltmak istemektedir. Eli kesildiği takdirde eli kesilmeden önce çalışıp kazanacağı parayı çalışsa da kazanamaz hale gelecektir. İslam ceza hukukunda kıtlık yılında açlıktan ötürü karınlarını doyuracak kadar mal çalanların elinin kesilmemesi de el kesme cezasının psikolojik izahını kuvvetlendirmektedir.

Sürgün cezasının tatbikinde kişinin suç işlediği toplumda parmakla gösterilerek işlediği suçun daima kendisine hatırlatılması tehlikesinin önüne geçilmektedir. Böylece suçlu, psikolojisi bozulmadan hem cezasını çekecek hem de bazı kısıtlamalar olsa bile yeni bir hayata başlama imkânına kavuşacaktır.

İslam ceza hukukunda hapis cezası ile ilgili tespit edilen kural ve ilkeler kısa süreli hapsi cezaları için geçerlidir. Çünkü hapis cezası uzun sürdüğü takdirde mahpusların diğer suçlulardan suçun inceliklerini öğrenmesine, sorumluluk duygularının kaybolmasına da yol açmakta, suçlu üzerinde ıslah edici olumlu bir etkiden ziyade bıkırtıcı olumsuz bir etki oluşturmaktadır. İslam ceza hukukunda suçun sebebi olan psikolojik saik ve suçlu psikolojisi göz önünde bulundurularak öngörülen, yukarıda

zikredilen bedenî cezalar suçlunun bir an önce cezasını çekip normal hayatına geri dönmesine hizmet etmekte ve çalışacak verimli insan gücünün israfını önlemektedir.

Psikolojik arka planı verilen bu cezalar tatbik edilirken de suçlu psikolojisi nazarı itibara alınmaktadır. Bu bağlamda suçlunun işlediği suçu ikrar etmesi kendi aleyhine sonuçlar doğuracağından hakkında ayrıntılı bir araştırma yapılır ve kendisine belli bir mühlet verilir. Neticede infaz anına kadar ikrarından dönmezse cezası infaz edilir. Zira ikrarından döndüğü takdirde şüphe unsurunun oluşmasıyla cezası düşmektedir.

Suçlunun fitratından gelen bir duygu olarak pişman olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla cezayı düşürücü bir etkisi olmasa bile infaz öncesinde suçlunun bu psikolojik ihtiyacı gözetilerek tövbe etmesinin istenmesi tavsiye edilmektedir.

Cezanın aleniliği, özel bir alanda yeterli sayıda ve belli vasıfta insanların önünde infaz edilmesi demektir. Böylece suçlunun cezalandırılması gösteri malzemesine dönüştürülmeyle suçlunun ruhunda onulmaz yaralar açılmasının önüne geçilir. Aynı zamanda suçlunun iç dünyasında utanç duygularının kabarmasıyla tekrar aynı konuma düşmemek için kendisine çekidüzen vermesi sağlanır.

Suçlu, cezanın infazı esnasında yeteri kadar bedensel ve psikolojik acı çekmektedir. Çektiği acıyı özellikle psikolojik olarak katlamamak için infaz esnasında suçlu aşağılanmaz, suçlunun avret yerlerinin açılmaması için gerekli tedbirler alınır, suçlunun dehşetini arttırmamak için gözleri bağlanır, cezanın hem ortalığın hem suçlunun maneviyatının dingin olduğu şafak vaktinde infaz edilmesi tavsiye edilir.

Suç işlerken cezaî ehliyete sahip olup aklî melekeleri yerinde olan bir suçlu, cezanın tespitinden sonra, infazından önce akıl hastalığına yakalanırsa hastalığının boyutuna göre infaz ertelenir yahut iptal edilir. Eğer hastalığı gelip geçici kısa süreli bir hastalıksa iyileşene kadar beklemek üzere infazı ertelenir. Eğer hastalığı uzun bir müddet devam eder ve kısa vadede iyileşmesi mümkün görülmezse her türlü ceza iptal edilir. Kısas cezası yerine diyet belirlenir. Böyle bir suçlu tıpkı akıl hastaları gibi ıslah amacıyla tedavi altına alınır ki akıl hastası olmadığı halde numara yapmaya çalışan suçluların suiistimalinin önüne geçilmiş olur.

İnfaz esnasında suçluda doğuracağı olumsuz psikolojik etkiler göz önünde bulundurularak her türlü işkence yasaklanmıştır. Bunun için alınan pek çok önlemin başında infaz aletinin niteliği gelmektedir. İnfaz aleti olarak kullanılacak kılıç keskin, kırbaç bedende iz bırakmayacak şekilde olmalıdır ki suçlu hak ettiği acıdan fazlasını çekmemelidir. Böylece suçlu neyle karşılaşacağını bilecek ve psikolojisini buna göre hazırlama imkânına sahip olacaktır.

Suçlunun “suçlu” vasfıyla geçtiği aşamaların dördüncüsü olan infaz sonrası aşamada suçlunun cezasını çektikten sonra ıslah olması ve topluma intibak etmesi için uygulanması gereken psikolojik mahiyetli metotlar ve verilmesi gereken psikolojik haklar vardır.

İslam ceza hukukunda sabıka kavramı mevcut değildir. İşlediği suçun cezası infaz edildikten sonra kişinin hak ve sorumluluklar bakımından suç işlemeyenlerden hiçbir farkı kalmaz. Önceden işlediği suç yüzüne vurulmaz, sosyal ve psikolojik haklarını kaybetmesine müsaade edilmez. Ancak neticede yüz kızartıcı bir fiil işlediği, nefsinin kötülüğe meyyal tarafının galip gelmesine izin verdiği için birtakım ıslah metotlarıyla ıslah edilmesi gerekir.

Suçlunun infaz sonrası eğitiminde kullanılacak psikolojik metotların ilki suçluya empati kurmak ve suçlunun mağdurla empati kurmasını sağlamaktır. Kendisiyle empati kurulduğunu hisseden suçlu topluma aidiyet hissini tekrar kazanacak ve bir parçası olarak anlaşıldığını hissettiği toplumda suç işlemekten uzaklaşacaktır. Suçluya mağdurla empati yaptırarak onun hissedeceği duyguları hissettirmek de suçlunun tekrar suç işlemesinin önüne geçen oldukça önemli bir ıslah metodudur.

Suçluya sorumluluk duygusu kazandırmak, kötülüğe meyyal nefساني arzularını kontrol altına almasını sağlamak için suçlunun ibadetlere yönlendirilmesi gerekir. Zira tek tek bütün ibadetler suçlunun psikolojik iyi olma halini arttırdığı gibi kötü niyet ve arzularını kontrol etme becerisi de kazandırır.

Suçlu ile bire bir ilgilenmek, sorunlarının çözümünde rehberlik etmek gerekir. Suçlu kendisini suça sevk eden ortamdan uzaklaştırılmalı ve suçtan uzak duran iyi insanların olduğu ortama dahil edilmelidir. Suçlunun toplumda iyi olarak anılmasını sağlayacak iyilikler yapması teşvik edilmelidir. Suçluya işlediği suçun kötülüğü,

kendisine ve topluma verdiği zararlar hakkında nasihat edilmelidir. Tüm bu psikolojik mahiyetli ıslah metotları sayesinde suçlunun eğitimi tamamlanarak toplumda normal bir insan olarak yaşamasının önündeki tüm engeller kaldırılmış olur.

Suçluya infazından sonra verilmesi gereken iki tane psikolojik hak vardır. Bunların ilki ve en önemlisi suçluya itibarının iade edilmesidir. Suçluya itibarı iade edilerek toplumdan dışlanmasının, iş bulup maişetini temin edememesinin önüne geçilir. Böylece suçlu hayata kazandırılır, toplumun bir parçası olarak görülür. İkinci olarak suçlarının örtülmesi de onun psikolojik haklarından. Özellikle suçu meslek haline getirmemiş, anlık bir hata sonucu suç işlemiş ve bunun pişmanlığını yaşayan suçluların suçları gizlenmelidir ki psikolojik bir çöküntü içine girmesi engellensin.

İslam ceza hukukunun suçlu psikolojisini dikkate aldığı şekliyle tatbikatı sayesinde suçlar mümkün olan en dar alana sıkışıp kalacaktır. Böylece istisnaî olarak suç işlendiğinde verilen ceza suçluyu suçtan alıkoyacağı gibi insanların suça karşı hassasiyetleri nasırlaşmayacaktır.

Oldukça kapsamlı bir disiplin olan adalet psikolojisinin yalnızca suçlu psikolojisine dair İslam ceza hukukundaki açıklaması bu şekildedir. Adalet psikolojisinin diğer alt başlıkları, sanık psikolojisi, tanık psikolojisi, hâkim psikolojisi, usul psikolojisi, mağdur psikolojisi ise araştırılmaya ve incelenmeye açık bir alan olarak karşımızda durmaktadır. İslam ceza hukukuna göre cezaî ehliyeti ve cezaî sorumluluğu düşüren akıl hastalıkları mücerret olarak ele alınması mümkün araştırma konularındandır. Ayrıca suçlu psikolojisi sadece teoride kalmamalıdır, adli psikoloğun görevleri, suçlu değerlendirme formları gibi pratik tarafları da ele alınıp incelenmeye müsaittir.

KAYNAKLAR

- Abdulkhakim, Rıza. “Mebâdiu ilmi’n-nefsi’l-cinâî fi’ş-şeriatî’l-İslamiyye”. *el-Vâ’yi’l-İslami* 370 (1996), 30-35.
- Abdülazîz el-Buhârî, Alâuddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü’l-esrâr fi şerhi Usûli’l-Pezdevî*. Daru’l-Kitabi’l-İslamî, ts.
- Adler, Freda vd. *Criminology*. New York: McGraw-Hill, 7th ed., 2010.
- Ağırman, Cemal. “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve Hadislerde ‘Empati’ Örnekleri”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006), 23-53.
- Ahmad, Ahmad Atif. “İdam Cezası ve Bedensel Ceza”. çev. Sercan Karadoğan. *İslam Ceza Hukuku*. ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren. 2/408-421. Lale Yayıncılık, 2017.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvut vd. Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Akalın, Adnan. “İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları”. *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* VI/10 (2013), 50-72.
- Akdemir, Salih. “İslam Hukuku ve Mukayeseli Hukukta Kasdın Aşılması Meselesi Üzerine Bir Tedkik”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 2 (Ekim 1986), 22-27.
- Akers, Ronald L. (ed.). *Criminological Theories: Introduction and Evaluation*. New York: Routledge, 2012.
- Akgöz, Mustafa. *İslam Ceza Hukukunda Ceza Normlarının Özellikleri*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Akşit, Mustafa Cevat. *İslam Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*. İstanbul, 1976.
- Aktaş, Fadime. *İslam Hukukunda Cezaların İnsan Onuru Üzerindeki Etkisi*. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Alacakaptan, Uğur. *Suçun Unsurları*. Ankara, 1975.
- Ali, Haider Talib Mohamed. “İslam Ceza Hukukunda Suçların Cezalandırılmasının Felsefesi”. çev. Soner Duman. *İslam Ceza Hukuku*. ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren. 1/57-87. Lale Yayıncılık, 2017.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*. Daru’l-Ceyl, 1991.
- Aliustaoğlu, F. Süheyla vd. “Bir Olgu Sunumu Eşliğinde REM Uykusu Davranış Bozukluğuna Bağlı Suç İşleme ve Suçun Adli Psikiyatrik Olarak Değerlendirilmesi”. *Düşünen Adam Nöroloji ve Psikiyatri Dergisi* 25 (2012), 78-83. <https://doi.org/10.5350/DAJPN2012250111>

- Âliye, Semir. *İlmü'l-kânûn ve'l-fıkhi'l-İslâmî: Nazariyyetü'l-kânûn ve'l-muâmelâti's-şer'iyye*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Camiiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 1991.
- Altıntaş, Ramazan. "İbn Rüşd'e Göre İrade Özgürlüğü". *Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu - İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek 2/* (2009), 345-350.
- Âmidî, Ebü'l-Hasen Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. ed. Abdurezzâk Afîfî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.
- Apay, Saim. "Büluğun Suçla İlgisi Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9/1-2 (1952), 317-323.
- Arslan, Adem. *İlk Devir İslam Ceza Hukukunda Hadd Cezalarının İnfazı*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Aşûr, Tahir bin. *Makasidu's-şeriatî'l-İslamiyye*. thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hoca. Katar, 2004.
- Atbaşoğlu, E. Cem - Gülöksüz, Sinan. "Bilim, Psikiyatri ve DSM'ler". *Türk Psikiyatri Dergisi* 24/3 (2013), 202-212. <https://doi.org/10.5080/u7220>
- Ateş, Üveys. "İslam Hukukunda Cezalandırmada Gözetilmesi Gereken Esaslar". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 411-434. <https://doi.org/10.33460/beuifd.995562>
- Atmaca, Talip. *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002.
- Avcı, Mustafa. *Hukuk Tarihimizde Hapis*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Akademi, 2017.
- Avvâ, Muhammed Selim. *Fi usûlin'nizâmî'l-cinâiyyi'l-İslami*. Kahire: Daru'l-Maarif, ts.
- Aydın, Ahmet. "İslam Hukukçularının Aile ve Ceza Hukukuyla İlgili Meseleleri Sosyolojik ve Psikolojik Açidan Değerlendirmeleri". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/11 (2018), 242-253.
- Aydın, Aslı. *Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Akıl Hastalığı ile Akıl Hastalarına Uygulanan Güvenlik Tedbirleri*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2017.
- Badri, Malik Babikir. *Müslüman Psikologların İkilemi*. çev. Aynur Tutkun. İstanbul, 2016.
- Balcıgil, Osman. *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*. İstanbul, 1982.
- Bambal, Gönül vd. "Epilepsi Oluşum Mekanizmaları". *Konuralp Tıp Dergisi* 3/3 (2011), 42-45.

- Baş, Eylem. “Türk Ceza Hukukunda Canavarca His”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23/1 (2021), 383-429. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.899904>
- Batar, Yusuf. “Empatik Düşündürme Yoluyla Merhamet Eğitimi -Kur’an ve Hz. Peygamber’in Uygulamaları Işığında-”. *Diyanet İlmi Dergi* 48/1 (2012), 43-66.
- Bayraktutar, Muammer. “Suç Önlemede Dinî ve Ahlakî Değerlerin Rolü”. *Suç Önleme Sempozyumu*, 2011.
- Behnesî, Ahmed Fethî. *el-Mes’ûliyetü’l-cinâiyye fî’l-fikhi’l-İslamî*. Kahire: Daru’s-şurûk, 1988.
- Beirne, Piers - Messerschmidt, James W. *Criminology*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1991.
- Beirne, Piers - Messerschmidt, James W. *Criminology: A Sociological Approach*. New York: Oxford University Press, 2015.
- Belgesay, Mustafa Reşit. *Kur’an Hükümleri ve Modern Hukuk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963.
- Benli, Abdullah. “İslam Hukukunda İnsan Onuru”. *Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber ve İnsan Onuru” Sempozyumu: (19-21 Nisan 2013) Konya*. 303-343. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Berki, Ali Himmet. *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1978.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî. *el-Câmi’u’s-sahîh*. ed. Muhammed Zehîr b. Nâsîrû’n-Nâsir. Dâru Tavkî’n-Necât, 2001.
- Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *el-İnsan müyesser em muhayyer*. Beyrut: Daru’l-Fikri’l-Muasır, 1997.
- Büyükbaş, Nazım. “İslam Ceza Hukukunda Keffâret İlkesi”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2016), 37-61.
- Büyükbaş, Nazım. *Klasik İslam Hukukçularına Göre Cezalandırmanın Gayesi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü’l-Kur’ân*. thk. Muhammed Sadık Kamhavî. Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1405.
- Chaleby, Kutaiba S. *Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence*. Herndon: International Institute of Islamic Thought, 2001.
- Chaleby, Kutaiba S. “Issues in Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence” 24/1 (1996), 117-124.
- Cürcânî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta’rîfât*. Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983.

- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf. *Gıyâsü'l-ümem fî iltiyâsi'z-zulem*. thk. Abdulazim Dîb, 1401.
- Çalışkan, İbrahim. “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1989), 367-397.
- Çeker, Orhan. “Fıkıhta Hasta”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1997), 31-65.
- Çolak, Abdullah. *İslam Hukuku Ceza ve Borçlar*. Çorum, 2017.
- Çolak, Mehmet - Gökbayır, Sema. “İslam Ceza Hukuku’nda Haksız Tahrikin Ceza İndirimine Etkisinin Değerlendirilmesi”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2012), 159-194.
- Dağcı, Şamil. “İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi”. *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 3/1 (2003), 71-78.
- Dağcı, Şamil. *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*. Ankara, 1996.
- Dağcı, Şamil. “İşkence”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/429-433. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Dalgın, Nihat. “Cezai Sorumlulukta Kasıt”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (1998), 207-248. <https://doi.org/10.17120/omuifd.61261>
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdірrahmân b. el-Fazl. *Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Demir, Bayram. *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*. İstanbul, 2018.
- Demirbaş, Timur. *İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Demirel, Hakkı. “Ölüm Cezası”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1 (1955), 152-171. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001247
- Devrim, Aydın. “Yeni Türk Ceza Kanunu’nda Haksız Tahrik”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 54/1 (2004), 225-254. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000422
- Dimdik Emeksiz, Pelin. “Zihin Kontrol Yöntemleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/42 (2016), 1088-1100.
- Dolu, Osman. *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Cünûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/125-129. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Dönmezer, Sulhi. *Kriminoloji*. İstanbul, 1967.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir. *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Umumi Kısım)*. İstanbul, 1971.

- Draz, M. Abdullah. *İslam'ın İnsana Verdiği Değer*. çev. Nureddin Demir. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1983.
- Dumanlı, Özden vd. *Adli Hipnoz*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Duran, Ahmet. "İslam Hukukunda Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 235-257.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. ed. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd. *Kitâbü'l-harâc*. thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Sa'd Hasan Muhammed. Kahire: Mektebetu'l-Ezheriyye li't-turâs, ts.
- Ebu Zehra, Muhammed. *el-Cerime ve'l-ukube fi'l-fıkhi'l-İslami: el-Cerime*. Kahire, 1998.
- Ebu Zehra, Muhammed. *el-Cerime ve'l-ukube fi'l-fıkhi'l-İslami: el-Ukûbe*. Kahire, ts.
- Elgeadi, Muhammed - Saleh, Aysha. "İslam Ceza Hukukunda Cezaların Pedagojik Açısından Tahlili". çev. Osman Güman. *İslam Ceza Hukuku*. ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren. 1/326-357. Lale Yayıncılık, 2017.
- Erdem, Hüseyin Subhi. "İnsan Şahsiyetinin Gelişimine Holistik Bakış: Felsefi Perspektiften Davranışçı Ve Bilişselci Ekolün Eleştirisi". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2010), 179-194.
- Erdoğan, Suat. "Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 125-182.
- Erem, Faruk. *Adalet Psikolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961.
- Erem, Faruk. "Adalet Psikolojisi Bakımından Heyecanlar ve İhtiraslar". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/4 (1945), 50-79. https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000066
- Erem, Faruk. "Suçlu İnsan Psikolojisi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/4 (01 Aralık 1944), 506-524. https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000039
- Erkoç Baydar, Tuba. "Fıkhi Açısından İnsan Kavramı Bezm-i Elestten Kabre İnsanın Mükellef Oluşunun Serüveni". *İnsan Nedir?: İslam Düşüncesinde İnsan Tasavvurları*. ed. Ömer Türker, İbrahim Halil Üçer. 467-500. İlem Yayınları, 2019.
- Erturhan, Sabri. "İnsan Onuru Bağlamında İslam Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 185-214.
- Erturhan, Sabri. *İslam Ceza Hukuku Etrafındaki Tartışmalar*. İstanbul, 2008.
- Erturhan, Sabri. "İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 101-142.

- Erturhan, Sabri. “Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslam Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001), 259-292.
- Erturhan, Sabri. “Suçla Mücadelenin Fıkhi Esasları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (2009), 43-77.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul, 1999.
- Esen, Hüseyin. “İslam Hukukunda Cezaların Kefaret Olması”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 16/2 (2003), 217-231.
- Esen, Hüseyin. *İslam'da Suç ve Ceza “İslam Hukukunda Cezaî Sorumluluk”*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 1992.
- Gâmidî, Abdullah Atıyye Abdullah. *Esbâbü sukûti'l-ukûbe fî'l-fikhi'l-İslamî*, 1987.
- Gazalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *İhyâü Ulumi'd-Dîn*. Beyrut: Daru'l-marife, ts.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Gelişgen, Ahmet. *İslam Hukukunda Tövbenin Hadd Cezalarına Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- Goddard, Henry Herbert. *Feeble-Mindedness: Its Cause and Consequences*. New York: The Macmillan Company, 1914.
- Goleman, Daniel. *Duygusal Zekâ: Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* çev. Banu Seçkin Yüksel. İstanbul: Varlık Yayınları, 1998.
- Görgülü, Tuğba. “Suç ve Suçlu Davranışına Kuramsal Bir Bakış: Psikolojik Bakış Açısıyla Adli Sistemde Psikolojik Değerlendirme ve Uygulamaları”. *Akademik Açık Dergisi* 1/1 (2021), 59-70.
- Görgülü, Ülkü - Fesci, Hatice. “Epilepsi İle Yaşam: Epilepsinin Psikososyal Etkileri”. *Göztepe Tıp Dergisi* 26/1 (2011), 27-32.
- Görmez, Aynur - Kırpınar, İsmet. “Zekâ Geriliği Olan Yetişkinlerde Psikiyatrik Bozuklukların Yaygınlığı ve İlişkili Etkenler”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 18/4 (2017), 338-343. <https://doi.org/10.5455/apd.239795>
- Grey, Ian vd. “Forensic Psychology and Islamic Jurisprudence”. *Mental Health, Religion & Culture* 21/1 (2018), 20-34. <https://doi.org/10.1080/13674676.2018.1437720>
- Güllük, İsmail. “Avret Mahremiyeti Prensipleri Açısından Görüntü, Gerçeklik, Sanal Âlem ve Cinsellik Üzerine Fıkhi Bir Analiz”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 23 (2014), 105-128.

- Güneri, Elif. *Akıl Hastalıkları ve Şiddet: Şiddetim İnsanlığımdan, Deliliğimden Değil!* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000.
- Halife, Abdullah H. M. “İslam’da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık”. çev. F. Mehveş Kayani. *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (1994), 9-20.
- Hanağası, Haşmet A. - Emre, Murat. “Demans Kavramı ve Hastaya Yaklaşım”. *Türkiye Klinikleri Journal of Neurology - Special Topics* 2/1 (2009), 1-4.
- Haque, Amber. “Book Review: ‘Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence’ by Kuttaiba S. Chaleby”. *The American Journal of Islamic Social Sciences* 19/3 (2002), 111-114.
- Hasanova, Samire. “İslam Ceza Hukukunda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2017), 89-111.
- Hasûn, Ali b. Abdurrahman. “el-Ehdâfu’t-teşrî’iyyetü li’l-ukûbât fi’l-İslam”. *Mecelletu Câmiati’l-Melik Suud* 13 (2001), 1-22.
- Hattâb er-Ruaynî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân. *Mevâhibü’l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*. Daru’l-fikr, 1992.
- Hatunoğlu, Aşkı. “Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları ve Psikolojik Hastalıklara Tedavi Yöntemleri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (2014), 255-263. <https://doi.org/10.16992/ASOS.211>
- Hirschi, Travis - Hindelang, Michael J. “Intelligence and Delinquency: A Revisionist Review”. *American Sociological Review* 42/4 (1977), 571-587. <https://doi.org/10.2307/2094556>
- Horozcu, Ümit. “Adli Psikiyatrinin Verileri Işığında Dini Sorumluluklara Psikolojik Bakış”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2015), 59-96.
- İşıқтаç, Yasemin. *Adalet Psikolojisi*. İstanbul: Sümer Kitabevi, 2020.
- İbn Abdilberr en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-me’ânî ve’l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdulkebir el-Bekrî. Mağrib: Vizâretü Umûmi’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1387.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddû’l-muhtâr ‘ale’d-dürri’l-muhtâr*. Beyrut: Daru’l-fikr, 1992.
- İbn Ferhûn, Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed. *Tebssiratü’l-hükkâm fi usûli’l-akziye ve menâhici’l-ahkâm*. Kahire: Mektebetü’l-külliyâti’l-Ezheriyye, 1986.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *el-Muhallâ bi’l-âssâr*. Beyrut: Daru’l-fikr, ts.

- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *İğâsetü'l-lehfân fî hükmi talakı'l-gadbân*. thk. Muhammed Afîfî. Beyrut: Mektebetü'l-İslamî, 1988.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *İ'lâmü'l-muvakkı'în 'an rabbi'l-âlemîn*. Suudi Arabistan, 1423.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğni*. Kahire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. ed. Muhammed Fuâd Abdül-bâkî. Daru İhyai Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Bahrü'r-râik şerhu kenzu'd-dekâik*. Daru'l-Kitabi'l-İslamî, ts.
- İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdilrahmân. *Câmi'u'l-'ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîssen min cevâmi'i'l-kelim*. Beyrut: Daru İbn Kesir, 2008.
- İbn Rüşd el-Hafid, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2004.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *es-Siyâsetü's-şer'iyye fî islâhi'r-râ'î ve'r-ra'iyye*. Suudi Arabistan, 1998.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *Mecmû'u fetâvâ*. Suudi Arabistan, 2004.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr*. yy: Daru'l-fikr, ts.
- İçel, Kayıhan vd. *İçel Suç Teorisi: Suç Kavramına İlişkin Genel Bilgiler, Suçun Yapısal Unsurları, Suçun Özel Oluşum Biçimleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2000.
- Kadî Abdülcebbâr, Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî. *Şerhu usûli'l-hamse*. thk. Abdülkerim Osman. Kahire, 1996.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karataş, Kader Semra - Bilici, Mustafa. "Uyku Bozuklukları ve Hukuk". *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 6/3 (2013), 32-38.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Empati ve Sempatî Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler". *Bilimname* 4/10 (2006), 33-61.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kişilik Eğitimi Açısından Hac İbadeti". *Diyanet İlmi Dergi* 44/1 (2008), 93-126.

- Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’a Göre Vicdanın Kaynağı ve İşlevleri”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 5/18 (2003), 131-162.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’da Adalet Psikolojisi -Adaleti Engelleyen Psiko-Sosyal Faktörler-”. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 5/10 (2012), 61-105.
- Kaya, Mevlüt - Küçük, Nurettin. “İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 17-44.
- Keskin, Hasan. *Günümüz Gelişmeleri Işığında İslam Hukukunda Had Cezalarının İnfazı Sorunu*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Khattaf, Hasan. “İslam Ceza Hukukunda Ahlak ve İnanç Boyutu”. *İslam Ceza Hukuku*. ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz. 1/124-151. Lale Yayıncılık, 2017.
- Khosravi, Zohreh. “Din Eğitiminde Suçluluk ve Utanç”. *Talim Dergisi* 2/1 (2018), 5-22. <https://doi.org/10.12738/talim.2018.1.0100>
- Koca, Ferhat. “İtiraf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/461-462. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kontbay, Hafize. *İslam Hukukunda Cezalarda Gözetilen Amaçlar Işığında Suçla Mücadele ve Suçluların Islahı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Korkmaz, Fahrettin - Kurban, Yasin. “İslam Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”. *İslam Ceza Hukuku*. ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren. 1/583-600. Lale Yayıncılık, 2017.
- Koşum, Adnan. *İslam Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999.
- Koşum, Adnan. “İslam Hukukunda Hırsızlık Konusunda Yeni Yaklaşımlar”. *Diyanet İlmi Dergi* 37/3 (2001), 85-116.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Sürüm (DSM-5)*. çev. Ertuğrul Köroğlu. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2014.
- Köroğlu, Mehmet. *İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- Köse, Üzeyir. “İslâm Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Cana Karşı İşledikleri Suçlarda Cezai Sorumlulukları”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/29 (2017), 161-192.
- Kudûrî, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Ebu Bekir Muhammed. *Muhtasaru'l-Kudûrî fi fikhî'l-Hanefî*. Beyrut, 1997.
- Kutluer, İlhan. “İnsan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/320-323. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Kutub, Muhammed. *Çağdaş Dünyaya İslamî Bakış*. çev. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2013.
- Kutub, Muhammed. *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*. çev. Bekir Karlığa. İstanbul: İşaret Yayınları, ts.
- Kutub, Muhammed. *Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri*. çev. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayınları, 2011.
- Lahrech, Assad Elmahacen. “Şeri Cezaların Amaçları ve Alternatif Cezalar”. çev. Osman Güman. *İslam Ceza Hukuku*. ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz. 1/242-275. Lale Yayıncılık, 2017.
- Mahmutoğlu, Fatih Selami. “Nöroloji Uzmanlarının Bilirkişilik Sıfatıyla Adli Bilimler Bağlamındaki Roller”. *Türk Nöroloji Dergisi* 18/2 (2012), 46-53. <https://doi.org/10.4274/Tnd.10437>
- Maliki, Abdurrahman. *İslam Hukukunda Ceza*. Köklü Değişim Yayınları, 2002.
- Manav, Meryem - Kumaş, M. Salih. “İslam ve Türk Ceza Hukuku’nda Suçlu Yakınlarının Mağduriyetini Giderici Bazı Hükümler”. *Usûl: İslam Araştırmaları Dergisi* 34 (2020), 103-135.
- Maner, F vd. “Psikiyatrik Hastalıklar ve Suç”. *Düşünen Adam Dergisi* 4/1 (1991), 6-13.
- Maşalı, Münteha. *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Mâverdî, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*. Kahire: Darü’l-hadis, ts.
- Mâverdî, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi’l-kebîr hüve şerhu muhtasari’l-Müzenî*. thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdulmevcud. Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1999.
- Meisami, Julie Scott. “Book Rewiew: ‘Majnun: The Madman in Medieval Islamic Society’ by Micheal W. Dols”. *Journal of Islamic Studies* 7/1 (1996), 73-79. <https://doi.org/10.1093/jis/7.1.73>
- Menekşe, Ömer. “İslam Hukukunda Alzheimer Hastalığının Eda Ehliyeti Üzerindeki Etkileri”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 147-181.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrü’l-Merâğî*. Mısır, 1946.
- Mergînânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidâye fi şerhi bidâyetü’l-mübtedî*. thk. Talâl Yusuf. Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ts.
- Mevsîlî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-muhtâr*. Kahire, 1937.
- Mezûrî, Waadi Süleyman. “Cezanın İnfazının Ertelenmesi Beşerî Kanun ve İslam Hukuku Arasında Bir Mukayese”. çev. Osman Güman. *İslam Ceza Hukuku*. ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz. 2/862-907. Lale Yayıncılık, 2017.

- Modestin, J. - Ammann, R. "Mental Disorder and Criminality: Male Schizophrenia". *Schizophrenia Bulletin* 22/1 (1996), 69-82. <https://doi.org/10.1093/schbul/22.1.69>
- Molla Hüsrev. *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*. Daru İhyai Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- Morris, Charles G. *Psikolojiyi Anlamak: Psikolojiye Giriş*. ed. H. Belgin Ayvaşık - Melike Sayıl. çev. Adnan Erkuş vd. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2002.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.
- Nashmi, Ajeel Jassem. "Cezalandırmada Esas Gaye ve İslam Ceza Hukukunda İzlenmesi Gereken Suç Siyaseti". çev. Soner Duman. *İslam Ceza Hukuku*. ed. M. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren. 1/198-221. Lale Yayıncılık, 2017.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen*. thk. Hasan Abdülmun'im Şelebi. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1392.
- Noaks, Lesley - Wincup, Emma. *Criminological Research: Understanding Qualitative Methods*. London ; Thousand Oaks, Calif: SAGE, 2004.
- Nourreddine, Hamadi. "İslam Ceza Hukukunda Cezalandırma Kurallarının Hedefleri". çev. Soner Duman. *İslam Ceza Hukuku*. ed. Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz. 1/88-123. Lale Yayıncılık, 2017.
- O'Brien, Martin - Yar, Majid. *Criminology: The Key Concepts*. London: Routledge, 2008.
- Özdemir, Pınar vd. "Dürtüsellik ve Tedavisi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/3 (2012), 293-314. <https://doi.org/10.5455/cap.20120418>
- Özen, Şükrü. "İnfaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/290-292. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Özgür, Mustafa. "İslam Ceza Hukukunda Celde Cezasının İnfazında Kullanılacak Alet ve Uygulanışı Üzerine Bir İnceleme". *Amasya İlahiyat Dergisi* 12 (2019), 409-442. <https://doi.org/10.18498/amailad.580005>
- Özgür, Mustafa. "İslam Ceza Hukukunda İnfazın Temel İlkeleri". *Akademik-Us Dergisi* 3/1 (2019), 53-78.
- Özgür, Mustafa. *İslam İnfaz Hukuku*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2020.
- Öztürk, M. Orhan - Uluşahin, Aylin. *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara, 2011.
- Paker, Murat - Buğu, Burcu. "Türkiye'de İşkence Mağdurlarının Psikolojisi Üzerine Yapılmış Araştırmaların Gözden Geçirilmesi". *Türk Psikoloji Yazıları* 19 (2016), 76-92.

- Pazarbaşı, Erdoğan. “Mes’ûliyetin Kur’ân-ı Kerim’den Dayanağı (Fıtrat-Akıl -Vahiy- Elest Bezmi-Kulluk-Emânet-Hilafet)”. *Kur’an-ı Kerim’de Mes’ûliyet (Kaynağı, Sınırları, Sonuçları)*. ed. M. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Peker, Hüseyin. “Suçlularda Dinî Davranışlar”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1990), 93-124.
- Petekkkaya, Semih vd. “Epilepsi ve Ceza Sorumluluğu: Olgu Sunumu”. *Adli Tıp Dergisi* 32/2 (2018), 95-100. <https://doi.org/10.5505/adlitip.2018.24008>
- Polat, Murat. *İslam Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.
- Polat, Murat. “İslâm Ceza Hukukunun Karakteristik Özelliklerinden Bazı Örnekler”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 249-286. <https://doi.org/10.18498/amauidf.363537>
- Poyraz, Cana Aksoy vd. “Psikotik Özellikli Depresyonun Adli Boyutu”. *Journal of Mood Disorders* 2/4 (2012), 180. <https://doi.org/10.5455/jmood.20121106033631>
- Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed. *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*. Beyrut: Daru’l-fikr, 1984.
- Rızâ, Hüseyin Tevfik. *Ehliyyetü’l-ukûbe fi’ş-şeriatî’l-İslamiyye ve’l-kânûnî’l-mukâren*, 2000.
- Rudolph, Peters. “Ceza Hukukunun İslamîleştirilmesi (Karşılaştırmalı Bir Tahlil)”. çev. Abdullah Kahraman. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 1/1 (2001), 207-224.
- Sarı, Nil. “The Classification of Mental Diseases in the Ottoman Medical Manuscripts”. *Tıp Tarihi Araştırmaları* 1 (1986), 105-112.
- Sâvî, Ahmed. *Bulğatü’s-sâlik li-Akrebi’l-mesâlik*. Daru’l-maarif, ts.
- Savut, Harun. “Hikmet ve Fıtrat Ekseninde Adaletin Temelleri”. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 9/11 (2014), 455-478.
- Schmallegger, Frank. *Criminal Justice Today: An Introductory Text for the Twenty-First Century*. Boston: Pearson, 14. Basım, 2017.
- Sehlikoğlu, Kerem vd. “NREM Parasomniye Bağlı Uyku İlişkili Şiddet: Olgu Sunumu”. *Olgularla Adli Tıp ve Adli Bilimler*. Akademisyen Kitabevi, 2021.
- Selçuk, Sami. “Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Canavarca His Sevkiyle Adam Öldürme”. *Yargıtay Dergisi* 14/4 (1988), 467-482.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru’l-Marife, 1993.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Usûlü’s-Serahsî*. Beyrut: Daru’l-marife, ts.

- Sezgin, Osman. “Eğitimde Psikolojik Terbiyenin Rolü ve İslam’da Eğitim”. *Sosyoloji Konferansları* 22 (1988), 237-257.
- Shah, Naseem Ahmad. “Ramazan’da Oruç Tutmanın Tıbbi ve Biyolojik Faydalarının Bir Değerlendirilmesi”. *Ramazan ve Oruç*. ed. Berat Açıl vd. 589-600. İstanbul, 2015.
- Shoemaker, Donald J. *Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Sibâî, Zehîr Ahmed - Bâr, Muhammed Ali. *et-Tabîb edebuhu ve fıkhuhu*. Beyrut: Daru’s-samiyye, 1993.
- Siegel, Larry J. *Criminology: Theories, Patterns and Typologies*. Boston: Cengage Learning, 12. Baskı., 2016.
- Sinanoğlu, Mustafa. “Teklif”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/385-387. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Sokullu-Akıncı, Füsün. *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021.
- Soysal, Hüseyin. “Dürtü Kontrol Bozukluklarının Adli Psikiyatrik Yönleri”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 7/1 (2015), 16-29. <https://doi.org/10.5455/cap.20141108010848>
- Şafak, Ali. *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*. Erzurum, 1977.
- Şensoy, Naci. “Cezai Mes’uliyeti Tamamen veya Kısmen Kaldıran Akli Maluliyet”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/1-2 (2011), 110-156.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Neylû’l-evtâr şerhu Mün-teka’l-ahbâr*. Kahire, 1993.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Asl*. thk. Ebû’l-Vefâ el-Efgânî. Karaçi: İdaretü’l-Kur’an ve’l-Ulumi’l-İslamiyye, ts.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*. Daru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1994.
- Tâhâ, Mahmud Muhammad. *The Second Message of Islam*. çev. Abdullah Ahmed en-Naîm. New York: Syracuse University Press, 1987.
- Tamam, Lut. “Dürtü Kontrol Bozukluklarında İlaç Tedavisi”. *Temel Psikofarmakoloji*. 1/1089-1099, 2010.
- Tekin, Abdülkadir. “İslâm Ceza Hukukunda Tâbî, Tekmîlî ve Ta’zîr Nitelikli Manevî Ceza Türleri”. *Amasya İlahiyat Dergisi* 14 (2020), 99-139. <https://doi.org/10.18498/amailad.711192>
- Tekin, Muhammet Ali. “Kur’ân ve Hadislerde Fıtrat Kavramının Anlamı Üzerine”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi [Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 6/2 (2020), 1441-1490.

- Telkenaroğlu, M. Rahmi. “‘İhmali Suç’ Kavramı ve İslam Hukukuna Göre İhmal Suretiyle İşlenen Kasten Adam Öldürme Suçu”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 287-330.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi‘u’s-sahîh*. thk. Beşşar Avad Ma’ruf. Beyrut: Darü’l-Garbi’l-İslâmî, 1998.
- Topal, Şevket. “İslam Ceza Hukukunda Suça Uygulanan Had, Kisas, Tazir vb. Müeyyideler Şiddet Olarak Algılanabilir mi?” *Din ve Şiddet -Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla- Sempozyumu*. ed. Faruk Sancar. 581-600. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Tunaboğlu-İkiz, Tevfika. “Türk Psikiyatri Tarihi ve Psikanalizin Yeri”. *Psikoloji Çalışmaları* 21/ (1999), 159-165.
- Türkoğlu, Halide Gökçe. *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Üdeh, Abdulkâdir. *et-Teşrîu’l-cinâiyyü’l-İslâmî mukarenen bi’l-kanuni’l-vadî*. 2 Cilt. Beyrut: Darü’l-kâtibi’l-Arabî, ts.
- Uğur, Müfit. “Duygudurum Bozuklukları”. *Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar*. ed. Müfit Uğur vd. 59-81. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi, 2008.
- Ukaz, Fikri Ahmet. *Felsefetü’l-ukûbe fi’ş-şer’iati’l-İslâmiyye ve’l-kânûn*. Cidde, 1982.
- Ural, Cenk vd. “Adli Psikiyatrik Süreç İçindeki Şizofreni Hastalarının Şiddet Davranışı Değişkenleri: Bir Olgu Kontrol Çalışması”. *Türk Psikiyatri Dergisi* 24/1 (2013), 17-24. <https://doi.org/10.5080/u6913>
- Uraler, Aynur. “Hz. Peygamber ve Suçlular”. *Günümüze Yansımalarıyla Hz. Peygamber’in Muasırlarıyla Münasebetleri -I -Yardımlaşma ve Dayanışma Açısından Hz. Peygamber ve Ashâbı-: Tartışmalı İlmî Toplantı*, 357-374.
- Uslu, Rıfat. “İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (Nisan 2015), 1049-1063.
- Uyanık, Memet Zeki. *İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017.
- Uysal, Veysel. “Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2007), 19-44.
- Ünal, Cavit. “İnsanları Anlama Kabiliyeti”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5/3 (1972), 71-93. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000383
- Ünal, Vehbi. “İslam’da İbadetlerin Sosyal Fonksiyonu”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 355-370.
- Ünlü, Emre. “Osmanlı Döneminde Zihin Yetersizliği Olan Bireyler”. *Journal of Turkish Studies* 13/27 (2018), 1563-1574. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14597>

- Ünver, Yener. *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Williams, Franklin P. - McShane, Marilyn D. *Criminological Theory*. Harlow: Pearson Education, 2014.
- World Medical Association. *The Declaration of Tokyo*. Danish Medical Bulletin, 1975. <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-tokyo-guidelines-for-physicians-concerning-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment-in-relation-to-detention-and-imprisonment/>
- Yektar, Osman Nedim. *Hiz. Peygamber'in Suça ve Suçluya Bakışı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.
- Yerdelen, Erdal - Seçkin, Mehmet Beyhan. "Canavarca Hisle Öldürme". *Ceza Hukuku Dergisi* 15/44 (2020), 789-830.
- Yıldırım, Ahmet Hamdi. *İslam Hukukunda Mahpusun İnsanî Hakları*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Yıldız, Kenan. *İslam Ceza Hukukunda Haddi Gerektiren Suçlarda Devletin ve Şahısların Yetki Alanları*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yıldız, Mehmet Emre. *Ceza Hukukunda Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi ve Akıl Hastalarına Özgü Güvenlik Tedbirleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Yılmaz, Candan. "Kriminolojik Açından: Akıl Hastalığı ve Suç". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 24/2 (27 Aralık 2018), 743-765. <https://doi.org/10.33433/maruhad.503159>
- Yılmaz, Emel. *Akıl ve Ruh Hastalarının İslam Ceza Hukukunda Ceza Ehliyetleri*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yılmaz, Emel. "İslam Ceza Hukukuna Göre Kleptomanide Ceza Ehliyeti ve Hırsızlık Fiilinin Sonuçları". *Bilimname* 37 (2019), 535-557. <https://doi.org/10.28949/bilimname.531930>
- Yılmaz, Metin. "İslam Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 539-581.
- Yiğit, Yaşar. "İnsanlık Onur ve Şerefine Korunması Açısından Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi". *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)* 3/1 (2003), 107-117.
- Yiğit, Yaşar. *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*. Ankara: Sistem Ofset, 2012.
- Yiğit, Yaşar. "İslam Ceza Hukukunda Eşitlik İlkesi ve Dokunulmazlık". *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* 2/13, 14, 15 (1999), 195-206.

- Yiğit, Yaşar. “İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Kanunu Bilmemenin Cezalara Etkisi”. *Diyanet İlmi Dergi* 36/1 (2000), 55-84.
- Yolcu, Serdar vd. “Epilepsi, Suç ve Ceza Ehliyeti”. *Düşünen Adam Dergisi* 12/4 (1999), 34-40.
- Yücel, Mustafa T. “Suç Vakiasının Psikolojik Tahlili”. *Adalet Dergisi* 56/3 (1965), 370-379.
- Zâhim, Muhammed b. Abdillâh. *Tatbîku’ş-şerîati’l-İslâmiyye fî meni’l-cerîme*. Kahire: Daru’l-inâd, 1992.
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Medhal li-dirâseti’ş-şerî’ati’l-İslâmiyye*. Beyrut, 2005.
- Zeylâî, Osman b. Ali. *Tebyînü’l-hakâ’ik şerhu kenzi’d-dek’âik*. Kahire: Matbaatu’ul-kübra, 1895.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa ez-. *Fıkhu’l-İslâmî ve edilletühû*. Şam: Daru’l-fıkr, ts.
- “Cünûn”. *el-Mevsû’atü’l-fıkhiyye*. 16/99-117. Kuveyt: Daru’s-Selâsil, 1427 1404.
- “ICD-10-TRM Hastalık ve Sağlık Girişimi Sınıflandırma Sistemleri Geliştirilmesi”. Erişim 15 Ekim 2021. <https://shgmsgudb.saglik.gov.tr/TR,6220/icd-10-trm-hastalik-ve-saglik-girisimi-siniflandirma-sistemleri-gelistirilmesi.html>
- <https://sozluk.gov.tr/?kelime=suç>. Erişim 25 Haziran 2021. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=suç>